

**ÅLÄNSK UTREDNINGSSERIE
2014:1**

Arbetsgruppsbetänkande med förslag till ny hembygdsrättslagstiftning

Till Ålands landskapsregering

Enligt landskapsregeringens handlingsprogram av den 22 november 2011 ska frågor rörande hembygdsrätt, jordförvärvsrätt och näringsrätt följa tydliga och klara normer för att skapa ett rättssäkert och jämlikt förfarande. Dessa normer ska utgå ifrån lag. Nuvarande lagstiftning revideras i enlighet med den parlamentariska gruppens förslag (*Åländsk utredningsserie 2009:4*).

Landskapsregeringen tillsatte den 8 oktober 2012 en arbetsgrupp (ÅLR 2012/7870) bestående av extra lagberedare Anna Ritamäki-Sjöstrand och chefsjurist Sören Silverström för att enligt ovanstående riktlinjer ta fram förslag till reviderad lagstiftning om hembygdsrätt, jordförvärv och näringsrätt. I uppdraget har även ingått att utreda möjligheterna att införa förvaltningsrutiner som beaktar studier utanför landskapet vid beräkandet av den femåriga tidsperiod som leder till förlust av hembygdsrätt. Arbetsgruppens mandattid bestämdes inledningsvis till den 30 september 2013 och förlängdes den 25 oktober 2013 till den 31 december 2014. Arbetet utförs som tjänsteuppdrag och särskilt arvode erläggs inte.

Arbetsgruppen för lagstiftning om hembygdsrätt, jordförvärvsrätt och näringsrätt har inledningsvis utarbetat ett förslag till ny landskapslagstiftning om hembygdsrätt som ingår i detta vårt första delbetänkande.

Landskapsregeringens beslut att tillsätta arbetsgruppen fattades vid enskild föredragning av kansliminister Gun-Mari Lindholm som har varit pådrivande och bidragit med värdefulla synpunkter under arbetets gång. Efter ministerbytet den 25 november 2013 har arbetet fortsatt och delbetänkandet slutförts i aktiv samverkan med kansliminister Wille Valve. Arbetsgruppen har dessutom deltagit i överläggningar med hela landskapsregeringen under ett flertal tillfällen. I det utkast till lagförslag som ingår i betänkandet har, med utgångspunkt i den parlamentariska kommitténs betänkande, i möjligaste mån beaktats såväl administrativa som politiska önskemål. Det finns möjlighet att i den fortsatta beredningen av lagförslaget beakta ytterligare synpunkter som framkommer under remisstiden.

Arbetsgruppen har för klarläggandet av beslutspraxis assisterats av vikarierande ministersekreterare Jenny Bäcksbacka sommaren 2013, B7-assistent Jessica Josefsson från och med hösten 2013 och praktikant Carl Anton Gardberg från slutet av oktober 2013.

Arbetsgruppen för lagstiftning om hembygdsrätt, jordförvärvsrätt och näringsrätt lämnar härmed sitt första delbetänkande till landskapsregeringen och föreslår att betänkandet skickas på remiss.

Mariehamn den 27 mars 2014

Anna Ritamäki-Sjöstrand

Sören Silverström

Arbetsgruppsbetänkande med förslag till ny hembygdsrättslagstiftning

INNEHÅLL

1. Arbetsgrupp för lagstiftning om hembygdsrätt, jordförvärvsrätt och näringsrätt	7
1.1 Arbetsgruppens mandat	7
1.2 Arbetsgruppens medlemmar	7
1.3 Inledande överväganden	7
1.4 Gällande lagstiftning	8
1.5 Delbetänkandets upplägg och innehåll	8
2. Landskapsregeringens handlingsprogram	9
3. Hembygdsrättslagstiftningen lägger grunden	9
3.1 Hembygdsrättens betydelse för helhetsuppdraget	9
3.2 Aspekter på förvaltningen av hembygdsrättsinnehav	10
4. Grundläggande vägval för hembygdsrättsrevideringen	10
4.1 Fullständig revidering	10
4.2 Strukturen i den föreslagna lagstiftningen	11
4.3 Kontinuitet i det materiella innehållet	11
5. Den parlamentariska kommitténs förslag	11
5.1 Allmänt om den parlamentariska kommittén	11
5.2 Avskaffandet av kravet på finskt medborgarskap	12
5.3 Språkkunskapsvillkoret	12
5.4 Folkbokföringen och hembygdsrättsregistret	12
5.5 Hur en persons inflyttning och egentliga bo och hemvist fastställs	13
5.6 Beviljande av hembygdsrätt med undantag från kravet på fem års boendetid	13
5.7 Studier utanför landskapet och förlust av hembygdsrätt	14
5.8 Behovet av en informationsstrategi	16
6. Granskning av hembygdsrättsregistret	16
7. Självstyrelsepolitiska nämnden om hembygdsrättsrevideringen	17
7.1 Allmänt	17
7.2 Lagstiftningsordningen	17
7.3 Folkbokföringen	18
7.4 Standstill-bestämmelserna i Ålandsprotokollet	18

8. Arbetsmetoder och utredningsresultat	19
8.1 Kontakter och insamling av information	19
8.2 Förarbeten till tidigare och gällande hembygdsrättslagstiftning	20
8.3 Reflektioner kring uppdragets art	20
8.3 Det fortsatta arbetet	21
9. Sammanfattning av riktlinjerna för revideringen	22

UTKAST TILL LAGFÖRSLAG:

Ny landskapslagstiftning om åländsk hembygdsrätt

s.1-83

Bilagor

- Bilaga 1:** Bestämmelser om hembygdsrätt i 1951 års självstyrelselag
- Bilaga 2:** Landskapslagen (1953:4) angående åländsk hembygdsrätt
- Bilaga 3:** Bestämmelser om hembygdsrätt i gällande självstyrelselag
- Bilaga 4:** Landskapslag (1993:2) om åländsk hembygdsrätt
- Bilaga 5:** Blankett för ansökan om åländsk hembygdsrätt
- Bilaga 6:** Principbeslut 1974 om beviljande av hembygdsrätt enligt 3 § 3 mom. i 1951 års självstyrelselag för Åland
- Bilaga 7:** Landskapsstyrelsen och självstyrelsepolitiska nämnden 1986 om kriterier för beviljande av hembygdsrätt till personer som återflyttat
- Bilaga 8:** Principer för beviljande av hembygdsrätt enligt 2 § landskapslagen (1993:2) om åländsk hembygdsrätt
- Bilaga 9:** Principer för ”vägande skäl föranleder avslag” enligt 7 § 2 mom. självstyrelselagen för Åland
- Bilaga 10:** Sommarträff 2013: Information och dokumentation från bordssamtal
- Bilaga 11:** Grundläggande information om åländsk hembygdsrätt

1. Arbetsgrupp för lagstiftning om hembygdsrätt, jordförvärvsrätt och näringsrätt

1.1 Arbetsgruppens mandat

Landskapsregeringen tillsatte den 8 oktober 2012 en arbetsgrupp för lagstiftning om hembygdsrätt, jordförvärvsrätt och näringsrätt bestående av extra lagberedare Anna Ritamäki-Sjöstrand och chefsjurist Sören Silverström.

Arbetsgruppens uppdrag är att ta fram förslag till reviderad lagstiftning om hembygdsrätt, jordförvärv och näringsrätt (ÅLR 2012/7870) utgående från landskapsregeringens handlingsprogram i enlighet med den parlamentariska kommitténs förslag (*Åländsk utredningsserie 2009:4*). Om arbetsgruppen bedömer att det är lämpligt, får den dela upp uppdraget och lämna delbetänkanden. I uppdraget har även ingått att utreda möjligheterna att införa förvaltningsrutiner som beaktar studier utanför landskapet vid beräklandet av den femåriga tidsperiod som leder till förlust av hembygdsrätt.

Arbetsgruppens mandattid bestämdes inledningsvis till den 30 september 2013 och förlängdes den 25 oktober 2013 till den 31 december 2014. Arbetet utförs som tjänsteuppdrag och särskilt arvode erläggs inte. Arbetsgruppen har rätt att höra sakkunniga samt vid behov beställa utredningar. Till eventuella sakkunniga utgår ersättning och reseersättning i enlighet med kommittéreglementet.

1.2 Arbetsgruppens medlemmar

Sören Silverström var sekreterare för den parlamentariska kommittén för hembygdsrätt, jordförvärv och näringsrätt 2009 då betänkandet slutfördes och leder som chefsjurist rättsserviceenheten som handlägger dessa frågor vid landskapsregeringens allmänna förvaltning. Chefsjuristen, eller annan jurist vid rättsserviceenheten, är föredragande när beslut om hembygdsrätt, jordförvärvstillstånd och näringsrätt fattas av ansvarig minister på enskild föredragning eller, vilket gäller de flesta av dessa ärenden, den tjänsteman som enligt landskapsregeringens delegeringsbeslut fattar besluten.

Anna Ritamäki-Sjöstrand är extra lagberedare vid lagberedningen som bereder lag- och andra författningsförslag.

1.3 Inledande överväganden

Arbetsgruppen inledde sitt arbete med en genomgång av den parlamentariska kommitténs betänkande och en översiktlig bedömning av genom vilka åtgärder målsättningarna kan förverkligas. Vi kom i ett tidigt skede fram till att uppdraget är så omfattande att det är ändamålsenligt och nödvändigt att dela upp arbetet på delbetänkanden och att inleda detaljberedningen med hembygdsrättsrevideringen. I förhållande till arbetsgruppens övriga uppdrag har hembygdsrätten störst betydelse för enskilda individers rättigheter och dessutom för det största antalet individer.

Innehav av åländsk hembygdsrätt utgör förutsättning för rösträtt och valbarhet i lagtingsval och definierar därmed den på Åland fast förankrade befolkningen med rätt att välja sina representanter till lagtinget och omfattar dessutom, i förhållande till dem som inte har hembygdsrätt, rätt till förvärv av fast egendom och utövande av näring.

Arbetsgruppen har valt att inledningsvis presentera detta delbetänkande med förslag till ny landskapslagstiftning om åländsk hembygdsrätt. Detta betänkande publiceras i Åländsk utredningsserie, i samma serie som den parlamentariska kommitténs betänkande som har gett riktlinjerna för arbetsgruppens arbete.

1.4 Gällande lagstiftning

De grundläggande bestämmelserna om hembygdsrätten med anknutna särbestämmelser för Åland finns i *självstyrelselagen för Åland* och i *jordförvärvslagen för Åland*, som är antagna i grundlagsordning med bifall av Ålands landsting (Ålands lagting från självstyrelselagens ikraftträdande 1 januari 1993). Bestämmelserna följer fortfarande i betydande mån garantilagstiftningen som *Ålandsöverenskommelsen* 1921 i Nationernas förbund resulterade i. Befrielsen från värnplikt fanns redan med i den av Finlands riksdag år 1920 antagna lagen om självstyrelse för Åland, *den första självstyrelselagen*, som började tillämpas efter att de i Genève överenskomna garantierna intagits i lag. Hembygdsrätten som ett samlande rättsinstitut för Ålands befolkning tillhörande rättigheter infördes dock först i *1951 års självstyrelselag*.

Förutsättningarna för hembygdsrätt i nu gällande självstyrelselag är med några mindre preciseringar och avvikelser de samma som enligt 1951 års självstyrelselag. Hembygdsrätt krävs liksom tidigare för deltagande i lagtingsvalet, men gällande kommunalvalet har en betydande historisk förändring skett. Gällande självstyrelselag möjliggör en frikoppling från kravet på hembygdsrätt och denna har genomförts i landskapslag så att den som minst ett år närmast före valdagen utan avbrott har haft en kommun i landskapet som hemkommun får delta i kommunalvalet. Gällande skyddet för den åländska jorden har ett systemskifte från inlösnings- till tillståndsförfarande skett. Även näringsrättssystemet har genomgått en strukturell förändring.

I arbetsgruppens mandat ingår revideringen av den landskapslagstiftning som kompletterar bestämmelserna i självstyrelselagen och jordförvärvslagen. Kompletterande bestämmelser om hembygdsrätt finns i *landskapslagen (1993:2) om åländsk hembygdsrätt* som gäller i ursprunglig lydelse. *Landskapslagen (1996:47) om rätt att utöva näring*, som antogs några år senare, har ändrats en gång (1999/33), då en mindre precisering av straffbestämmelserna gjordes.

Landskapslagen (2003:68) om jordförvärvsrätt och jordförvärvstillstånd krävde omfattande och långdragna diskussioner innan lagtinget slutligen antog den länge efterlysta lagen. Den lagen hade föregåtts av att landskapsstyrelsen 1994 hade överlämnat en framställning och följande år återtagit den. Sedan hade en annan framställning överlämnats 1996, men den förkastades samma år i lagtinget då den erfordrade kvalificerade majoriteten inte uppnåddes. *Landskapsförordningen (2003:70) om jordförvärvstillstånd* kompletterar regelverket ytterligare, men grunderna för avslagsbeslut kan enligt Högsta förvaltningsdomstolens beslut inte grunda sig på bestämmelser i förordningen (utan endast på bestämmelser i lag). Landskapsförfattningarna om jordförvärv gäller i ursprunglig lydelse.

1.5 Delbetänkandets upplägg och innehåll

Huvuddelen av betänkandet utgörs av arbetsgruppens *utkast till lagförslag om ny landskapslagstiftning om åländsk hembygdsrätt*. Dessutom redovisas i denna inledande del för hur förslaget förhåller sig till landskapsregeringens handlingsprogram och till den parlamentariska kommitténs förslag. Ytterligare presenteras självstyrelsepolitiska nämndens

riktlinjer och landskapsrevisorernas granskning av hembygdsrättsregistret. Den inledande delen avslutas med en sammanfattning av vilka önskemål som beaktats i utkastet till lagförslag.

Mer omfattande information om tidigare och gällande hembygdsrättslagstiftning samt närmare motiveringar till förslaget ingår i utkastet till lagförslag.

Närmare information om arbetsgruppens arbetsmetoder, inklusive hur beslutsunderlag tagits fram finns i avsnitt 8.

Som bilagor ingår hembygdsrättsrelaterad lagstiftning, principbeslut och andra grundläggande bakgrundsdokument.

2. Landskapsregeringens handlingsprogram

Beredningen utgår från landskapsregeringens handlingsprogram av den 22 november 2011 (Landskapsregeringens meddelande, M 1/2011-2012).

Frågor rörande hembygdsrätt, jordförvärvsrätt och näringsrätt ska följa tydliga och klara normer för att skapa ett rättssäkert och jämlikt förfarande. Dessa normer ska utgå ifrån lag. Nuvarande lagstiftning revideras i enlighet med den parlamentariska gruppens förslag. (Åländsk utredningsserie 2009:4)

[...]

En översyn av hembygdsrättsregistret genomförs i god tid inför nästa val så att alla röstberättigade kan utnyttja sin rösträtt.

Styrande har således varit den parlamentariska kommitténs betänkande och den allmänna målsättningen att frågor rörande hembygdsrätten ska följa tydliga normer i lag för att skapa ett rättssäkert och jämlikt förfarande. Eftersom alla lagtingsgrupper deltog i den parlamentariska kommitténs arbete finns det ett brett stöd för revideringens huvudprinciper.

Hur arbetsgruppen beaktat den parlamentariska kommitténs förslag om hembygdsrätten beskrivs nedan (avsnitt 5). Översynen av hembygdsrättsregistret presenteras i samband med landskapsrevisorernas rekommendationer (avsnitt 6).

3. Hembygdsrättslagstiftningen lägger grunden

3.1 Hembygdsrättens betydelse för helhetsuppdraget

Hembygdsrätt, jordförvärv och näringsrätt utgör tillsammans en komplex helhet vars ändamål är att trygga det åländska nationalitetsskyddet. Samtidigt är syftet med de särskilda bestämmelserna om jordförvärv och näringsrätt att mildra inskränkningar i de grundläggande rättigheterna som följer av kravet på hembygdsrätt. Begränsningarna i rätten att förvärva fast egendom och rätten att bedriva näring gäller inte den som innehar hembygdsrätt, men å andra sidan är hembygdsrätten – enligt gällande självstyrelselag – begränsad till finska medborgare. För beviljande av jordförvärvstillstånd och näringsrätt finns ingen medborgarskapsbegränsning.

Vid utarbetandet av hembygdsrättslagstiftningen har vi haft i åtanke att de olika delarna i lagstiftningshelheten behöver samordnas så att de står i samklang med varandra (t.ex. bosättningskriterier och språkkrav) och bildar en balanserad helhet. Vid bedömningen av detta förslag är det således relevant att granska om formuleringar, exempelvis om boende och

anknytning till landskapet, är ändamålsenliga även ur ett jordförvärvs- eller näringsperspektiv. Det betyder dock inte att bestämmelserna ska vara exakt lika utan att skillnader i reglering av förutsättningar för beviljande ska vara avsiktliga. Idealet är att det tydligt framgår genom ordalydelsen om kriterierna är samma som för hembygdsrätt eller om de är avvikande.

3.2 Aspekter på förvaltningen av hembygdsrättsinnehav

Landskapsregeringens förvaltningsåtaganden på grund av hembygdsrättslagstiftningen är mer omfattande än för handläggningen av jordförvärvstillstånd och näringsrätt. Handläggningen av hembygdsrättsansökningar utgör en betydande del, men minst lika betydelsefull är registreringen av hembygdsrätt som förvärvats direkt på grund av självstyrelselagen.

Majoriteten av alla som har hembygdsrätt har aldrig ansökt om hembygdsrätt, utan personernas hembygdsrätt grundar sig direkt på 6 § självstyrelselagen (under 18-åriga finska medborgare med hembygdsrättsinnehavande förälder och personer vars hembygdsrätt har sin grund i 1951 års självstyrelselag). Medan en ansökan om hembygdsrätt handläggs som ett förvaltningsärende och avgörs genom förvaltningsbeslut - som kan prövas i Högsta förvaltningsdomstolen - är det i stället landskapsregeringens skyldighet att registrera hembygdsrätten som gör det möjligt för dessa personer att åtnjuta sina rättigheter.

Även förlusten av hembygdsrätt efter fem år utanför landskapet sker som en registeråtgärd, i praktiken genom samkörning med befolkningsdatasystemet.

4. Grundläggande vägval för hembygdsrättsrevideringen

4.1 Fullständig revidering

De revideringsbehov som framkommit vid tillämpningen av gällande landskapslag om åländsk hembygdsrätt är för omfattande för att genomföras genom mindre ändringar av gällande landskapslag. Arbetsgruppen föreslår därför en fullständig revidering. Revideringsbehovet grundar sig i första hand på kraven på god förvaltning samt grundlagens och självstyrelselagens krav på bestämmelser på lagnivå. Grunderna för individens rättigheter och skyldigheter ska regleras i lag. Självstyrelselagen medger stadganden i landskapslag om särskilda skäl för beviljande av hembygdsrätt och om förlust av hembygdsrätt för den som annat än tillfälligt flyttar från landskapet.

Målsättningen är att genom en tillräckligt detaljerad och tydlig reglering skapa en ökad förutsebarhet, vilket har betydelse såväl för en kvalitetssäkring av förvaltningsåtgärderna som för individen. Principbeslut och praxis har i nuläget oproportionerligt stora rättsverkningar för enskilda individers rättigheter. Det är av gällande landskapslag svårt att sluta sig till den gällande tolkningen av grundläggande bestämmelser. Exempel på en sådan, såväl praktiskt som principiellt viktig, fråga är hur lång boendeperiod som krävs efter återflyttningen innan en person kan återfå hembygdsrätt efter att ha förlorat den på grund av boende utanför landskapet. Det framgår inte heller hur hembygdsrättslagstiftningens boendetidskriterier förhåller sig till riksbestämmelserna om folkbokföringen, såsom till lagen hemkommun. Den senare frågan har betydelse såväl för förvärv som för förlust av hembygdsrätt.

Hembygdsrättens grundläggande karaktär återspeglas i såväl i lagstiftningens struktur som i dess materiella innehåll.

4.2 Strukturen i den föreslagna lagstiftningen

Den nu gällande landskapslagen (1993:2) om åländsk hembygdsrätt antogs i vanlig lagstiftningsordning i lagtinget i enlighet med landskapsstyrelsens framställning. Lagutskottet och stora utskottet hade efter omröstning (3-2 respektive 7-3) bekräftat denna ordning och om lagstiftningsordningen röstades även i salen. Minoritetens motivering var ”att lagförslaget berör självstyrelsens konstitution och därför bör antas i den ordning 55 § 2 mom. landstingsordningen föreskriver”. Motsvarande bestämmelse finns i gällande lagtingsordnings 35 §.

I enlighet med självstyrelsepolitiska nämndens riktlinjer från maj 2013 (se nedan avsnitt 7) föreslås nu en lag som antas med kvalificerad majoritet i lagtinget och en lag som antas i vanlig lagstiftningsordning: landskapslagen om åländsk hembygdsrätt (*hembygdsrättslagen*) och landskapslagen om hembygdsrättsförfaranden (*förfarandelagen*). Innehållet i den första lagen har begränsats till de bestämmelser som enligt självstyrelselagens uttryckliga formuleringar ska ingå i landskapslag. Bestämmelser av mer administrativ karaktär ingår i den andra lagen.

Något bemyndigande att utfärda bestämmelser i förordning föreslås inte.

4.3 Kontinuitet i det materiella innehållet

Till sitt materiella innehåll karaktäriseras förslaget av en hög grad av kontinuitet i förhållande till gällande bestämmelser (som i sin tur har rötter i självstyrelsens tillkomst).

Förslaget utgör i huvudsak en kodifiering och precisering av den etablerade tillämpningen av gällande lagstiftning och en utförligare reglering av ansökningsförfarandet samt landskapsregeringens skyldighet att upprätthålla hembygdsrättsregistret. Bestämmelserna om förfarandet vid förlust av hembygdsrätt ställer i förhållande till gällande förfarande högre krav på information till hembygdsrättsinnehavarna och möjliggör individuell prövning av utflyttningsdag.

5. Den parlamentariska kommitténs förslag

5.1 Allmänt om den parlamentariska kommittén

Betänkandet från den parlamentariska kommittén för hembygdsrätt, jordförvärv och näringsrätt överlämnade sitt betänkande till landskapsregeringen den 2 april 2009. Kommittén som leddes av lagtingsledamot Gun Carlson (c) hade uppdraget att se över tillämpningen av näringsrätts- och jordförvärvsbestämmelserna samt hembygdsrätten särskilt när det gäller kravet på finskt medborgarskap för att erhålla hembygdsrätt.

Övriga medlemmar i kommittén var lagtingsledamot Raija-Liisa Eklöw (lib), landskapsregeringsledamot Roger Eriksson (lib), lagtingsledamot Camilla Gunell (s), lagtingsledamot Roger Jansson (fs), företagare Birgitta Johansson (åf), lagtingsledamot Roger Slotte (c) och lagtingsledamot Danne Sundman (ob). Sekreterare för kommittén var administrationschef Susanne Björkholm och från den 22 januari 2009 vik. enhetschef Sören Silverström.

I uppdraget ingick att analysera nuläget, lyfta fram områden som upplevs som problematiska och se om nuvarande lagstiftning är tillräcklig, alternativt komma med ändringsförslag samt se över tillämpningen av befintligt regelverk.

Den parlamentariska kommitténs förslag gällande hembygdsrätten återges här i sin sammanfattade form (*Betänkande från den parlamentariska kommittén för hembygdsrätt, jordförvärv och näringsrätt* s. 69 och s. 71) tillsammans med arbetsgruppens kommentarer till hur varje enskilt förslag beaktats.

5.2 Avskaffandet av kravet på finskt medborgarskap

Den parlamentariska kommittén föreslår ”att finskt medborgarskap som en förutsättning för förvärv och innehav av hembygdsrätt avskaffas” och ”att landskapsregeringen hos Finlands regering initierar en ändring av självstyrelselagen så att den kan antas av riksdagen under innevarande mandatperiod”.

Enligt 6 och 7 §§ självstyrelselagen krävs finskt medborgarskap för förvärv av hembygdsrätt. Avskaffandet av kravet på finskt medborgarskap har inte ingått i arbetsgruppens uppdrag eftersom denna förändring inte kan göras i landskapslag, utan endast genom en revidering av självstyrelselagen.

I uppdraget för Ålandskommittén 2013, den parlamentariska kommitté som under ledning av president Tarja Halonen arbetar med självstyrelselagsreformen, ingår att ”bedöma om kravet på finskt medborgarskap för erhållande av hembygdsrätt och för vissa tjänster kan slopas”.

5.3 Språkkunskapsvillkoret

Den parlamentariska kommittén föreslår ”att i landskapslag uppställs villkor gällande tillfredsställande kunskaper i svenska språket vid beviljandet av hembygdsrätt och att det närmare definieras vad som avses med tillfredsställande kunskaper. Landskapsregeringen bör ha tillämpningsdirektiv som ligger till grund för bedömningen.”

Kravet på tillfredsställande kunskaper i svenska finns i 7 § 2 mom. 3 punkten självstyrelselagen. I förslaget till hembygdsrättslag föreskrivs om förutsättningar för undantag från språkkunskapsvillkoret och i förslaget till förfarandelag hur kunskaperna i svenska kan påvisas och redovisas i ansökan. I motiveringarna ingår information om bedömning av språkkunskap utgående från självstyrelselagspropositionens formuleringar och riksbestämmelser om språkkunskap. Arbetsgruppen har gjort bedömningen att tillfredsställande kunskaper motsvaras av nöjaktig förmåga att förstå, tala och skriva svenska i enlighet med B1-nivån inom Europarådets referensram för språk.

5.4 Folkbokföringen och hembygdsrättsregistret

Den parlamentariska kommittén föreslår ”att landskapsregeringen inleder arbetet med att överta lagstiftningsbehörighet på folkbokföringens område och att landskapslag ligger till grund för hembygdsrättsregistret”.

Hembygdsrättsregistret berör tillämpning av självstyrelselagens bestämmelser om hembygdsrätt och organisation av landskapsmyndigheternas arbete. Landskapet har enligt 7 § 3 mom. och 8 § 2 mom. självstyrelselagen rätt att i landskapslag inta bestämmelser om förlust av hembygdsrätt för den som annat än tillfälligt flyttar från landskapet och om när hembygdsrätt beviljas den som inte uppfyller kravet på minst femårigt oavbrutet egentligt bo

och hemvist. I dessa bestämmelser kan boendestatus regleras på annat sätt än i rikslagstiftningen, det vill säga tolkningen av olika typer av boende kan skilja sig från uppgifterna i befolkningsdatasystemet, det register som upprätthålls av Befolkningsregistercentralen och magistraterna (magistratsavdelningen vid Statens ämbetsverk på Åland).

I förslaget regleras vilken betydelse befolkningsdatasystemets uppgifter har vid förvärv och förlust av hembygdsrätt samt även när landskapsregeringen, i vissa fall, ska registrera avvikande uppgifter. Betydelse tillmäts vid registrering av utflyttning även Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighets uppgifter om studier och hembygdsrättsinnehavarens egna uppgifter. Landskapsregeringen är inte heller enligt gällande lagstiftning bunden av befolkningsdatasystemets boendeuppgifter vid prövningen av ansökningar om hembygdsrätt.

Arbetsgruppen har således bedömt att landskapet har en tillräcklig behörighet för att reglera hembygdsrättsregistret och förlust av hembygdsrätt utan ett särskilt övertagande av behörighet. Även i övriga fall där det kan finnas behov av att i landskapet reglera bosättningskriterier på ett från riket avvikande sätt torde dessa bestämmelser kunna grunda sig på nuvarande behörigheter. Även med tanke på den offentliga förvaltningens effektivitet som helhet är det ändamålsenligt att riksmyndigheterna lagstiftar om och handhar förvaltningen av folkbokföringen. Arbetsgruppen ser utgående från dessa bedömningar inga skäl att överta lagstiftningsbehörigheten på folkbokföringens område.

5.5 Hur en persons inflyttning och egentliga bo och hemvist fastställs

Den parlamentariska kommittén föreslår ”att i landskapslagstiftning preciseras hur en persons inflyttning till landskapet och egentliga bo och hemvist i landskapet fastställs”.

Kravet på egentligt bo och hemvist i landskapet finns i självstyrelselagen. Arbetsgruppen föreslår anknytande bestämmelser om ansöknings- och förlustförfarandet.

”Utan avbrott har haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet” är en särskild boendestatus, där registreringen av hemkommun inte ensam är avgörande. För att signalera detta, och för att vinna i tydlighet och enhetlighet, införs i hembygdsrättslagen uttryck som särskiljer dessa boendeperioder från andra typer av boendebegrepp. Den *pågående hemvistperioden* är i allmänhet avgörande, men även *tidigare hemvistperioders* längd kan ligga till grund för beviljande av hembygdsrätt. Hemvisttid är en specifik typ av boendetid. Betoningen på hemvist-delen av ”bo och hemvist” fungerar särskiljande till andra boendebegrepp, i sammanhang där en sådan distinktion behövs.

Förhållandet befolkningsdatasystemets anteckning om hemkommun och stadigvarande adress klargörs. Förutom de konkreta bestämmelserna om att inflyttning och egentlig bo och hemvist i landskapet införs mer detaljerade bestämmelser om utflyttning och återflyttning.

5.6 Beviljande av hembygdsrätt med undantag från kravet på fem års boendetid

Den parlamentariska kommittén föreslår ”att landskapsregeringens praxis gällande beviljandet av hembygdsrätt enligt 2 § landskapslagen (1993:2) om åländsk hembygdsrätt efter tre års bosättning eller omedelbart åt återflyttare, som är födda och uppvuxna på Åland, fastställs i landskapslag”.

Arbetsgruppen föreslår att noggrann reglering av undantagen från hemvistvillkoret på fem år så att hembygdsrätt ”ska” (i stället för ”kan” enligt nu gällande landskapslag) beviljas efter tre års hemvistid från den senaste inflyttningen eller direkt efter återflyttning, om villkoren för undantag är uppfyllda. Treårskravet gäller bland annat dem som haft hembygdsrätt tidigare eller som har minst en förälder som har eller har haft hembygdsrätt och som inte uppfyller kraven för att beviljas hembygdsrätt direkt vid återflyttning. Någon särskild bestämmelse om personer som är födda och uppvuxna på Åland ingår inte, men denna kategori återflyttare bedöms uppfylla de föreslagna kraven på tidigare hemvistid för att beviljas hembygdsrätt direkt efter återflyttning. Vi föreslår utgående från landskapsregeringens beslutspraxis med beaktande av högsta domstolens beslut och skälighetsöverväganden att den som har haft hembygdsrätt och tidigare haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet under minst 10 års tid ska beviljas hembygdsrätt direkt efter återflyttningen och att detsamma även ska gälla den som inte haft hembygdsrätt, men som har tidigare hemvistid på minst 12 år.

Dessutom ingår en bestämmelse om särskild prövning av anknytning i förslaget. Enligt den kan andra anknytningsfaktorer beaktas enligt angivna bedömningsgrunder. Bestämmelsen kan ha betydelse i situationer då kravet på egentligt bo och hemvist utan avbrott inte uppfylls under tillräckligt många år i följd, men tidigare eller sammanlagd hemvistid visar på en betydande och långvarig anknytning till landskapet motsvarande självstyrelselagens krav.

Som bilagor till betänkandet ingår bakgrundsmaterial om tillämpningen av de nu gällande bestämmelserna.

5.7 Studier utanför landskapet och förlust av hembygdsrätt

Den parlamentariska kommittén föreslår ”att studier utanför Åland som understiger fem år inte borde räknas med i den tidsperiod som leder till förlust av hembygdsrätt. Enbart studier efter det femte året skulle betraktas som sådan bosättning utanför landskapet som efter fem år leder till förlust av hembygdsrätt”.

Enligt vår bedömning är det inte möjligt att enbart genom förvaltningsåtgärder enligt gällande lagstiftning beakta boende på grund av studier utanför landskapet så att studietiden inte räknas med i den femåriga tidsperiod som leder till förlust av hembygdsrätt. Ett sådant förfarande kräver en relativt omfattande reglering i lag för att säkerställa likabehandling och att förfarandet blir rättssäkert.

Frågan om förlust av hembygdsrätt under studietiden har aktualiserats på grund av att förlusten av hembygdsrätt är kopplad till rikslagstiftningen om folkbokföring, det vill säga hur boende registreras i befolkningsdatasystemet, vilket i sin tur är kopplat även till de nordiska ländernas motsvarande regelverk. Enligt vad som bestämdes i befolkningsdatalagen innan lagen om hemkommun trädde i kraft 1 januari 1996 ändrades inte en persons hemort för att personen ”tillfälligt är borta från hemorten på grund av studier”.

Arbetsgruppen föreslår en reglering enligt vilken femårsperioden för förlust av hembygdsrätt som huvudregel binds vid befolkningsdatasystemets uppgifter (den folkbokförda utflyttningsdagen), enligt nuvarande praxis, men enligt landskapsregeringens prövning eller enligt studiestödsregistrets uppgifter blir en senare utflyttningsdag förlustbestämmande (det vill säga inleder femårsperioden). För dem som studerat under de första åren efter den utflyttningen börjar femårsperioden löpa först från och med den dag för vilken studiestöd från

Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighet inte längre beviljats eller studierna avslutats, dock senast fem år efter den folkbokförda utflyttningen.

Förslaget innehåller ingen autonom definition av studier utan hänvisar i stället till landskapslagen (2006:71) om studiestöd. Bestämmelserna gäller även en person som *inte* beviljats åländskt studiestöd, men bedriver *sådana studier* som enligt landskapslagen om studiestöd *kan* berättiga till studiestöd. Dessutom avses med ”bedriva studier” för att vara endast preliminärt frånvarande för studier, även studerar i läroavtal. Den som inte beviljats åländskt studiestöd för sin studietid kan lämna in utredning för att få en senare studiebaserad utflyttningsdag fastställd av landskapsregeringen.

Enligt föreliggande förslag är minst tre månaders studier tillräckligt för att utflyttningsdagen ska skjutas fram, dock under förutsättning att studierna inletts under de första två åren. Kravet på inledande av studier inom två år är överensstämmande med praxis för när åländskt studiestöd fortfarande kan beviljas åt utflyttade som inleder sina studier. Vid samkörningen med studiestödsregistret gör landskapsregeringen dock ingen egen bedömning av studiernas omfattning eller av när de inletts, utan alla utflyttade som beviljats studiestöd får sin utflyttningsdag framskjuten till dagen efter den sista studiestödsdagen.

Genom att landskapsregeringen på tjänstens vägnar kan beakta studietiden enligt beviljat åländsk studiestöd bedömer vi att förvaltningen av förslaget inte blir så betungande som vi från början befarade. Arbetsgruppen övervägde inledningsvis en annan modell enligt vilken studier utanför landskapet beaktas utgående från studiernas längd (enligt studiestödsregistret eller enligt utredning) så att hembygdsrätten förlängs utgående från hur lång tid hembygdsrättsinnehavaren studerat under de fem första åren, oberoende av när studierna inletts. I våra tidigare utkast ingick ett minimikrav på ett och ett halvt års studietid. Enligt ett sådant upplägg hade de övriga förlustbestämmelserna kanske blivit något enklare formulerade, utan ”stadigvarande utflyttad” och ”preliminär frånvaro för studier”, men i stället hade förlängningsförfarandet för studerande blivit något svårhanterligare. Bestämmelserna om studerande hade i en sådan modell inte heller blivit lättare att förstå för dem som berörs, snarare tvärtom.

De flesta som studerar utanför under de första åren efter att de folkbokförts utanför Åland beviljas åländskt studiestöd. Deras förestående förlustdag flyttas fram av landskapsregeringen, utan att de behöver vidta några åtgärder själva. Dessa personer kan förväntas känna till att femårsperioden för förlust av hembygdsrätt inte börjar löpa under de första fem åren efter att de blivit folkbokförda utanför Åland. Ett meddelande om förestående förlust av hembygdsrätt ska skickas ut mellan ett år och sex månader före den förestående förlustdagen, vilket för en person som beviljats studiestöd under fem år sedan utflyttningen innebär att meddelandet skickas ut senast 9,5 år efter utflyttningen.

Att den förlustbestämmande utflyttningsdagen kan grunda sig på olika uppgifter borde fungera väl i praktiken, men kräver naturligtvis större förvaltningsinsatser än det automatiserade förlustförfarande som nu tillämpas. Innan landskapsregeringen överlämnar sitt lagförslag till lagtinget bör dock en noggrann genomgång av förfarandet genomföras tillsammans med IT-avdelningen och rättsserviceenheten vid den allmänna förvaltningen och Ålands arbetsmarknads- och studiestödsmyndighet.

5.8 Behovet av en informationsstrategi

Utöver de specifika förslagen för varje hembygdsrätt, jordförvärvsrätt och näringsrätt betonade den parlamentariska kommittén behovet av information (s. 66-67 och sammandrag s. 71).

Den parlamentariska kommittén föreslår ”att det behövs omfattande informationsinsatser för att informera om hembygdsrätten, jordförvärvsreglerna och näringsrätten. En informationsstrategi bör tas fram i samband med att gällande lagstiftning förtydligas. Därför uppmanas landskapsregeringen avsätta tillräckliga resurser för detta ändamål.”

Arbetsgruppen har beaktat denna målsättning, men anser inte att själva framtagandet av en informationsstrategi eller genomförande av den ingår i vårt uppdrag, utan detta kräver ytterligare åtgärder. Vi bedömer ändå att betänkandet och den diskussion som följer på den, liksom den nya mer detaljerade lagstiftningen, kommer att bidra till en klarare informationsspridning gällande hembygdsrätten och till denna kopplade rättigheter.

Enligt parlamentariska kommittén ska informationsstrategin involvera alla relevanta landskapsmyndigheter och tjänstemän med centrala roller vid information inom och utanför landskapet (t.ex. Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighet och Ålandskontoren i Helsingfors och Stockholm). Det samma gäller myndigheter och organisationer som kontinuerligt kommer i kontakt med allmänheten om frågor som rör hembygdsrätt, jordförvärv och näringsrätt (t.ex. kommunerna, polisen, Ålands Turistförbund r.f. [numera Visit Åland] och Ålands handelskammare [numera Ålands Näringsliv]). Kommittén konstaterar också att s.k. bortaålännningar som flyttat från landskapet har en viktig roll vid spridandet av kunskap och information om landskapet och de särskilda rättigheter som behandlas här. Kommittén rekommenderar därför olika åtgärder som uppmuntrar kontakterna till bortaålännningar så att dessa kunde fungera som s.k. hembygdsambassadörer. T.ex. kunde övervägas införandet av ett särskilt informationsregister över bortaålännarna för att underlätta spridningen av information och kunskaper om Åland.

Arbetsgruppen föreslår att de myndigheter och grupper som nämns av den parlamentariska kommittén får detta betänkande för remiss. Dessutom kommer betänkandet att vara tillgängligt på landskapsregeringens hemsida och bidra med information om hembygdsrätten. Även personer och organisationer som ej fått betänkandet skickat till sig, kan lämna in kommentarer.

6. Granskning av hembygdsrättsregistret

Enligt landskapsregeringens handlingsprogram skulle en översyn av hembygdsrättsregistret genomföras i god tid inför lagtings- och kommunalvalet 2015. Landskapsrevisorernas berättelse för år 2012 av den 24 juni 2013 (berättelse nr 1/2012-2013) omfattar en granskning av hembygdsrättsregistret som underlättat arbetsgruppens arbete vid utarbetande av bestämmelserna om hembygdsrättsregistret i utkastet till landskapslagstiftning.

En omfattande översyn av registreringen av barn under 18 år som har hembygdsrätt på grund av 6 § självstyrelselagen genomfördes sommaren 2012. En årlig kontrollrutin har för första gången genomförts i april 2013.

De föreslagna nya bestämmelserna om hembygdsrättsregistret är avfattade utgående från en omfattande genomgång av nuvarande registreringsrutiner och registrets upplägg. Förslaget till bestämmelser utgår från registrets nuvarande upplägg, men krav på noggrannare och enhetlig registrering införs. Vissa tekniska ändringar i registret krävs för tillämpningen av de nya bestämmelserna.

7. Självstyrelsepolitiska nämnden om hembygdsrättsrevideringen

7.1 Allmänt

Självstyrelsepolitiska nämnden har i sitt betänkande (nr 2/2012-2013) av den 30 maj 2013 med anledning av landskapsregeringens redogörelse enligt 32 § arbetsordningen för Ålands lagting över självstyrelsepolitiska frågor av väsentlig natur för tiden 1 november 2011 - 31 oktober 2012 (redogörelse nr 2/2012-2013) välkomnat att ny landskapslagstiftning om åländsk hembygdsrätt bereds och konstaterat att lagstiftningen är synnerligen angelägen med tanke på rättssäkerhets- och likabehandlingsaspekter.

7.2 Lagstiftningsordningen

Mot bakgrund av hembygdsrättens grundläggande karaktär anser nämnden det viktigt att landskapsregeringen i samband med beredningen av lagförslaget överväger den ordning genom vilken en lag om hembygdsrätten ska stiftas. Huvudregeln bör vara att lagar som reglerar principiellt viktiga självstyrelsepolitiska frågor ska antas med kvalificerad majoritet. En tänkbar lösning vore att de grundläggande villkoren för förvärv och förlust av hembygdsrätten skulle ingå i en landskapslag som antas med kvalificerad majoritet medan bestämmelser om t.ex. registrering och andra tekniska frågor regleras i en landskapslag som antas i vanlig lagstiftningsordning.

Arbetsgruppen har berett utkast till två landskapslagar, en landskapslag om åländsk hembygdsrätt som föreslås antas med kvalificerad majoritet och en landskapslag hembygdsrättsförfaranden som föreslås antas i vanlig lagstiftningsordning (se avsnitt 4.2 ovan).

Vi övervägde även möjligheten att anta alla bestämmelser i en enda lag antagen med två tredjedelars majoritet i lagtinget, men kom tidigt fram till att en sådan modell inte är ändamålsenlig. Dels är en stor del av bestämmelserna av sådan karaktär att de inte är direkt avgörande för individens rättigheter, dels innebär de målsättningar vi arbetat utgående ifrån att det är nödvändigt att i bestämmelserna hänvisa till lagstiftning antagen i vanlig lagstiftningsordning. Hänvisningar till specifik lagstiftning på lägre nivå är inte författningshierarkiskt möjlig i en lag som antas med kvalificerad majoritet (på samma sätt som grundlagen inte hänvisar till specifika lagar på lägre hierarkisk nivå).

I förfarandelagen ingår hänvisningar till andra landskapslagar och rikslagar såsom lagen om befolkningsdatasystemet och Befolkningsregistercentralens certifikattjänster (FFS 661/2009), lagen om hemkommun (FFS 201/1994), landskapslagen (2007:88) om behandling av personuppgifter inom landskaps- och kommunalförvaltningen och landskapslagen (2006:71) om studiestöd (*studiestödslagen*). Genom hänvisning till studiestödslagen definieras vilka studier som enligt förlustbestämmelser ska innebära att en hembygdsrättsinnehavare inte är stadigvarande utflyttad och femårsperioden för förlust därför inte inleds.

För att motverka nackdelen med lagstiftning på tre nivåer - självstyrelselagen och två landskapslagar - och få ett mer överskådligt resultat har vi tagit in kortformer för lagarna, så att det är möjligt att i den första lagen hänvisa till ”förfarandelagen” och i den andra till ”hembygdsrättslagen”.

7.3 Folkbokföringen

Nämnden önskar i sammanhanget uppmana landskapsregeringen att överväga om åtgärder ska vidtas för att överta behörigheten beträffande folkbokföringen. Folkbokföringen hör enligt 29 § i självstyrelselagen till de områden där en överföring av lagstiftningsbehörigheten till landskapet kan ske med lagtingets samtycke i vanlig lagstiftningsordning i riksdagen. Ett övertagande av folkbokföringsbehörigheten skulle kunna medföra en bättre koordinering mellan folkbokförings- och hembygdsrättsregistren.

Närmare information om arbetsgruppens bedömning gällande hembygdsrättsregistret och behörigheten på folkbokföringens område finns i samband med genomgången av den parlamentariska kommitténs förslag (se avsnitt 5.4).

7.4 Standstill-bestämmelserna i Ålandsprotokollet

Nämnden uppmanar landskapsregeringen att i reformarbetet beakta stand-still bestämmelsens förhållande till Ålandsprotokollet.

Enligt Ålandsprotokollet ska inte Europeiska unionens regelverk (i protokollet ”Romfördraget”) hindra att bestämmelserna om Åland som är i kraft den 1 januari 1994 tillämpas gällande ”inskränkningar, på icke-diskriminerande grund” dels ”i rätten för fysiska personer som inte har hembygdsrätt på Åland samt för juridiska personer att förvärva och inneha fast egendom på Åland utan tillstånd av Ålands behöriga myndigheter”, dels ”i etableringsrätten och i rätten att tillhandahålla tjänster för fysiska personer som inte har hembygdsrätt på Åland eller för juridiska personer utan tillstånd av de behöriga myndigheterna på Åland”.

I förslaget till ny landskapslagstiftning om hembygdsrätt ändras och preciseras grunderna för beviljande och förlust av hembygdsrätt. I Ålandsprotokollet talas däremot om inskränkningar som förknippas med personer som inte har hembygdsrätt. Det kan ändå i ett principiellt avseende strida mot Ålandsprotokollet om det blir svårare att få hembygdsrätt. Då skulle det även indirekt bli svårare för till exempel bolag att få näringsrätt och jordförvärvstillstånd. Det är numera även klarlagt att ”bestämmelser i landskapslag, principbeslut eller faktisk praxis” medför begränsningar vid tillämpningen av standstill-klausulen (HFD 2013:34). Ålandsprotokollet har inte prövats i Europeiska unionens domstol, men domstolen har tagit ställning till andra standstill-bestämmelser.

Arbetsgruppens bedömning är, med beaktande av EU-domstolens praxis och det faktum att hembygdsrättsbestämmelserna innebär undantag från i Finlands grundlag garanterade rättigheter, att standstill-bestämmelserna innebär att en liberalisering inte kan återtå i ett senare skede.

Arbetsgruppens uppfattning är att utkastet inte innehåller några nya inskränkningar som är förbjudna enligt Ålandsprotokollet, utan innebär en precisering i lag. De reviderade förlustbestämmelserna innebär en ökad rättssäkerhet för hembygdsrättsinnehavarna.

8. Arbetsmetoder och utredningsresultat

8.1 Kontakter och insamling av information

Gruppen har fört diskussioner med tjänstemän inom förvaltningen som arbetar med anknytande frågor. Med information till stöd för beredningen har särskilt vikarierande kanslihandläggare Maria Gustafsson, kanslihandläggare Elin Nylund och landskapsregeringens IT-chef Ronny Lundström varit behjälpliga. Gällande registerfrågor och statistik har konsult Göte Grönlund gjort en betydande insats. Vi har även konsulterat tjänstemän vid andra landskapsmyndigheter såsom Datainspektionen, Ålands polismyndighet, Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighet samt Ålands statistik- och utredningsbyrå. Gruppen har studerat rikslagstiftning som påverkar handläggningen av hembygdsrättsärenden och varit i kontakt med magistratsavdelningen vid Statens ämbetsverk på Åland.

De föreslagna bestämmelserna utgår från arbetsgruppens tolkning av den information vi fått och har inte i detta skede särskilt granskats av övriga tjänstemän inom allmänna förvaltningen eller vid övriga myndigheter. Avsikten är att registrerings-, ansöknings- och förlustbestämmelserna granskas med berörda enheter inom allmänna förvaltningen under remisstiden och att övriga berörda myndigheter utgör remissinstanser.

Arbetsgruppen har för klarläggandet av beslutspraxis assisterats av vikarierande ministersekreterare Jenny Bäcksbacka sommaren 2013, B7-assistent Jessica Josefsson från och med hösten 2013 och praktikant Carl Anton Gardberg från slutet av oktober 2013. Jenny Bäcksbacka har bidragit med sammanställning av praxis, förarbeten och litteratur gällande hembygdsrätten. Josefsson har fortsatt sammanställningen av dokumentationen, vilket även omfattat kopiering av lagtingshandlingar och dokument ur landskapsarkivet och i lagberedningens bibliotek, inkluderande principbeslut och -dokument som publiceras som bilagor till detta betänkande. Gardberg har huvudsakligen sammanställt och analyserat praxis och förarbeten gällande jordförvärvsbestämmelserna som underlag för en bedömning av de resonemang som ligger till grund för gällande lagstiftning och av standstill-principen vid beredningen av jordförvärvsrevideringen.

Arbetsgruppen har bistått landskapsregeringen i beredningen av landskapsregeringens svar med anledning av det spörsmål om självstyrelsens kärnområden som lagtingsledamot Axel Jonsson m.fl. ställde med stöd av 37 § lagtingsordningen den 13 mars 2013 (spörsmål nr 2/2012-2013). Gruppen följde med debatten om spörsmålet och har studerat tidigare lagtingsdebatter med anknytning till gruppens uppdrag.

Arbetsgruppen har varit i aktiv kontakt med först minister Gun-Mari Lindholm och, efter ministerbytet den 25 november 2013, med minister Wille Valve för att diskutera olika aspekter på uppdraget. Dessutom har vi deltagit i överläggningar med hela landskapsregeringen under ett flertal tillfällen och även diskuterat med andra politiker som visat intresse för beredningen. Den 20 december 2013 hölls samråd med självstyrelsepolitiska nämnden där arbetsgruppens utkast diskuterades.

Vid Sommarträffen 2013 för studerande utanför Åland den 14 augusti presenterade Anna Ritamäki-Sjöstrand som representant för arbetsgruppen beredningen av hembygdsrättslagstiftningen med tyngdpunkt på frågeställningar som är aktuella för studerande. Det fanns tid för diskussioner bordsvis och möjlighet att framföra frågor och synpunkter efter presentationen. Arbetsgruppens val av system för förlust av hembygdsrätt har påverkats av deltagarnas önskemål om att systemet ur den studerandes synvinkel ska vara så lätthanterligt som möjligt. Som bilagor till detta betänkande ingår en sammanställning av synpunkter samt information som efterlystes.

Extra lagberedare Anna Ritamäki-Sjöstrand har huvudsakligen stått för den konkreta utformningen av lagtexten och för en stor del av skrivarbetet. Chefsjurist Sören Silverström har bidragit med sakkunskap, juridiska resonemang och skrivit textavsnitt som redigerats in i helheten. Slutsatserna grundar sig på texter som vi kommenterat och samtal om rättsfall, bestämmelser och tänkta situationer som kan uppkomma vid tolkningen av lagtexten. I många fall har diskussionerna rört sig om att hitta rätt balans mellan rättssäkerhet och praktiska aspekter. Vår målsättning har varit att lagstiftningen är tillräckligt detaljerad för att säkerställa likabehandling utan att föranleda oproportionerligt stora insatser av förvaltningen eller av den som har eller ansöker om hembygdsrätt.

Ett tidigare utkast har granskats av vicehäradshövding Christer Jansson. Laggranskningskommentarer ledde till en omfattande omarbetning av lagtexten för att förenkla strukturen och läsbarheten. Av tydlighetsskäl omformulerades boendetids- och flyttningsbegreppen i såväl förvärvs- som förlustbestämmelserna.

8.2 Förarbeten till tidigare och gällande hembygdsrättslagstiftning

En pärm med *bakgrundsmaterial för arbetsgruppen för lagstiftning om hembygdsrätt, jordförvärvsrätt och näringsrätt 2012-2014* har sammanställts i tre likadana exemplar.

Pärmarna innehåller i nuläget främst förarbeten till hembygdsrättslagstiftningen från 1950- och 1990-talen. Innehållet kommer att kompletteras efter hand, men den som önskar bekanta sig med materialet kan kontakta arbetsgruppens medlemmar.

Målsättningen är att detta material ska finnas lättillgängligt och vara presenterat på ett överskådligt sätt med tanke på behovet av underlag för förvaltning och politiska bedömningar, men även med tanke på intresset för Ålands självstyrelse bland forskare och studerande.

Vår avsikt är att pärmarna efter att arbetsgruppen avslutat sitt arbete ska förvaras hos rättsserviceenheten (den enhet som handlägger dessa ärenden), i lagberedningens bibliotek och i lagtingsbiblioteket.

8.3 Reflektioner kring uppdragets art

När vi utrett bakgrunden till landskapslagstiftningen och diskussionerna kring den under årens lopp har det slagit oss hur samma problemställningar och önskemål om revideringar framförts om och om igen, utan att diskussionerna lett till konkreta lagstiftningsåtgärder. Frågornas svårighetsgrad kan illustreras med att landskapslagen om jordförvärvsrätt och jordförvärvstillstånd antogs först efter att en första lagframställning återtagits och en annan förkastats. Den tredje framställningen ledde till att landskapslagen antogs, men många viktiga frågor lämnades ändå till reglering på förordningsnivå.

Vi bedömer att den huvudsakliga orsaken till svårigheterna att förverkliga förändringar är att det är frågan om lagstiftning av grundläggande karaktär, dels för självstyrelsen, men också för individens rättigheter och om begränsningar i rättigheter. Det kan handla om att man inte vill rucka på vad som uppfattas som självstyrelsens grundpelare, men också om att en lyckad revidering kräver en omfattande beredning, mångfacetterade överväganden och en löpande kommunikation mellan tjänstemannaberedningen och de politiska aktörerna.

Angående hembygdsrätten framfördes redan i debatten vid antagandet av gällande landskapslag önskemål om en snabb revidering av bestämmelserna om särskilda skäl för beviljande av hembygdsrätt och - trots att motsvarande önskemål framförts i flera sammanhang även senare - är det först nu en revidering närmar sig sitt förverkligande. Det har krävt stora insatser såväl av politiker som av tjänstemän. Den parlamentariska arbetsgruppen som publicerade sitt betänkande 2009 gjorde ett omfattande politiskt grundarbete som möjliggjort arbetsgruppsberedningen.

Vi har i arbetet stött på många frågeställningar som vid första anblicken tett sig lätta att lösa och efter en noggrannare granskning framstått som omöjliga. Efter utredningar om hur motsvarande problem hanterats enligt annan lagstiftning, diskussioner om målsättningar och tankar som arbetat i bakhuvudet under en längre tid har ändå många frågor funnit lösningar. Det handlar om mindre och större problem, såväl administrativa som principiella.

Till de stora frågorna hör strävan efter begriplighet och konsekvens, förhållandet till riksbehörigheter, respekten för hembygdsrättens självstyrelsekonstitutionella karaktär å ena sidan och behovet av bestämmelser som, trots att de omfattar grunder för individens rättigheter, har en administrativ karaktär å andra sidan samt hembygdsrättens särskiljande karaktär i förhållande till kravet på likabehandling.

Önskemålet att studier utanför landskapet inte ska ingå i perioden som leder till förlust av hembygdsrätt har väckt mest uppmärksamhet i offentligheten. Trots de betydande svårigheter vi har haft i arbetet med att hitta en balanserad lösning för denna fråga, utgör den ändå en liten del i helheten. Det är den noggranna genomgången av alla aspekter av förvaltning och handläggning – åtminstone alla aspekter vi lyckats komma på under processens gång – och de bestämmelser vi föreslår för en ökad tydlighet och rättssäkerhet som utgjort lejonparten av beredningen. Vi har gått in för denna uppgift med ödmjukhet, men under arbetets gång blivit ännu ödmjukare. Vi är väl medvetna om att alla de ädla mål vi eftersträvat säkert kan uppnås på ett bättre sätt och är därför tacksamma för påpekanden om sannolika kvarstående inkonsekvenser och otydligheter, för att i det lagförslag som vi hoppas landskapsregeringen så småningom för till lagtinget ska bli så väl genomtänkt som möjligt.

8.3 Det fortsatta arbetet

Arbetsgruppen föreslår att betänkandet skickas för en bred remiss innan ett lagförslag om ny landskapslagstiftning om hembygdsrätt tas fram och behandlas i landskapsregeringen för överförande till lagtinget.

Fram till lagarnas ikraftträdande görs de förberedelser inom förvaltningen som ändringarna kräver, vilket omfattar en noggrannare bedömning av behovet av personalresurs för att hantera lagstiftningens krav på högre rättssäkerhet.

Arbetsgruppen inleder detaljberedningen av nya landskapsbestämmelser om jordförvärv enligt en liknande process som för framtagandet av detta första delbetänkande. Avslutningsvis detaljbereds en revidering av näringsrättslagstiftningen.

9. Sammanfattning av riktlinjerna för revideringen

Riktlinjerna för revideringen av hembygdsrättslagstiftningen har redovisats i avsnitten 2 och 5-7 utgående från:

- Landskapsregeringens handlingsprogram (LR)
- Betänkande från den parlamentariska kommittén för hembygdsrätt, jordförvärv och näringsrätt (kommittén)
- Landskapsrevisorernas berättelse för år 2012 (revisorerna)
- Självstyrelsepolitiska nämndens betänkande nr 2/2012-2013 (SjpN)

Nedan presenteras en sammanfattning av huvudlinjerna i utkastet till lagförslag och på vilka av de angivna riktlinjerna dessa grundar sig på. En hänvisning till den parlamentariska kommitténs förslag ingår i landskapsregeringens handlingsprogram, vilket innebär att varje hänvisning till kommittén även utgör en hänvisning till handlingsprogrammet. De direkta hänvisningar till LR gäller aspekter som särskilt nämns i själva handlingsprogrammet.

Huvudlinjer:

- Fullständig revidering för ökad rättssäkerhet och likabehandling (LR, kommittén, SjpN)
- Enligt parlamentariska kommitténs riktlinjer (LR, kommittén, SjpN)
- Reglering i landskapslag som antas med två tredjedelaras majoritet och i landskapslag i vanlig lagstiftningsordning (SjpN)

Konkreta förändringar:

- Bestämmelser om hembygdsrättsregistret (LR, kommittén, revisorerna)
- Bestämmelser i lag utgående från principbeslut och praxis för beviljande av hembygdsrätt med undantag från hemvistvillkoret på fem år (kommittén)
- Närmare bestämmelser om bedömningen av boende (kommittén)
- Hur tillfredställande kunskaper i svenska redovisas och bedöms (kommittén)
- Ett meddelande om förestående förlust av hembygdsrätt ska skickas till hembygdsrättsinnehavare utanför landskapet senast sex månader innan (revisorerna, SjpN)
- Studier räknas inte med i femårsperioden för förlust av hembygdsrätt (kommittén)
- Rätt till information från Ålands polismyndighet, uttryckligen för bedömningen om vägande skäl som kan föranleda avslag (relaterat till rättssäkerhet och likabehandling, men har inte nämnts konkret i riktlinjerna)

Parlamentariska kommitténs förslag som *inte* ingår i förslaget på grund av att frågorna regleras i självstyrelselagen är avskaffandet av kravet på finskt medborgarskap och övertagande av lagstiftningsbehörigheten på folkbokföringens område. Vi har dessutom beaktat att begreppen egentligt bo och hemvist utan avbrott och tillfredställande kunskaper i

svenska ingår i självstyrelselagen som inte får förklaras i landskapslag. I förslaget ingår ändå i någon mån klargörande bestämmelser och i motiveringarna framförs resonemang och information om tolkningen av begreppen.

Förslaget utgör arbetsgruppens tolkning av uppdraget. Vi har enligt vår förmåga beaktat önskemålen och de överväganden som redovisats till grund för dem i de ovan nämnda dokumenten och i annat skriftligt material samt utgående från fakta och resonemang som framkommit i diskussioner med politiker och tjänstemän. Vi bedömer att vår tolkning är i överensstämmelse med uppdraget, men är medvetna om att ytterligare justeringar kan vara nödvändiga för att förverkliga de politiska målsättningarna. Det är även möjligt att faktorer som inte särskilt lyftes fram i den parlamentariska kommitténs arbete blir aktuella under den fortsatta behandlingen.

Utkastet ingår i
Arbetsgruppsbetänkande med förslag till ny land-
skapslagstiftning om hembygdsrätt
(Åländsk utredningsserie 2014:1)

Ny landskapslagstiftning om åländsk hembygdsrätt

Huvudsakligt innehåll

Arbetsgruppen för lagstiftning om hembygdsrätt, jordförvärvsrätt och näringsrätt har med utgångspunkt i förslagen som framförs i betänkandet från den parlamentariska kommittén för hembygdsrätt, jordförvärv och näringsrätt, 2009, utarbetat ett förslag till ny landskapslagstiftning om åländsk hembygdsrätt. Enligt förslaget ersätts den gällande landskapslagen om åländsk hembygdsrätt med två landskapslagar. Det föreslås att en ny landskapslag om åländsk hembygdsrätt (*hembygdsrättslagen*) antas med kvalificerad majoritet i lagtinget och att en ny landskapslag om hembygdsrättsförfaranden (*förfarandelagen*) antas i vanlig lagstiftningsordning. Hembygdsrättslagen kompletterar självstyrelselagens grunder för förvärv och förlust av åländsk hembygdsrätt medan förfarandelagen är av mer administrativ karaktär.

Hembygdsrättslagen innehåller bestämmelser om beviljande av hembygdsrätt med avvikelse från självstyrelselagens krav samt den grundläggande bestämmelsen om förlust av hembygdsrätt efter utflyttning. I förfarandelagen ingår bestämmelser om bland annat utformningen av ansökan om hembygdsrätt, utredning av tillfredställande kunskaper i svenska och vägande skäl som kan föranleda avslag, hembygdsrättsregistrets förhållande till befolkningsdatasystemet, rättelse av anteckningar i registret samt närmare bestämmelser om förlust av hembygdsrätt.

Olika typer av boendetider och flyttningar särskiljs av tydlighetsskäl. Uttrycket ”pågående hemvistperiod” används för tiden då sökanden ”utan avbrott har haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet”. Femårsperioden för förlust av hembygdsrätt inleds genom ”stadigvarande utflyttning”, medan den som efter utflyttning bedriver studier betraktas som endast preliminärt frånvarande. Den som utflyttat avbryter frånvarotiden genom ”stadigvarande återflyttning”.

En skyldighet att informera utflyttade om förestående förlust och en möjlighet till individuell prövning av utflyttningsdag införs. För att alla utflyttade som har hembygdsrätt när lagen träder i kraft ska omfattas av det nya förlustförfarandet förloras hembygdsrätten inte under det första året från ikraftträdandet.

INNEHÅLL	
Huvudsakligt innehåll	1
Allmän motivering	3
1. Hembygdsrättens ursprung och syfte	3
1.1 Från den första självstyrelselagen till nya garantier	3
1.2 Hembygdsrätten infördes i 1951 års självstyrelselag	5
1.3 Landskapslagen angående åländsk hembygdsrätt	8
2. Gällande bestämmelser om hembygdsrätt	12
2.1 Modifierade grunder för förvärv av hembygdsrätt	12
2.2 Hembygdsrätt direkt enligt självstyrelselagen	13
2.3 Hembygdsrätt på ansökan	14
2.4 Språkkunskapsvillkoret	17
2.5 Vägande skäl som föranleder avslag	19
2.6 Förlust av hembygdsrätt	21
3. Handläggningen av hembygdsrättsärenden	21
3.1 Förvaltningsförfarandet vid ansökan om hembygdsrätt	21
3.2 Registrering av hembygdsrätt	22
3.3 Hembygdsrättsintyg	25
3.4 Myndigheters tillgång till registret	25
3.5 Avgifter för hembygdsrättsärenden	26
3.6 Förlustförfarandet	26
4. Bestämmelser om boende	27
4.1 Boende för hembygdsrätt och för medborgarskap	27
4.2 Självstyrelselagens hemvistvillkor och oavbrutet hemvist	29
4.3 Boende enligt folkbokföringsbestämmelserna	30
4.4 Andra boendegrundade rättigheter	31
5. Den åländska hembygdsrätten och Ålandsprotokollet	32
6. Statistiska uppgifter om hembygdsrätt	33
6.1 Hembygdsrättsinnehavare som andel av befolkningen	33
6.2 Ansökning och förvärv av hembygdsrätt	33
6.3 Utflyttade hembygdsrättsinnehavare och förlust av hembygdsrätt	34
6.4 Högre valdeltagande bland hembygdsrättsinnehavare	35
7. Arbetsgruppens överväganden och förslag	35
7.1 Hembygdsrättsregistret	35
7.2 Särskilda skäl för beviljande av hembygdsrätt på ansökan	35
7.3 Tillfredställande kunskaper i svenska	36
7.4 Begäran om utlåtande av Ålands polismyndighet	40
7.5 Förlust av hembygdsrätt och information	40
7.6 Senare utflyttningsdag på grund av studier	41
8. Lagstiftningsbehörigheten	44
9. Lagtekniska lösningar och lagstiftningsordningen	45
9.1 Valet av lagstiftningsordning	45
9.2 Bestämmelserna om lagstiftningsordningen	46
9.3 Fördelning av bestämmelserna på två landskapslagar	46
9.4 Inget bemyndigande att utfärda förordning	47
10. Förslagets verkningar	47
10.1 Den enskildes rättigheter	47
10.2 Myndighetsuppgifter och kostnader	47
10.3 Jämställdhet och miljö	48
11. Beredningen av förslaget	48
Detaljmotivering	48
1. Landskapslag om åländsk hembygdsrätt	48
1 kap. Allmänna bestämmelser	48
2 kap. Särskilda skäl för beviljande av hembygdsrätt	49
3 kap. Förlust av hembygdsrätt	53
4 kap. Särskilda bestämmelser	54
2. Landskapslag om hembygdsrättsförfaranden	55
1 kap. Allmänna bestämmelser	55
2 kap. Ansökan om hembygdsrätt	55
3 kap. Stadigvarande utflyttning och återflyttning	59
4 kap. Registerförfarande vid utflyttning och förlust	61
5 kap. Utflyttningsdag på grund av lag	62
6 kap. Utflyttningsdag efter individuell prövning	63
7 kap. Information till hembygdsrättsinnehavare utanför landskapet	66
8 kap. Hembygdsrättsregistret	67
9 kap. Särskilda bestämmelser	70
Lagtext	71
L A N D S K A P S L A G om åländsk hembygdsrätt	71
L A N D S K A P S L A G om hembygdsrättsförfaranden	74

Allmän motivering

1. Hembygdsrättens ursprung och syfte

1.1 Från den första självstyrelselagen till nya garantier

1.1.1 Ålandsöverenskommelsens krav på garantier för Ålands befolkning

Begreppet hembygdsrätt ingår varken i lagen om självstyrelse för Åland (FFS 124/1920), *den första självstyrelselagen* eller Ålandsöverenskommelsen mellan Finland och Sverige av den 27 juni 1921. Hembygdsrätten rötter kan dock spåras till Ålandsöverenskommelsens krav på begränsningar för fastighetsförvärv och rösträtt. I den första självstyrelselagens 27 §, som redan antagits då förhandlingarna fördes i Genève, ingick befrielse för "Ålands inbyggare" från att fullgöra av värnplikt. Den språkliga utformningen av bestämmelsen i gällande självstyrelselag är inte exakt den samma och befrielsen är kopplad till hembygdsrättsinnehav, men samma materiella krav på boende före 12 års ålder för befrielsen från värnplikt gäller nu som då.

Nationernas Förbunds råds beslut av den 24 juni 1921, till vilket tre dagar senare fogades Ålandsöverenskommelsen, innehöll krav på "åtgärder, som åsyfta a) nya garantier åt ögruppens befolkning; b) ögruppens neutralisering och icke-befästade", vilket rådet bedömde som nödvändigt för befestande av "freden, det framtida goda förhållandet mellan Finland och Sverige samt öarnas egen välgång och lycka" (artikel 2 i beslutet). De nya garantierna som den första självstyrelselagen måste kompletteras med "böra särskilt avse att bibehålla det svenska språket i skolorna, att bevara jordegendomen i invånarnas händer, att inom rimliga gränser fastställa inflyttade personer förvärvande av rösträtt och att säkerställa att till landshövding utnämnes en person, som åtnjuter befolkningens förtroende" (artikel 3).¹

I den översättning av Ålandsöverenskommelsen som ingår i Ålands lagsamling hänvisas på flera ställen till uttrycket "hemortsrätt"². Uttrycket har inte exakt samma betydelse som hembygdsrätt senare skulle komma att få, men redan här finns kopplingen till att hålla jordegendomen i ålänningarnas händer. Dessutom konstateras gällande begränsning av rösträtten för inflyttade att "såsom inflyttad i denna mening skall icke anses en person, som tidigare under minst fem år ägt hemortsrätt på Ålandsöarna". Ett krav på boende under fem års tid etablerades således redan som en del av Ålandslösningen. Det kan även noteras att termen hemortsrätt redan i april 1920 användes i den s.k. rapportörskommissionens yttrande.³ Begreppet

¹ Olika översättningar förekommer av beslutet. Även Nationernas Förbunds råd översätts på olika sätt. I den översättningen som publiceras i Ålands lagsamling benämns beslutet "Folkförbundsrådets beslut av den 24 juni 1921".

² Översättningen med "hemortsrätt" för "domicile légal" och "legally domiciled" i Ålandsöverenskommelsen finns publicerad i Ålands lagsamling 2012 och tidigare upplagor. En annan översättning ("sitt lagliga bo och hemvist") återges i Tollet, Artur och Uggle, John, *Lagstiftningen angående självstyrelse för Åland* (Holger Schildts förlag, Helsingfors, 1930).

Originaltexterna på franska och engelska samt en utgående från originalen redigerad översättning ("laga hemvist") ingår i *Internationella avtal och dokument rörande Åland 1956-1992* (Ålands kulturstiftelse, Mariehamn, 1993), även samlade på: <http://www.kulturstiftelsen.ax/internationella-avtal>

³ Spiliopoulou Åkermark, Sia "Hembygdsrättens framväxt: från Ålandsöverenskommelsen till 1951 års självstyrelselag – och idag?" i Spiliopoulou Åkermark (red.) *Den åländska hembygdsrätten: Rapport från seminariet Hembygdsrätt, näringsrätt, medborgarrätt – hörnstenar i den åländska självstyrelsen i Helsingfors*

hemorts rätt är inte unikt för Åland, utan har utgjort benämning på en rätt för den som enligt lag hade sin hemort i en viss socken eller kommun, omvänt alltså ett begrepp som bestämde vilken kommun som hade skyldigheter exempelvis gentemot ett fattighjon. Alternativa översättningar som ”laga hemvist” och ”sitt lagliga bo och hemvist” är således närliggande i betydelse. Det förekom dock olika tolkningar av vad som egentligen avsågs i Ålandsöverenskommelsen, särskilt gällande hur tillhörigheten till den åländska befolkningen för verkställandet av garantierna skulle förstås. Från åländsk sida framfördes tolkningen att överenskommelsens krav på fem års boende inte endast hade avsetts gälla som förutsättning för rösträtt och valbarhet, utan även för jordförvärv.

1.1.2 Särskilda stadganden för Ålands befolkning

I den första självstyrelselagen definierades Ålands befolkning i 2 §: ”Landskapet Ålands befolkning företrädes i ärenden, som höra till dess självstyrelse, av landstinget. Till befolkningen hänförs de, vilka äro mantalskrivna i någon av landskapets kommuner.” Det hörde dock till republiken (enligt nuvarande självstyrelselagsterminologi ”riket”) att lagstifta om vilka som var mantalsskrivna. ”Republikens lagstiftande organ tillkommer utslutande rätt till lagstiftning i ärenden angående” enligt 9 § 2 mom. 9 punkten ”mantals- och övriga allmänna befolkningslängder”. Folkbokföringen hör även enligt gällande självstyrelselag till rikets behörighet, dock så att lagstiftningsbehörigheten inom rättsområdet med lagtingets samtycke helt eller till vissa delar kan överföras på landskapet genom lag.

När garantierna och rättigheterna som fastställdes i Ålandsöverenskommelsen infördes genom antagande av lagen innehållande särskilda stadganden rörande landskapet Ålands befolkning (FFS 189/1922), den s.k. *garantilagen*, infördes vissa begränsningar för nyinflyttade. Garantilagen är grundläggande för Ålandslösningen eftersom den antogs uttryckligen för att förverkliga överenskommelsen från Genève.

I garantilagen används inte uttrycket hemorts rätt utan ”laga bo och hemvist”. För finsk medborgare, som inflyttar till landskapet Åland, erhåller kommunal rösträtt och rösträtt vid val till landstinget efter fem års laga bo och hemvist. Någon tidsperiod var däremot inte kopplad till jordförvärvsbestämmelsen, inte heller något krav på finskt medborgarskap. En person som ”i landskapet Åland har laga bo och hemvist” har rätt att inlösa en fastighet inom landskapet Åland som försålts till någon som ”icke har laga bo och hemvist inom landskapet”. Beträffande uttrycket ”bo och hemvist” gällde, enligt en kommentar till garantilagens rösträttsparagraf av Tolle och Ugglä, 1930, att ”mantalsskrivningsorten icke ensam får vara avgörande, utan kräves att vederbörande faktiskt haft både bo och hemvist på Åland under i paragrafen stadgade terminer. Med detta uttryck åsyftar lagen nämligen den ort, där personen enligt rådande naturlig uppfattning bör anses verkligen vara bosatt och vilken i allmänhet utgör medelpunkten såväl för hans verksamhet, som för hans ekonomi och familjeliv.”⁴ Denna tolk-

den 14 juni 2007 (Ålands lagting & Ålands fredsinstitut, 2007) citerar och analyserar rapportörskommissionens yttrande.

⁴ Tolle och Ugglä, 1930, s. 141, ytterligare resonemang s. 142 samt 144-145. Det citerade resonemanget hänför författarna till Hermanson, Robert ”Några tvistefrågor beträffande Ålandslagarne” s. 145-162 i Tidskrift, utgiven av Juridiska Föreningen i Finland (JFT), 1922. Robert Hermanson, som var delegerad för Finland vid Ålandsfrågans behandling och en auktoritet inom statsrätt och rättshistoria, framför sin tolkning av ”bo och hemvist” som ett led i en argumentation för garantilagens tolkning av Ålandsöverenskommelsen, enligt vilken kravet på fem års laga bo och hemvist inte ska tolkas gälla även fastighetsförvärv.

ning genklingar än idag i tillämpningen av ”egentligt bo och hemvist” som förutsättning för hembygdsrätt.

1.1.3 Hembygdsrättsbegreppet initieras av landstinget

Under 1920-talet lade Ålands landsting fram flera motioner till riksdagen i syfte att införa begreppet hembygdsrätt i självstyrelselagen. Landstinget önskade en koppling enligt vilken innehavande av jord gjordes beroende av hembygdsrätt som kunde förvärfvas blott genom fem års bosättning i landskapet.

Dessutom införde landstinget begreppet hembygdsrätt i landskapslagstiftning gällande handläggning av frågor angående lösningsrätt till fastighet som försålts till ”person, vilken icke äger hembygdsrätt inom landskapet” (”laga bo och hemvist” enligt 5 § garantilagen) och gällande hembygdsrätt som villkor för kommunal rösträtt (”först efter det han fem år där haft laga bo och hemvist” enligt 3 § garantilagen). Högsta domstolen gjorde konsekvent tolkningen att landstinget hade överskridit sin lagstiftningsbehörighet, medan Ålandsdelegationen i det andra fallet bedömde att begreppet kunde accepteras eftersom det hade samma materiella innehåll som 3 § garantilagen. Presidenten följde högsta domstolen. Några tiotal år till skulle passera innan åländsk hembygdsrätt blev ett lagfäst begrepp.

1.1.4 Fem års laga bo och hemvist för jordförvärv

Det gick långt in på det andra decenniet av självstyrelse innan den redan i Ålandsöverenskommelsen förutsedda lagen om utövande av lösningsrätt vid försäljning av fastighet i landskapet Åland (FFS 140/1938), *lösningsrättslagen*, kunde antas. Efter att lagen antagits dröjde det ändå inte längre innan landstingets krav på att kräva fem års laga bo och hemvist för inlösningsbestämmelserna vann gehör. Genom FFS 246/1939 infördes det länge från åländsk sida framförda femårskravet i 5 § garantilagen och genom 247/1939 i den så nyligen antagna lösningsrättslagen. Rätt att inlösa fastighet belägen inom landskapet Åland vilken försålts till någon som ”icke tillhör Ålands befolkning eller som, ehuru hörande till sagda befolkning, icke under minst fem års tid oavbrutet haft laga bo och hemvist inom landskapet” hade den som ”i landskapet har och under minst fem år oavbrutet haft laga bo och hemvist”.

Kravet på fem års bosättning gällande rösträtten har således entydigt sin grund i Ålandsöverenskommelsen och garantilagen som överenskommelsen resulterade i, medan femårskravet för jordegendomens del infördes i lagstiftningen först senare.

1.2 Hembygdsrätten infördes i 1951 års självstyrelselag

1.2.1 ”Särskild lokal medborgerlig status”

Det var först självstyrelselagen (5:1952) för Åland⁵, *1951 års självstyrelselag* eller *den tidigare självstyrelselagen*, som lagfäste hembygdsrätten som ett särskilt begrepp och en förutsättning för åtnjutandet av vissa rättigheter i landskapet Åland. Det innebär att hembygdsrätten infördes den 1 januari 1952 i och med att lagen trädde i kraft.

I propositionen inleds beskrivningen av bakgrunden till införandet av rättsbegreppet åländsk hembygdsrätt med en hänvisning till ändringen 1939 av lösningsrättslagen genom vilken ”villkoren för lösningsrätt vid försälj-

⁵ I texten anges författningsnumret enligt publiceringen i Ålands författningssamling (ÅFS). Självstyrelselagen för Åland av den 28 december 1951 publicerades i 670/195 Finlands författningssamling (FFS i landskapets texter; FörfS kunde missförstås som en hänvisning till landskapets egen författningssamling).

ning av fastighet på Åland bragts i konformitet med den i 3 § garantilagen stadgade förutsättningen för erhållande av kommunal rösträtt och rösträtt vid landstingsval, nämligen fem års bofasthet i vederbörande kommun”. I motiveringarna konstateras vidare:

”Denna lagändring avsåg att bereda ökad trygghet för jordens bevarande i åländska händer. Härigenom har burskap vunnits för införande i lagstiftningen av en särskild lokal medborgerlig status för de landskapets inbyggare, vilka en längre tid därstädes haft laga bo och hemvist. Vägande skäl föreligga att i lagstiftningen införa benämningen åländsk hembygdsrätt. Villkoren härför vore mantalsskrivning och fem års bofasthet i någon av landskapets kommuner. Med detta rättsbegrepp skulle då förknippas ej blott rösträtten vid kommunala och landstingsval samt jordens bevarande i åländska händer utan även vissa nya rättsverkningar med syftemål att skänka ålandsbefolkningen full trygghet på nationalitetsskyddets område. Särskilda inskränkningar hava sålunda i landskapets intresse ansetts påkallade även såvitt angår den inflyttade befolkningens näringsutövning. Enligt förslaget skulle rätt att inom landskapet idka öppen näring tillkomma endast dem, som åtnjuter hembygdsrätt.” (RP 100/1946, s. 3)

I propositionen konstateras att 3 och 5 §§ garantilagen, rörande förutsättningarna för rösträtt samt rätt att lösa fastighet på Åland ”hava inkodifierats”. Grunderna för förvärv och förlust av åländsk hembygdsrätt reglerades i 3 § i 1951 års självstyrelselag och följande rättsverkningar knöts till det nya rättsinstitutet: rätten att förvärva fast egendom (4 § 1 mom. och 5 § med hänvisning till närmare stadganden i särskild lag), delta i landstings- och kommunalval på Åland (4 § 1 mom.), att ”inom landskapet driva näring, för vars utövande enligt lag erfordras anmälan eller tillstånd” (4 § 2-5 mom.), samt undantaget från fullgörandet av värnplikt (11 § 2 mom. samt 34 §).

Inskränkningar i rätten att inom landskapet driva näring var en nyhet i 1951 års självstyrelselag. Däremot, påpekade man, innebär rättsbegreppet hembygdsrätt inte att inflyttning hindras:

”Något laga hinder för medborgare i Finland att här fritt välja boningsort finnes icke och i fråga om mantalsskrivning på Åland gälla samma regler som i riket. Men en viss kontrollrätt torde beredas landskapsmyndigheterna, för såvitt angår kriterierna för beviljande av den särskilda åländska hembygdsrätten åt inflyttad befolkning.

I sådant syfte skulle det enligt propositionen överlämnas åt landskapsstyrelsen att efter prövning enligt vissa lagfästa grunder bevilja hembygdsrätt åt personer, som inflytta till landskapet efter lagens ikraftträdande. Förutsättningen för hembygdsrättens beviljande bleve även i detta fall fem års oavbruten bostättning, men kunde denna termin i speciella fall, på grund av vägande skäl, förkortas. (RP 100/1946, s. 3)

I självstyrelselagen infördes ”från medborgarrättslagstiftningen hämtade grundläggande stadganden om förvärvande och förlust av hembygdsrätt”. Finskt medborgarskap var, liksom även enligt gällande självstyrelselag, en förutsättning för hembygdsrätt.

En del av de i den ursprungliga propositionen ingående bestämmelserna om hembygdsrätt ändrades under den fortsatta behandlingen. Förlustbestämmelsen specificerades i flera omgångar. Den första propositionens (RP 100/1946, s. 21) förlustbestämmelse hade följande lydelse: ”Finsk medborgare, som antages till medborgare i främmande land eller bortflyttar från landskapet, förlorar sin åländska hembygdsrätt.” I den andra propositionen (RP 1948 s. 4) var hade följderna av bortflyttning specificerats med ”och stadigvarande bosätter sig utanför landskapet”, vilket ytterligare skärptes enligt grundlagsutskottets betänkande 36/1950 till ”stadigvarande under fem år varit bosatt utanför landskapet”. Femårsperioden för förlust av hem-

bygdsrätt har bibehållits i gällande lagstiftning, där förlusten för den som annat än tillfälligt flyttar från landskapet regleras i landskapslag.”

Förmuleringen enligt vilken finsk medborgare som inflyttat till landskapet och ”och oavbrutet varit bosatt därstädes under fem års tid, kan av landskapsstyrelsen på ansökan beviljas åländsk hembygdsrätt, där ej vägande skäl prövas föranleda avslag.” (RP 38/1948) väckt allvarliga betänkligheter under riksdagsbehandlingen.

”Enligt nämnda moment skulle nämligen landskapsstyrelsen ha befogenhet att efter egen prövning förvägra hembygdsrätt för person, som under fem års tid varit bosatt i landskapet, även när vägande skäl ej prövas föreligga mot beviljandet. Då även prövningen av sistnämnda fråga bör anses ankomma på landskapsstyrelsen, synes enligt utskottets åsikt beviljandet av ytterligare prövningsrätt åt densamma ej vara motiverat. Ehuru det i propositionens motivering förutsättes, att ifrågavarande ansökningar i regel avgöras positivt, har utskottet dock funnit det nödigt, att detta uttryckligen utsäges även i lagen, och vidtagit en härav betingad ändring i ifrågavarande moment.”

Den ändrade och slutliga lydelsen blev ”bör” i stället för ”kan”. Med beaktande av resonemanget i förarbetena, och att det är frågan om finsk lagstiftning från 1950-talet, finns det skäl att tolka ordet ”bör” här som motsvarande dagens ”ska”, det vill säga som tvingande. I den första propositionen angående självstyrelselag för Åland (RP 100/1946) fanns inte heller kravet på ”vägande skäl” för avslag med. Av den senare propositionen från 1948 framgår att ”där ej vägande skäl prövas föranleda avslag” intagits för att i lagen tydligare ange att landskapsstyrelsen vid prövningen ”ägde grunda sitt avgörande på skäl och lag, så att vederbörande i regel kunde emotse bifall å ansökningen”.

1.2.2 Hembygdsrätt direkt på grund av 1951 års självstyrelselag

I 3 § 1 mom. i den tidigare självstyrelselagen föreskrivs att finsk medborgare som ”är eller borde hava blivit mantalsskriven i någon av landskapet Ålands kommuner och som vid denna lags ikraftträdande under minst fem år utan avbrott i landskapet haft sitt egentliga bo och hemvist, åtnjuter åländsk hembygdsrätt”. Det tidigare kravet på fem års ”laga bo och hemvist” i garantilagen hade specificerats till mantalsskrivning samt ”egentligt bo och hemvist”. Någon ansökan om hembygdsrätt behövdes inte i dessa fall.

Enligt 3 § 4-5 mom. tillkom hembygdsrätt omedelbart på grund av lagen även:

- kvinna som ingår äktenskap med man som åtnjuter hembygdsrätt
- inom äktenskap fött barn, vars fader eller moder åtnjuter hembygdsrätt
- utom äktenskap fött barn, vars moder eller, då barnet står under sin faders vårdnad, vars fader åtnjuter hembygdsrätt

Något krav på boende i landskapet ingick inte i dessa fall. Det var således möjligt att på grund av äktenskap eller vid födseln förvärva hembygdsrätt utan att vara bosatt på Åland.

Om en inflyttad finsk medborgare var bosatt på Åland då lagen trädde i kraft räckte det med en anmälan till landskapsstyrelsen för att personen skulle erhålla hembygdsrätt så snart personen utan avbrott under sammanlagt fem års tid haft sitt egentliga bo och hemvist på Åland.

1.2.3 Hembygdsrätt på ansökan enligt 1951 års självstyrelselag

Landskapsstyrelsen skulle på ansökan bevilja hembygdsrätt åt finska medborgare som hade flyttat till landskapet och utan avbrott varit bosatta där

under minst fem års tid. Hembygdsrätt skulle beviljas om inte vägande skäl prövades föranleda avslag.

Ogift barn under tjuugoett år under förälderns vårdnad förvärvade jämte föräldern hembygdsrätt under förutsättning att även barnet var bosatt i landskapet. Dessa barn förvärvade hembygdsrätt på grund av förälderns ansökan och inte själva skilt behövde ansöka om hembygdsrätt.

På särskilda skäl kunde landskapsstyrelsen bevilja hembygdsrätt, om sökanden hade varit bosatt i landskapet under en kortare tid än fem år. Hur dessa särskilda skäl skulle bedömas framgick inte av självstyrelselagen, inte heller i landskapslag.

1.2.4 Förlust av hembygdsrätt enligt 1951 års självstyrelselag

Den som blev medborgare i främmande land eller ”som under fem år stadigvarande varit bosatt utom landskapet” förlorade enligt 3 § 7 mom. sin hembygdsrätt. Förlusten av hembygdsrätt reglerades således i självstyrelselagen. I nu gällande självstyrelselag bestäms däremot i landskapslag om förlust av hembygdsrätt för den som annat än tillfälligt flyttar från landskapet.

1.3 Landskapslagen angående åländsk hembygdsrätt

1.3.1 Den första hembygdsrättslagen förordnades förfalla

Enligt 3 § 9 mom. i 1951 års självstyrelselag kunde närmare bestämmelser angående förvärvande och förlust av åländsk hembygdsrätt utfärdas genom landskapslag. Landskapslagen (1953:4) angående åländsk hembygdsrätt antogs efter att landstingets första landskapslag med samma namn förordnats att förfalla.

Landstinget antog den 22 mars 1952 en landskapslag angående åländsk hembygdsrätt (som grundade sig på framställning 4/1952). Det framgick inte att endast finska medborgare kunde förvärva hembygdsrätt på anmälan och dessutom hade såsom förutsättning för erhållande av hembygdsrätt uppställts uppnådd 21 års ålder. Någon sådan åldersgräns för förvärv av hembygdsrätt fanns inte i självstyrelselagen och kunde inte räknas som ”närmare bestämmelser” enligt 3 § 9 mom. Presidenten följde Högsta domstolens utlåtande och Ålandsdelegationens minoritet.

Landskapslagen hade i lagtinget uppfattats som en formalitet, ”ett lagförslag av verkställighetsnatur” för att citera ett av de få inläggen som framfördes i plenum då förslaget behandlades. Att det finska medborgarskapet inte nämndes i en paragraf (däremot på flera andra ställen) och att 21 års ålder i sin tur hade kommit med i bestämmelsen om anmälan verkar inte ha grundat sig på ställningstaganden, utan på att självstyrelselagens bestämmelser i någon mån omformulerats i landskapslagen. Dessutom ingick inte heller kravet på finskt medborgarskap i meningen om anmälan i självstyrelselagen, endast i den föregående meningen i samma moment.

1.3.2 Skillnad mellan anmälan och ansökan

Landskapsstyrelsen förde ett nytt lagförslag till landstinget med de påpekade bristerna åtgärdade (framställning 25/1952) och det nya förslaget godkändes utan ändringar den 3 december 1952. Denna gång var debatten något livligare. Folkdemokraten Åkerblom framförde att begränsningen av rösträtten var odemokratisk och oroade sig för att landskapsstyrelsen skulle utnyttja sin prövningsrätt godtyckligt. Dessutom oroade hon sig för de bortflyttades möjligheter att återfå hembygdsrätten - och därmed rösträtten - efter att ha tillbringat längre tid än fem år utanför Åland. Hon föreslog till och med ett förkastande av landskapslagen, men förslaget vann inget understöd.

De lagtingsmän som bemötte kritiken hänvisade flitigt till Nationernas Förbund och grundorsaken till självstyrelsen, att Ålands befolkning skulle ha möjlighet att bevara sin nationalitet, sitt språk och sin urgamla kultur. Dessutom hänvisades till "Ålandsrapportörerna i Nationernas förbund" och risken för att stora varv kunde anläggas vid kusten, locka finska arbetare som kunde omkullkasta språkförhållandena snabbt, särskilt om inga begränsningar i den kommunala rösträtten fanns. Denna argumentation har koppling till införandet av bestämmelserna om utövande av näring i självstyrelselagen.

Presidenten fann nu att något hinder för landskapslagens ikraftträdande ej förelåg. Däremot hade Ålandsdelegationen (ÅD) efter omröstning 3-2 bedömt att landskapslagen stod i strid med självstyrelselagen. Den här gången var det 5 § 1 mom. 2 punkten om intyg av polisen och 2 mom. om anhållande av utlåtande av kommunala myndigheter som föranledde ÅD-majoriteten inställning.

Enligt 2 punkten krävs av polismyndigheten intyg om huruvida sökandens och övriga i ansökningen inbegripna personersandel veterligen varit oförvitlig. Inledningssatsen handlar om såväl anmälan som ansökan, men ÅD:s minoritet påpekade att 2 punktens första del, intyg över inflyttningen, krävs för alla, men att ordet "ansökningen" i slutet av punkten ska förstås så att någon information om andel inte krävs för dem som ska förvärva hembygdsrätt på anmälan. Landskapsstyrelsen kunde av kommunala myndigheter enligt 2 mom. anhålla om utlåtande huruvida det anses önskvärt, att ansökningen bifalles. ÅD-minoriteten lyfte fram ordvalen "ansökningen" och "bifalles" och påpekade att en anmälan godkännes medan en ansökan bifalles. Gällande anmälan erbjöd självstyrelselagen landskapsstyrelsen inget rum för prövning. Det var hela Ålandsdelegationen överens om.

Högsta domstolen framställde att hinder inte förelåg för ikraftträdandet, men förutsatte att 5 § 2 mom. tolkas på det sätt som Ålandsdelegationens minoritet i sitt avvikande utlåtande anförde.

I gällande självstyrelselag finns inget anmälningsförfarande. Numera kan hembygdsrätt förvärfvas endera direkt på grund av självstyrelselagen eller på ansökan. Däremot är frågeställningen om prövningsrätten, om när vägande skäl kan föranleda avslag, fortfarande aktuell.

1.3.3 Ansökningsförfarandet enligt den tidigare landskapslagen

Landskapslagen (1953:4) angående åländsk hembygdsrätt innehåll till stor del upprepningar av självstyrelselagens bestämmelser, dock uppdelade på flera paragrafer. I beslut om hembygdsrätt hänvisade landskapsstyrelsen ofta endast till landskapslagens bestämmelser, trots att samma bestämmelse även kunde återfinnas i självstyrelselagen.

Landskapslagen omfattade tolv paragrafer uppdelade på fyra kapitel. Bland annat tydliggjordes i paragrafindelningen skillnaden mellan förvärfvande av hembygdsrätt på grund av lag och förvärfvande på grund av anmälan eller ansökan. Landskapslagens 5 § är den materiellt mest betydande bestämmelsen eftersom vilken utredningen som krävdes för anmälan eller ansökan inte angavs i självstyrelselagen. Förfarandet med anmälan gällde endast dem som varit mantalsskrivna i landskapet kortare tid än fem år vid självstyrelselagens ikraftträdande den 1 januari 1952. Utgående från den tolkning som gjorts i lagstiftningskontrollen kunde inte krav på intyg om personens andel eller utlåtanden om anmälan inbegäras vid anmälan. I övrigt gällde samma bestämmelser om intyg för båda förfarandena.

Enligt 5 § 1 mom. landskapslagen skulle följande utredning inges för sökanden och de övriga personer, vilka jämte honom kunna förvärva hembygdsrätt: ämbetsbevis, intyg av polismyndighet om när vederbörande inflyttat till landskapet och här blivit varaktigt bosatt ävensom om personens

”vandel veterligen varit oförvitlig” samt intyg av härarsskrivaren i Ålands härad om när och i vilken eller vilka kommuner vederbörande blivit i landskapet mantalsskriven.

Intyg krävdes alltså från tre ställen: församlingen, polismyndigheten och härads-skrivaren. I alla tre intygen fanns information om boendet, i polis-myndighetens intyg för ansökan dessutom om personens vandel. Ytterli-gare ”nödigbefunnen utredning” och utlåtande från vederbörande kommu-nala myndigheter kunde enligt 5 § 2 mom. infodras.

1.3.4 Beviljande av hembygdsrätt ”då särskilda skäl äro”

Enligt 3 § 3 mom. i 1951 års självstyrelselag och 6 § 2 mom. i den tidi-gare landskapslagen kunde landskapsstyrelsen bevilja hembygdsrätt åt sö-kande som under kortare tid än fem år varit i landskapet bosatt utan avbrott där ”särskilda skäl äro”. Några särskilda bestämmelser om hur dessa sär-skilda skäl skulle bedömas ingick inte i landskapslagen. Inte heller i lag-framställningen fördes några resonemang kring denna frågeställning.

Landskapsregeringen kunde enligt 10 § i landskapslagen vid behov ge-nom landskapsförordning utfärda närmare bestämmelser angående tillämp-ningen av lagen, men någon särskild landskapsförordning om hembygdsrätt utfärdades aldrig. Däremot antogs ett principbeslut av landskapsstyrelsen den 13 juni 1974. Principerna i beslutet har fortfarande en viss bäring på beslutspraxis även enligt gällande självstyrelselag. Beslutet fattas för att ”utöver vad i landskapslagen angående åländsk hembygdsrätt finnes ut-tryckligen stadgat och föreskrivet – anses grundläggande och utgöra basen vid behandlingen på olika nivåer av ärenden angående ansökningar om be-viljande av åländsk hembygdsrätt”.

Principbeslutet är utformat som en lång mening som i originalprotokol-let sträcker sig över två sidor och utmynnar i tre punkter som beskriver si-tuationer då hembygdsrätt ”må anses möjlig att beviljas”, dock utan att in-skränka på rätten och skyldigheten till prövning in casu och ”om ej hinder ur nationalitetssynpunkt eller andra vägande skäl talar emot”. Enligt 1 punkten må det anses möjligt att bevilja hembygdsrätt ”åt sökande, som ti-digare varit stadigvarande bosatt på Åland under längre tid än fem år och nu hit återflyttat med avsikt att ånyo fast bosätta sig i landskapet”.

Enligt den dåvarande lagstiftningen förvärvade en kvinna hembygdsrätt genom äktenskap, men inte en man. Detta beaktades i den andra punkten som i någon mån mildrade denna skillnad. Den införde en treårsregel för manlig sökande, som ingått äktenskap med kvinna som har hembygdsrätt

”i fall sökanden, inklusive den tid han erhållit sin utbildning vid skola på Åland och den tid han för sin utbildning arbetat vid företag på Åland, varit bosatt på Åland åtminstone tre år och nu påvisat sin avsikt att jämte familj fast bosätta sig på Åland”

Av denna man krävdes utöver äktenskap och tre års boende även en på-visad avsikt att jämte familj fast bosätta sig på Åland. Enligt den då gäl-lande folkbokföringslagstiftningen utgjorde inte boende på grund av studier någon orsak att byta hemort. Eftersom det i treårsperioden kunde inräknas även tiden han erhållit sin utbildning på Åland etableras en princip enligt vilken den pågående boendeperioden kan bedömas enligt faktiskt och hu-vudsakligt boende, inte endast enligt de officiella befolkningsböckerna. ”Fast bosätta sig på Åland” ska antagligen här förstås som överförande av sin hemort till Åland när det är frågan om en man som på grund av studier på Åland haft annan hemort.

Den tredje punkten bekräftar möjligheten att avvika från folkbokförd hemort och gällde den som

”medräknat löpande år sammanlagt fem års tid, innefattande i förekommande

fall jämväl tid för skolgång och arbete under utbildningstiden, varit bosatt på Åland och som omedelbart efter slutförd utbildning stadigvarande överflyttat sin hemort till Åland”.

Principbeslutet omfattar principer för beviljande av hembygdsrätt efter kortare oavbruten boendetid, men hänvisar inte explicit till ”må, då särskilda skäl äro, bevilja åländsk hembygdsrätt åt den, som under kortare tid än ovan sagts varit bosatt” (3 § 3 mom. i 1951 års självstyrelselag). Eventuellt kan den tredje punkten uppfattas som en tolkning av den dåvarande självstyrelselagen krav på boendetid. Enligt gällande praxis kan en person som uppfyller kraven i 3 punkten i 1974 års principbeslut enligt självstyrelselagen.

I propositionen till gällande självstyrelselag görs följande bedömning av landskapsregeringens praxis enligt den tidigare självstyrelselagen:

”En finsk medborgare, som tidigare har haft hembygdsrätt och då varit bosatt i landskapet i minst fem år, återfår som regel på ansökan sin hembygdsrätt omedelbart efter återflyttning till landskapet. För det fall att den som tidigare har haft hembygdsrätt inte har varit bosatt i landskapet i minst fem år, kräv som regel två års bosättning i landskapet innan hembygdsrätt beviljas.

En manlig sökande, som har ingått äktenskap med en kvinna som har hembygdsrätt, får som regel hembygdsrätt efter tre års bosättning i landskapet.

Landskapsstyrelsen har även beviljat hembygdsrätt efter kortare tids bosättning då sökanden har kunnat visa att hembygdsrätten utgör en förutsättning för tjänst.” (RP 73/1990, s. 21).

Ytterligare information om praxis finns i Ålands landskapsstyrelses redogörelse över självstyrelsepolitiska frågor som väsentligt berör landskapets författningsenliga rättigheter av den 20 februari 1986.

”Vid återflyttning till landskapet gäller enligt nuvarande praxis att sökanden beviljas hembygdsrätt omedelbart under förutsättning att fråga är om seriös återflyttning och sökanden vistats här under sin aktiva uppväxttid.”

Det tillmättes även i vissa fall betydelse hur stor andel av sökandens boendetid som hade tillbringats utanför landskapet i förhållande till hur lång tid som hade tillbringats i landskapet. När det var frågan om återflyttning ”efter mycket lång tids bosättning utanför landskapet” beviljas sökanden i regel hembygdsrätt efter ett års stadigvarande bosättning eller omedelbart om kriterierna för seriös bosättning var uppfyllda. Det konstateras att ”den aktiva uppväxttiden i landskapet” ligger till grund för bedömningen i varje enskilt fall. Kravet på längre bosättning i övriga fall motiveras även av att tiden kan utvisa att det verkligen är fråga om seriös bosättning och inte bara ett sätt att försöka undvika inkallande till militärtjänstgöring.

Självstyrelsepolitiska nämnden tar upp frågan om ”s.k. andra generationens ålänningar” som innefattar personer där den ena eller båda föräldrarna utflyttat från Åland. I många fall har dessa personer under de fem första levnadsåren innehaft hembygdsrätt, vilket har kunnat räknas som i 3 § 3 mom. avsedda ”särskilda skäl”, dock utan att jämföras med kategorin ”återflyttare” eftersom de aldrig varit bosatta på Åland (yttrande nr 1/1985-86 över landskapsstyrelsens redogörelse). Enligt yttrandet har landskapsregeringen i dessa fall i regel krävt två års stadigvarande bosättning på Åland.

1.3.5 Registrering och förklaring rörande hembygdsrätt

Enligt 3 § 8 mom. i 1951 års självstyrelselag gällde att den som ville ”erhålla förklaring, huruvida han åtnjuter åländsk hembygdsrätt, ingive därom

ansökan till landskapsstyrelsen, som äger rätt att meddela sådan förklaring”. Detta förfarande reglerades noggrannare i landskapslagens 8-11 §§. Personen skulle inte ansöka ”jämte all tillgänglig utredning” till landskapsstyrelsen. Landskapsstyrelsen ägde föra förteckning av dessa förklaringar och över beviljad åländsk hembygdsrätt.

Resolutionen angående beviljad hembygdsrätt samt i ärende angående förklaring skulle inom viss tid enligt 9 § landskapslagen angående hembygdsrätt ”å vederbörlig anteckning företes häradskrivaren i Ålands härad”. Det mest omfattande registret över hembygdsrätt fördes av en riksmyndighet. Detta torde ha förefallit naturligt att häradskrivaren antecknade hembygdsrätten eftersom mantalsskrivning i landskapet under minst fem år var grunden för de flestas hembygdsrätt under flera årtionden efter självstyrelselagens ikraftträdande 1952. Häradskrivarens kortregister bevaras numera i landskapsarkivet och utgör landskapsregeringens gamla hembygdsvärdregister. Det har fortfarande relevans vid bedömningen av ansökningar om hembygdsrätt eftersom där finns uppgifter om äldre boendeperioder och om tidigare hembygdsrätt.

1.3.6 Ändringen 1991 på grund av mantalsskrivningens upphävande

Landskapslagen angående åländsk hembygdsrätt ändrades genom 1991/12 med anledningen av att mantalsskrivningen hade slopats. Samtidigt antogs ändringar i fem andra lagar där mantalsskrivning hade nämnts. Behörigheten att lagstifta om frågor som rör mantals- och befolkningsböcker tillkom rikets lagstiftande organ enligt 11 § 2 mom. 14 punkten i den då gällande 1951 års självstyrelselag. I framställningen 5/1990-1991 hänvisas till bestämmelserna om förfarandet i lagen om befolkningsböcker (FFS 141/1969) vars ändring genom FFS 1028/89 som trädde i kraft den 1 januari 1990 innebar att mantalsskrivning inte längre skulle genomföras. Ändringen innebar en övergång från att årligen samla in uppgifter och på basen av dessa uppgöra mantalslängder till att utgå från befintliga uppgifter och sedan göra ändringar i dessa enligt flyttningar och andra förändringar.

I landskapslagen angående åländsk hembygdsrätt upphävdes två bestämmelser om anmälan där mantalsskrivning nämdes, båda sådana bestämmelser som återgav självstyrelselagen och som i praktiken förlorat sin betydelse eftersom de gällde endast dem som hade varit bosatta i landskapet 1 januari 1952. Dessutom ändrades 5 § 1 mom. om vilka intyg som krävdes för ansökan. Efter ändringen som publicerades i Ålands författningssamling i mars 1991 krävdes liksom tidigare ämbetsbevis från församlingen, men i stället för mantalsskrivningsintyg krävdes ”hemortsintyg utgivet av registerbyrå i landskapet”. Sökanden behövde inte längre begära något intyg från polisen. Däremot kunde landskapsstyrelsen enligt 5 § 2, som inte ändrades, inbegära utredning, exempelvis av polisen.

2. Gällande bestämmelser om hembygdsrätt

2.1 Modifierade grunder för förvärv av hembygdsrätt

Förslaget till gällande bestämmelser i självstyrelselagen om hembygdsrätten byggde till stor del på bestämmelserna i 1951 års självstyrelselag.

Stadgandena om barns hembygdsrätt förenklades och moderniserades. Enligt 1951 års självstyrelselag hade det varit möjligt för barn att erhålla hembygdsrätt trots att barnet var bosatt utomlands. Denna möjlighet föll nu bort. En annan ändring var att kvinnor inte längre kom att förvärva hembygdsrätt på grund av äktenskap. Förändringen motiverades med jämställdhetssynpunkter. Samma möjlighet till förvärv genom äktenskap infördes inte för män utan ingående av äktenskap anses inte utgöra en tillräcklig grund för förvärvande av hembygdsrätt omedelbart på grund av lag.

”Förvärv av hembygdsrätt genom äktenskap kan leda till egendomliga resultat bl.a. i det fall att den make som har förvärvat hembygdsrätt genom äktenskap senare ingår ett nytt äktenskap. Den nya maken, som alltså även skulle förvärva hembygdsrätt, har i ett sådant fall inte nödvändigtvis överhuvudtaget någon anknytning till landskapet.” (RP 73/1990, s. 37).

Det konstateras vidare att slopandet av kvinnornas förvärv av hembygdsrätt på grund av äktenskap å andra sidan en del rättsverkningar med icke önskade konsekvenser, vilka man har försökt begränsa genom att trygga den efterlevande makens ställning vid arvskifte och avvittring.

Tillfredsställande kunskaper i svenska blev en förutsättning för erhållande av hembygdsrätt. Närmare om orsakerna till denna förändring se avsnitt 2.4.

De grundläggande bestämmelserna om åländsk hembygdsrätt samlades i ett eget kapitel med rubriken ”Åländsk hembygdsrätt” som omfattar sju paragrafer: 6 § *Hembygdsrätt med stöd av lag*, 7 § *Förvärv av hembygdsrätt på ansökan*, 8 § *Förlust av hembygdsrätt*, 9 § *Deltagande i val och valbarhet* (med koppling till 67 § *Införande av kommunal rösträtt i vissa fall*), 10 § *Rätt att förvärva fast egendom*, 11 § *Näringsrätt* och 12 § *Fullgörande av värnplikt*.

Dessutom ska enligt 30 § 2 punkten i pass som i landskapet utfärdas för den som har hembygdsrätt ordet ”Åland” ingå. Riket har lagstiftningsbehörigheten enligt 27 § 26 punkten i fråga om ”medborgarskap, utlänningslagstiftning, pass”.

Gällande självstyrelselag möjliggör enligt 67 § en frikoppling från kravet på hembygdsrätt och denna frikoppling har även stegvis införts genomförts i landskapslag. Enligt gällande bestämmelser får den som minst ett år närmast före valdagen utan avbrott har haft en kommun i landskapet som hemkommun delta i kommunalvalet.

Ytterligare bestämmelser finns i landskapslagen (1993:2) om åländsk hembygdsrätt som är uppdelad på sex paragrafer. Något allmän bestämmelse om landskapets rätt att i landskapslag inta bestämmelser om åländsk hembygdsrätt ingår inte i självstyrelselagen, däremot om att hembygdsrätt kan beviljas med undantag från kravet på boendetid och på tillfredsställande kunskaper i svenska enligt bestämmelser i landskapslag. Dessutom hänvisades i samband med förlustbestämmelsen till landskapslag.

2.2 Hembygdsrätt direkt enligt självstyrelselagen

Enligt 6 § 1 punkten självstyrelselagen gäller att åländsk hembygdsrätt tillkommer den som när självstyrelselagen trädde i kraft, det vill säga efter den 1 januari 1993, hade hembygdsrätt enligt 1951 års självstyrelselag och enligt 2 punkten ”ett barn under 18 år som har finskt medborgarskap och är bosatt i landskapet, om fadern eller modern har hembygdsrätt”.

Paragrafens första punkt har främst historisk betydelse. Dock har fortfarande en stor del av befolkningen hembygdsrätt enligt den tidigare hembygdsrättslagens bestämmelser. Vid handläggningen av ansökningar kan en bedömning enligt de äldre bestämmelserna ibland behövas eftersom föräldrarnas hembygdsrätt, även avlidna föräldrars, efter hur lång boendetid hembygdsrätt kan beviljas.

Den 6 § 2 punkten är den bestämmelse på grund av vilken flest personer varje år förvärvat hembygdsrätt. Av bestämmelsen framgår fyra kriterier som alla ska vara uppfyllda samtidigt (och från och med detta datum har personen hembygdsrätt oberoende av om personen är införd eller inte ännu blivit införd i hembygdsrättsregistret):

- är under 18 års ålder

- har finskt medborgarskap
- är bosatt i landskapet
- har minst en förälder med hembygdsrätt.

I de fyra kriterierna för förvärvande av hembygdsrätt enligt 6 § 2 punkten ingår inte något språkkunskapskrav. Kravet på tillfredställande kunskaper i svenska ingår endast i 7 § självstyrelselagen som gäller hembygdsrätt på ansökan.

2.3 Hembygdsrätt på ansökan

2.3.1 Hembygdsrätt på ansökan enligt 7 § självstyrelselagen

Enligt 7 § 1 mom. självstyrelselagen beviljas hembygdsrätt av landskapsregeringen. Hembygdsrätt ska enligt 2 mom., ”om inte vägande skäl föranleder avslag, på ansökan beviljas finska medborgare som

- 1) har flyttat in till landskapet och
- 2) utan avbrott har haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet under minst fem års tid och som
- 3) har tillfredsställande kunskaper i svenska”.

Enligt detaljmotiveringen blir sökanden skyldig att i ovissa fall visa att han haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet under minst fem års tid eftersom hembygdsrätten beviljas på ansökan (RP 73/1990, s. 61).

De vägande skäl som kan föranleda landskapsregeringens avslag trots att sökanden uppfyller de tre uppräknade villkoren har i någon mån precisrats i förarbetena (se närmare avsnitt 2.5 nedan).

2.3.2 Särskilda skäl enligt 2 § landskapslagen om åländsk hembygdsrätt

Enligt 2 § landskapslagen om åländsk hembygdsrätt gäller att: ”Sökande som inte uppfyller de i 7 § 2 mom. 2 och 3 punkterna självstyrelselagen angivna kraven kan beviljas hembygdsrätt på grund

- a) tidigare innehav av hembygdsrätt,
- b) att sökandens föräldrar eller en av dem har eller tidigare har haft hembygdsrätt eller
- c) tidigare stadigvarande bosättning i landskapet som varat längre tid än fem år.”

Någon möjlighet att avvika från 7 § 2 mom. 1 punkten självstyrelselagen som kräver inflyttning till landskapet finns inte enligt självstyrelselagen, däremot från kraven boendetid och språkkunskap. Bestämmelsen i landskapslagen är dock inte utformad särskilt med tanke på avvikelse från kravet på tillfredställande kunskaper i svenska.

Att det att sökandens förälder har eller haft hembygdsrätt skulle utgöra en grund för beviljande av hembygdsrätt efter kortare boendetid infördes under landstingsbehandlingen, men föranledde en del diskussioner. Bland annat frågade man sig om detta kunde leda till att det blev för enkelt att få hembygdsrätt utan egentlig egen anknytning. I jämförelse med landskapsstyrelsen framställning 38/1991-92 gjorde landstinget två ytterligare ändringar i grunderna. Landskapsstyrelsen hade nämligen även föreslagit att hembygdsrätt kunde beviljas på grund av att sökanden är gift med en person som har hembygdsrätt eller på grund av ”andra skäl som av landskapsstyrelsen anses jämförliga med punkterna a-c”.

2.3.3 Hembygdsrätt efter tre års boende

Det har skrivits rätt lite om förvaltningsförfarandet i hembygdsrättsärenden⁶. Vägledning om tolkningen av 2 § landskapslagen för sökas i konkreta studier av praxis och yttranden till Högsta förvaltningsdomstolen. Vid tillämpningen har en treårsregel utformats som beskrivs så här i landskapsregeringens utlåtande till Högsta förvaltningsdomstolen av den 2 november 2004 (dnr K12/04/5/171):

”I dessa fall tillämpas en 20-årig praxis enligt vilken åländsk hembygdsrätt beviljas efter tre års oavbruten bosättning på Åland. Denna praxis skall ses utifrån och jämföras med den praxis som under nämnda tid tillämpats visavi beviljande av tillstånd att äga och besitta fast egendom för fritidsbruk. Vid prövningen av s.k. jordförvärvstillstånd fäster Ålands landskapsregering vikt vid att sökanden är född i landskapet Åland och har bott i landskapet Åland till cirka 12 års ålder (4 § 2 mom. 1) punkten landskapsförordning om jordförvärvstillstånd 70/2003). Att i det överklagade fallet bevilja åländsk hembygdsrätt redan efter några månaders bosättning på Åland skulle strida mot syftet att skänka Ålandsbefolkningen full trygghet på nationalitetskyddets område vilket finns uttalat i propositionen till 1951 års självstyrelselag. Resultatet skulle således vara att besväranden skulle komma i ett betydligare förmånligare läge gällande fastighetsförvärv än någon som bott större delen av sitt liv på Åland och tillfälligt flyttat bort för studier och arbetspraktik.”

Beslutet som gällde en 17-åring som bott i landskapet som barn och förvärvat sin hembygdsrätt på grund av sin mor som i sin tur förvärvat den genom giftermål. Avslagsbeslutet hade motiverats med att ”sökanden inte har varit bosatt på Åland i oavbruten tre år efter återflyttandet”. Även hans mor ansökte senare om hembygdsrätt samma år, men fick avslag. Om modern hade återfått sin hembygdsrätt hade det inneburit att den minderåriga sonen även hade förvärvat hembygdsrätt. Landskapsregeringen framförde då även mot detta avslag anfördes besvär samma argument (dnr K12/04/5/491, beslut 16.2.2005) till Högsta förvaltningsdomstolen som bedömde att besluten med hänsyn till omständigheterna och det som anförts i målen inte var lagstridiga.

2.3.4 Hembygdsrätt utan dröjsmål

Utöver huvudregeln i landskapsregeringens praxis enligt vilken hembygdsrätt beviljas efter tre års oavbruten bosättning i landskapet om någon av grunderna enligt 2 § är uppfylld har landskapsregeringen undantagit ”återflyttare, som är födda och uppvuxna på Åland, oavsett hur länge de varit bosatta utanför Åland, utan dröjsmål vid en återflyttning för fast bosättning på ansökan beviljas åländsk hembygdsrätt” enligt landskapsregeringens principbeslut av den 18 april 2002 (dnr K12/02/1/4). Dessa kan vid återflyttning beviljas hembygdsrätt utan dröjsmål.

Begreppet ”född och uppvuxen på Åland” är dock inte klart definierat varken i självstyrelselagen eller nyligen nämnda beslut. Däremot finns det en praxis om ”medveten uppväxttid” som omnämns i avsnittet ovan om tillämpningen av den tidigare hembygdsrättslagen. Denna innebär att även om man inte är född på Åland men till största delen uppvuxen här kan man i praktiken ändå räknas som infödd ålänning. Då krävs att man faktiskt har bott största delen av sin uppväxt på Åland. Även inflyttning före 12 års ålder har tillmätts relevans, vilket är en återspeglning av självstyrelselagens

⁶ Sjölund, Anna-Lena ”Förvärv av åländsk hembygdsrätt på ansökan” i Spiliopoulou Åkermark (red.), 2007 beskriver förvaltningsförfarandet, med många exempel på konkreta hembygdsrättsbeslut och hur de motiverats.

värnpliktsbestämmelse. När det funnits personer som, kanske utan att vara medvetna om att fem år förflutit från utflytten, förlorat hembygdsrätten och flyttat till Åland med förhoppningen att snabbt återfå den för att inte bli kallade till värnplikt har det alltid handlat om personer som bott i landskapet före 12 års ålder, eftersom hembygdsrättsinnehav i sig befriar ingen från värnplikt.

Uttrycket ”den medvetna uppväxttiden” finns även i 4 § 2 mom. 1 punkten landskapsförordning (2003:70) om jordförvärvstillstånd, enligt vilket en grund för beviljande av jordförvärvstillstånd i vissa fall är:

”Sökanden är född i landskapet Åland och har bott i landskapet Åland till cirka 12 års ålder. Alternativt har sökanden bott i landskapet Åland så länge att den aktiva, medvetna uppväxttiden infallit medan sökanden bott i landskapet.”

Något krav på född och uppvuxen på Åland för beviljande direkt efter återflyttning går inte att utläsa ur lagen, inte heller ett krav på boende i tre års tid för övriga som tidigare bott i landskapet under minst en femårsperiod. Numera finns information om praxis på ansökningsblankettens baksida, men det är ändå inte lätt att sluta sig till vilka återflyttare som anses ha varit ”födda och uppvuxna på Åland” och därmed vara berättigade till att få hembygdsrätt utan dröjsmål. Exempelvis i ett fall avslogs ansökan om hembygdsrätt ”eftersom sökanden inte hade varit bosatt på Åland i oavbrutet tre år efter återflyttandet”. Sökanden var född på Åland och hade utflyttat när hon var knappt 5 och ett halvt år gammal. Hon var alltså född på Åland, men inte uppvuxen på Åland (dnr K12/07/5/182, beslut 6 juni 2007, ärende 74).

Under de senaste åren har landskapsregeringen dock i allt större utsträckning med hänvisning till proportionalitetsprincipen beaktat en persons totala bosättningsperiod i landskapet, det vill säga även den som inte varit född i landskapet eller inte inflyttat före 12 års ålder, men som varit bosatt i landskapet tidigare under en väldigt lång tid, har beviljats hembygdsrätt direkt. När det handlat om fem års tidigare boende, en grund som nämns i 2 § landskapslagen, har treårsregeln tillämpats.

Trots att Högsta förvaltningsdomstolen tidigare godkänt avslagsbeslut där den s.k. treårsregeln tillämpades, kom domstolen den 19 juni 2012 till en annan slutsats (liggarnummer 1724). Det var frågan om en sökande som återflyttat efter ungefär 15 år utanför landskapet. Hon hade tidigare haft hembygdsrätt, men hennes första bosättningsperiod i landskapet inleddes vid 22 års ålder. Hon var således varken född eller uppvuxen i landskapet, men hade tidigare haft hemkommun i landskapet sammanlagt drygt 11 år (med ett fyramånaders avbrott efter drygt ett och ett halv års tid från den första inflyttningen). Landskapsregeringen hade med hänvisning till praxis avslagit ansökan (dnr K12/10/5/468, beslut 2.11.2010). I sin besvärsskrift anförde hon att hon bott på Åland i sammanlagt cirka 12 års tid och påpekade att landskapslagen inte genom sin ordalydelse ger stöd för landskapsregeringens tolkning, som är diskriminerande mot dem som inte är födda och uppvuxna på Åland. Hon hänvisade även till 6 § i Finlands grundlag och framförde att hon enligt beslutet behandlas sämre än andra på grund av sitt ursprung. Högsta förvaltningsdomstolen anger att eftersom sökanden är en återflyttare som tidigare har haft hembygdsrätt och tidigare varit stadigvarande bosatt där under en längre tid än fem år, hade landskapsregeringen med stöd av 2 § landskapslagen om åländsk hembygdsrätt inom ramen för sin prövningsrätt kunnat bevilja sökanden hembygdsrätt. Enligt domstolen har landskapsregeringen enbart avslagit ansökan med hänvisning till landskapsregeringens praxis att bevilja återflyttare som är födda och uppvuxna på Åland hembygdsrätt omedelbart vid återflyttningen. Högsta domstolen konstaterade att ”en sådan praxis, som är avsedd att göra det lättare för vissa återflyttare att få hembygdsrätt, kan dock inte användas som moti-

vering för att avslå andra återflyttares ansökningar” och framförde att landskapsregeringen således inte prövat ansökan enligt 2 § i landskapslagen och inte heller motiverat sitt beslut med omständigheter som hänför sig till ansökan och som ska beaktas enligt vad som föreskrivs i nämnda 2 §. HFD upphävde beslutet då ansökan inte hade kunnat avslås på de grunder som landskapsregeringen hade anfört och fann ingen anledning att ta ställning till om beslutet har inneburit en kränkning av likställighetsprincipen. Ansökan beviljades sedan (dnr ÅLR 2010/4370, beslut 16.10.2012) med följande motivering:

”Med beaktande av att sökandens totala bosättningsperiod överstiger 13 år och att sökanden varit bosatt i landskapet ca 2 år och 5 månader sedan senaste inflyttning anser landskapsregeringen att hembygdsrätt kan beviljas.”

Landskapsregeringen har sedan dess tillämpat liknande resonemang i andra beslut, exempelvis en 46 års tidigare bosättningsperiod (ÅLR 2012/7369, beslut 2.11.2012) och sammanlagd bosättningsperiod 13 år av vilka knappt två år sedan den senaste inflyttning för en person som uppfyllde alla kraven i 2 § och dessutom inflyttat för första gången före 12 års ålder (ÅLR 2013/1952, beslut 19.4.2013). Allmänt kan man göra bedömningen att en minst tolvårig tidigare bosättning i landskapet kan uppfattas motsvara uppväxt i landskapet. Praxis kan tolkas så att om andra grunder enligt 2 § föreligger, såsom tidigare hembygdsrätt, har en något kortare tidigare boendeperiod varit hembygdsrättsgrundande, särskilt om den pågående perioden varit så lång att den tydligt visar att återflyttningen är stadigvarande.

2.4 Språkkunskapsvillkoret

2.4.1 Bakgrunden till språkkunskapsvillkoret

”Tillfredsställande kunskaper i svenska” blev en förutsättning för erhållande av hembygdsrätt i gällande självstyrelselag. Någon sådan bestämmelse fanns inte i den förra självstyrelselagen.

Hembygdsrätten har sin grund i språk- och nationalitetsskyddet. Därför bedömde landskapsstyrelsen redan enligt 1951 års självstyrelselag att språkkunskaper var ett relevant rekvisit för beviljande av hembygdsrätt, eller formellt, att avsaknaden av sådana kunskaper utgjorde ett vägande skäl för avslag. Enligt 3 § 2 mom. i den då gällande självstyrelselagen bör finsk medborgare, som ”inflyttat till landskapet och utan avbrott varit där bosatt under minst fem års tid” av landskapsstyrelsen på ansökan beviljas åländsk hembygdsrätt, ”där ej vägande skäl prövas föranleda avslag”.

2.4.2 Högsta domstolens tolkning av den tidigare självstyrelselagen

Frågan om kunskaper i svenska som rekvisit för hembygdsrätt hade aktualiserats i och med att landskapsstyrelsen den 2 januari 1979 hade beslutat lämna byggnadsarbetare Oinas ansökan om hembygdsrätt utan bifall. Landskapsstyrelsen hade funnit ”sådana vägande skäl som talar mot ansökan som anges i den då gällande 3 § landskapslagen angående åländsk hembygdsrätt” (i landskapslagen återgavs enbart samma formulering som i självstyrelselagens 3 § 2 mom.).

I beslutet konstateras att sökanden visserligen varit bosatt i landskapet sedan år 1972 (eftersom beslutet fattades 1979 handlar det alltså om en tidsperiod som betydligt överstiger fem år), men landskapsstyrelsen fortsätter: ”Av sökandens kontakter med landskapsstyrelsen har framgått att han varken förstår eller kan tala svenska på ett sådant sätt som kunnat förväntas med hänsyn till bosättningsens längd i landskapet.”

I sitt yttrande till högsta domstolen av den 28 juni 1979 gjorde landskapsstyrelsen inledningsvis gällande att ordet ”bör” närmast är att betrakta såsom en rekommendation och framförde att man bör anse att ”ändring av beslut på materiella grunder ej kan åstadkommas genom besvär då landskapsstyrelsen utövat fri prövningsrätt och avslagit ansökan om hembygdsrätt”.

Landskapsstyrelsen argumenterade sedan för en laglig rätt att kräva kunskaper i svenska språket med hänvisning till hembygdsrättens syfte, att bestämmelserna ”är avsedda att trygga den åländska befolkningens nationella identitet” och, med hänvisning till von Hellens-kommitténs betänkande, att åländsk hembygdsrätt är ”avsedd att tillförsäkra landskapet Ålands inbyggare en särskild medborgerlig status”. Landskapsstyrelsen framförde att kriminalitet eller annat avvikande beteende i sammanhanget har en i förhållande till landskapets språkliga status underordnad betydelse. Eftersom bestämmelser om vilka dessa vägande skäl är inte ingår i självstyrelselagen bedömde landskapsstyrelsen att tolkningen måste ”utgå från lagens syften för att bestämmelsen om vägande skäl skall ha någon som helst betydelse”.

Högsta förvaltningsdomstolen kom i sitt avgörande av den 10 december 1979 (HFD 1979 I 4), efter omröstning 10-5, till slutsatsen att bristande kunskaper i svenska inte kunde utgöra ett vägande skäl för avslag av en ansökan om hembygdsrätt eftersom avsaknad av hembygdsrätt innebär att vissa rättigheter som enligt 5 § regeringsformen i övrigt tillkommer finsk medborgare beskärs och kunskap i svenska språket icke stadgats som uttrycklig förutsättning för erhållande av hembygdsrätt.

2.4.3 Kravet på tillfredställande kunskaper i gällande självstyrelselag

Kravet på tillfredställande kunskaper för åländsk hembygdsrätt infördes i nu gällande självstyrelselag som trädde i kraft den 1 januari 1993.

Propositionen ger vägledning om vad som avses med tillfredsställande kunskaper och om möjligheterna att reglera språkkunskap i landskapslag:

”Av den som ansöker om hembygdsrätt krävs tillfredställande kunskaper i svenska. Härmed avses sådana kunskaper i svenska som gör det möjligt för sökanden att både med tanke på arbetslivet och det vardagliga livet i övrigt komma till rätta i ett enspråkigt svenskt samhälle. Kunskapskravet är uttömmande angivet i detta stadgande. Genom landskapslag kan stadgas om hur kunskaperna skall ådagaläggas.” ... ”Det kan finnas särskilda skäl att bevilja hembygdsrätt också i de fall då det är omöjligt att uppfylla språkkravet t.ex. på grund av ett talfel eller avsaknad av talförmåga.” (RP 73/1990 s. 61)

I landskapslag kan således bestämmas dels om hur språkkunskaper påvisas i samband med ansökan om hembygdsrätt, det vill säga som en del av förfarandebestämmelserna, dels om beviljande av hembygdsrätt trots språkkunskapsvillkoret i 7 § 2 mom. 3 punkten.

2.4.4 Tillämpningen av språkkunskapsvillkoret

I landskapsregeringens framställning med förslag till landskapslag om åländsk hembygdsrätt ingick i 2 § en bestämmelse om vem som anses ha tillfredställande kunskaper. Enligt denna skulle den anses ha tillfredställande kunskaper i svenska språket som ”a) har svenska som modersmål, b) avlagt examen inför en av landskapsstyrelsen förordnad examinator och därvid visat sig ha tillfredställande kunskaper i svenska språket eller som c) företer godtagbar utredning som visat att sökanden har minst sådana kunskaper i svenska språket som motsvarar kunskapskravet enligt punkt b.” Lagutskottet (betänkande nr 34/1991-92) föreslog att detaljbestämmelser

utgår, dels för att förslaget kan förutsätta en annan lagstiftningsordning, dels emedan bestämmelserna enligt utskottets bedömning inte var ändamålsenliga. Hänvisningen till annan lagstiftningsordning kan antagligen förstås utgående från den då gälla lydelsen av självstyrelselagens 69 § enligt vilken självstyrelselagen inte kan ändras, *förklaras* eller upphävas annat än genom överensstämmande beslut av riksdagen och lagtinget, inte heller kan avvikelser från den göras på något annat sätt. Ordet "förklaras" har i samband med i kraftträdandet av nya grundlagen avlägsnats.

Något examinationsförfarande infördes alltså inte, men enligt landskapslagens 3 § kan landskapsregeringen, för att styrka att sökanden innehar tillfredsställande kunskaper i svenska, av sökanden inbegära sådan utredning som anses nödvändig.

Vid bedömningen av om sökanden har tillfredsställande kunskaper görs normalt ingen särskild kontroll av kunskaperna för den som är registrerad med modersmålet svenska. Om modersmålet inte är svenska bedöms språkkunskaperna enligt information och eventuella intyg i ansökan eller genom diskussioner med sökanden, personligen eller per telefon.

Följande är exempel på vad i landskapsregeringens beslut konstaterats om språkkunskaper:

"Som en del i beredningen av ansökan har sökandens språkkunskaper bedömts som tillfredsställande då hon visat förmåga att förstå och behjälpligt tala svenska så att det går att föra en konversation med henne." dnr K12/06/5/134)

"Sökanden är finsk medborgare. Hans modersmål är finska. Föredragande tjänsteman har vid samtal med sökanden den 9 maj 2012 kunnat konstatera att sökanden pratar svenska flytande." (ÅLR 2012/4248)

2.5 Vägande skäl som föranleder avslag

Enligt 7 § 2 mom. självstyrelselagen ska hembygdsrätt på ansökan beviljas finska medborgare som inflyttat till landskapet och uppfyller boendekravet på fem år och har tillfredsställande kunskaper eller enligt 7 § 3 mom. av särskilda skäl enligt bestämmelser i landskapslag. Enligt 7 § 2 mom. självstyrelselagen är en ytterligare förutsättning för beviljandet av hembygdsrätt dock att det inte finns "vägande skäl" som föranleder avslag.

Enligt propositionen (RP 73/1990 s. 61) ska stadgandet tolkas enligt samma principer som 4 § i den dåvarande medborgarskapslagen (FFS 401/68) som bland annat förutsätter att sökanden har fört en hederlig vandel. Därefter har en ny medborgarskapslag (FFS 359/2003) antagits där motsvarande begrepp kallas "oförvitlighetsvillkoret". Bestämmelserna om oförvitlighetsvillkoret i den nya lagen har dessutom reviderats efter att lagen ursprungligen antogs.

Medborgarskapslagen innehåller utförliga bestämmelser om på vilka villkor en ansökan om finskt medborgarskap beviljas. Ett av dessa allmänna villkor för naturalisation är enligt 13 § 1 mom, att sökanden "inte har gjort sig skyldig till någon annan straffbar gärning än en sådan för vilken straffet är ordningsbot och inte heller har meddelats besöksförbud (oförvitlighetsvillkor)". Ett annat villkor är att sökanden "inte väsentligt har försummat sin underhållsskyldighet eller sina offentlighetsrättsliga betalningsförpliktelser". Dessutom gäller kravet att sökanden "tillförlitligt kan redogöra för sin försörjning". Det är möjligt att bevilja undantag från oförvitlighetsvillkoret om det utifrån en helhetsbedömning av den sökandes situation finns vägande skäl att avvika från oförvitlighetsvillkoret. Vid helhetsbedömningen beaktas särskilt den tid som förflutit sedan brottet eller brotten begicks, gärningens art och hur strängt straff som dömts ut för gärningen, samt huruvida den sökande upprepade gånger har gjort sig skyldig till straffbara gärningar.

Om en medborgarskapsansökan förkastas till följd av oförvitlighetsvillkoret kan en väntetid bestämmas för den sökande. Väntetiden i fråga om ovillkorliga fängelsestraff är minst tre och högst sju år från det att straffet avtjänats.

Mot bakgrund av förarbetena till 7 § självstyrelselagen tillämpar landskapsregeringen bestämmelserna om oförvitlighetsvillkoret i medborgarskapslagen för att avgöra om det finns vägande skäl att avslå en ansökan. Landskapsregeringen har den 25 november 2009 fastställt denna praxis i ett särskilt beslut (dnr K12/09/1/13, beslut nr 179 av 25.11.2009).

I landskapsregeringens beslutspraxis har frågan om bedömningen av sökandens oförvitlighet uppkommit enbart i ett fåtal fall. I ett ärende (ÅLR 2011/6070) konstaterade landskapsregeringen att sökanden blivit dömd till ovillkorligt fängelsestraff för brott. Landskapsregeringen avslog ansökan och ansåg att det var skäligt med en väntetid uppgående till tre år räknat från det att sökandens ovillkorliga fängelsestraff avtjänades.

Det kan konstateras att landskapsregeringen tillämpade medborgarskapslagens bestämmelser om oförvitlighet redan före principbeslutet av den 25 november 2009. I principbeslutet har dock den analoga tillämpningen enligt medborgarskapslagen uttryckligen begränsats till oförvitlighetsvillkoret och omfattar inte försummelse av underhållsskyldighet eller av offentlighetsrättsliga betalningsförbindelser. I ett beslut från 2006 konstaterades följande:

”Ålands polismyndighet har i sitt yttrande konstaterat att sökanden varit föremål för brottsutredning i nio fall vilka till största delen resulterat i landskapsåklagarens beslut om åtal eftergift, beslut om nedläggning av åtal och Ålands tingsrätts avskrivning av målet. Av förarbetena till gällande självstyrelselag framgår att vägande skäl binds till tillämpningen av medborgarskapslagen. Således skall bestämmelsen tolkas enligt samma principer som motsvarande bestämmelse i medborgarskapslagen enligt vilken förutsätts att sökanden har fört en hederlig vand, det vill säga inte har gjort sig skyldig till en straffbar gärning, meddelats besöksförbud eller väsentligt försummat sin underhållsskyldighet eller sina offentlighetsrättsliga betalningsförbindelser.” (K12/06/5/58, beslut 6.4.2006).

Landskapsregeringen valde att bifalla ansökan ”då inget av de mål för vilka relaterats ovan resulterat i en brottmålsdom eller åtalet brotten gällde inte varit av den art att det av åklagaren betecknats som allvarligt samt nästan två år förflutit sedan den senast begångna gärningen”.

Senare samma år bifölls en annan ansökan efter en motsvarande prövning. Bedömningen av hur vägande skäl ska tolkas beskrevs med samma ord som i det tidigare ärendet. I detta fall hade t i Ålands polismyndighets yttrande framkommit att sökanden blivit dömd för grovt rattfylleri knappt tre år innan hembygdsrätten beviljades. Landskapsregeringen konstaterade att prövotiden för straffet för brottet utgått redan i början av 2005 och mer än tre år förflutit sedan den begångna gärningen. (dnr K12/06/5/132, beslut 17.5.2006).

Såsom tidigare har konstaterats bedömde landskapsstyrelsen vid tillämpningen av den tidigare självstyrelselagen att avsaknaden av tillfredställande kunskaper i svenska utgjorde ett vägande skäl för avslag. Denna fråga är löst i och med att språkkunskapsvillkoret infördes i självstyrelselagen. Däremot kan man tänka sig att andra vägande skäl som kunde föranleda ett avslag, som att sökanden med avsikt lämnat felaktiga upplysningar i ansökan eller flyttat från landskapet när ansökan avgörs.

Frågan om en utflyttning från landskapet har behandlats i Högsta förvaltningsdomstolen (HFD 1991 A 3) i början av 1990-talet då den tidigare självstyrelselagen ännu var ikraft. Enligt högsta förvaltningsdomstolen utgjorde inte den omständighet, att person som ansökt om åländsk hembygdsrätt under den tid ansökan var anhängig hos Ålands landskapsstyrelse hade

flyttat bort från landskapet, inte sådant vägande skäl som avsågs i 3 § 2 mom. i 1951 års självstyrelselag. Landskapsstyrelsen hade enligt sammanfattningen i Högsta förvaltningsdomstolens årsbok konstaterat att sökanden ”hade bortflyttat från landskapet och kunde sålunda inte hänföras till den åländska befolkningen, vilken enligt självstyrelselagen för Åland tillerkänts vissa rättigheter som var anknutna till hembygdsrättsinstitutet”. Enligt sökanden hade landskapsstyrelsen medvetet dragit ut på handläggningstiden av hans ansökan. Det är inte uteslutet att exempelvis en utflyttning som sker dagen efter att ansökan inlämnats, trots denna tidigare bedömning av HFD, ändå kan tolkas utgöra ett vägande skäl för avslag.

2.6 Förlust av hembygdsvärd

Enligt 8 § 1 mom. självstyrelselagen förlorar en person även sin hembygdsvärd vid förlust av sitt finska medborgarskap. Förlusten av hembygdsvärd efter utflyttning är inte enligt 8 § 2 mom. självstyrelselagen längre bunden till en viss tid såsom i 3 § 7 mom. i 1951 års självstyrelselag (”stadigvarande varit bosatt utanför landskapet”). Enligt 8 § 2 mom. självstyrelselagen gäller i stället att om förlust av hembygdsvärd för ”den som annat än tillfälligt flyttar från landskapslag stadgas i landskapslag”.

I detaljmotiveringarna till propositionen anges att ”förslaget möjliggör en differentiering, som ger bättre möjligheter att beakta olika utflyttningssituationer” (RP 73/1990, s. 61). Det vore även i princip möjligt att avstå från möjligheten att reglera förlusten av hembygdsvärd för utflyttade, vilket skulle innebära att hembygdsvärden bibehålls livet ut (under förutsättning att personen behåller sitt finska medborgarskap). Någon sådan differentiering har dock inte införts, utan i 4 § landskapslagen (1993:2) om åländsk hembygdsvärd har intagits motsvarande bestämmelse som i den tidigare självstyrelselagen: ”Den förlorar sin hembygdsvärd som under fem år varit stadigvarande bosatt utanför landskapet.”

3. Handläggningen av hembygdsvärdssaken

3.1 Förvaltningsförfarandet vid ansökan om hembygdsvärd

Ur 3 § landskapslagen (1993:2) om åländsk hembygdsvärd framgår viss reglering av förvaltningsförfarandet i samband med handläggning av ansökningar om åländsk hembygdsvärd. Lagstiftningen förutsätter att till ansökan om hembygdsvärd ska fogas hemortssintyg samt ämbetsbevis. Landskapsregeringen kan inbegära utredning som styrker att sökanden innehar tillfredsställande kunskaper i svenska.

Utöver dessa specifika bestämmelser i landskapslagstiftningen om hembygdsvärd är ansökningsförfarandet föremål för allmänna förvaltningsbestämmelser, exempelvis förvaltningslagen (2008:9) för landskapet Åland samt landskapslagstiftning om personuppgifter och offentlighet.

Då sökanden lämnat in en ansökan om hembygdsvärd registreras ansökan som mottagen vid landskapsregeringens registratur. Rättsserviceenheten vid landskapsregeringens kansliavdelning sköter om handläggningen av ansökningarna. Om ansökan inte är fullständig begär landskapsregeringen in komplettering av sökanden.

Ansökan om åländsk hembygdsvärd skickas när den är komplett alltid till Ålands polismyndighet för utlåtande. Ursprunget till detta förvaltningsförfarande torde vara det krav på intyg från polismyndigheten om att sökandens vandel veterligen varit oförvitlig som ingick i 5 § landskapslagen (1953:4) angående åländsk hembygdsvärd. I 3 § 3 mom. gällande landskapslag om åländsk hembygdsvärd framgår numera enbart att landskapsregering-

en vid behov kan inbegära annan utredning samt utlåtande av kommunal eller annan myndighet.

Ålands polismyndighet gör en sökning i informationssystemet för polisärenden som täcker de fyra senaste åren om brott och misstanke om brott och skickar uppgifterna till landskapsregeringen i ett utlåtande. När det varit påkallat har polismyndigheten tagit fram ytterligare uppgifter om straffpåföljd. Avsikten med utlåtandet är att utreda om det finns vägande skäl som föranleder avslag enligt 7 § självstyrelselagen för Åland. Tidigare brukade landskapsregeringen även begära in utlåtande från de berörda kommunerna, men denna praxis tillämpas inte längre. Däremot skickas ansökningar om jordförvärvstillstånd till den berörda kommunen för utlåtande.

Vid prövningen av ansökningarna om hembygdsrätt görs först en bedömning av om hembygdsrätt kan beviljas med stöd av 7 § självstyrelselagen. I samband med prövning av ansökningar om hembygdsrätt och kravet på viss tids bosättning i landskapet är utgångspunkten anteckningarna i befolkningsdatasystemet. Det föreligger ändå inte någon automatik i den meningen att anteckningarna i befolkningsdatasystemet är den enda källan vid avgörandet av om en sökande enligt 7 § 2 mom. utan avbrott har haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet under minst fem års tid. Landskapsregeringen har beaktat andra handlingar eller fakta vid avgörandet av var sökandens egentliga bo och hemvist är.

Om hembygdsrätt inte kan beviljas med stöd av 7 § självstyrelselagen görs en prövning av om det finns grunder för att bevilja hembygdsrätt enligt 2 § landskapslagen om åländsk hembygdsrätt.

Enligt 10a § landskapslagen (1971:42) om Ålands landskapsregering avgörs de ärenden som ankommer på landskapsregeringen "av medlemmarna vid sammanträde, av enskild medlem eller av tjänsteman". Delegeringsbeslutet av den 24 oktober 2013 reglerar när landskapsregeringens beslut fattas av tjänsteman. "På föredragning av kanslihandläggare eller tjänsteman vid rättsserviceenheten avgör chefsjuristen eller jurist vid rättsserviceenheten ärenden angående ... åländsk hembygdsrätt till återflyttare och till mer än fem år i landskapet bosatta, då rätten direkt baserar sig på av landskapsregeringens fastställda praxis."

Som tjänstemannabeslut fattas beslut om återflyttare som är födda och uppvuxna på Åland och beslut som endast grundar sig på 7 § självstyrelselagen. Övriga ärenden föredras för ansvarig minister (enskild föredragning). Ministerföredragningarna är mer detaljerade och motiveringarna avsevärt mer utförliga. Sammanlagt beviljades hembygdsrätt i 25 ärenden vid ministerföredragning. Dessa kan sedan utgöra grund för liknande fall i framtiden.

Antalet hembygdsrättsärenden under 2012 var totalt 182 varav två avslogs (1,1 procent), ett på tjänstemannaföredragning och det andra på enskild föredragning, en exceptionellt låg avslagsandel. Av ärendena avgjordes 14,3 procent vid enskild föredragning medan resterande 85,7 procent avgjordes vid tjänstemannaföredragning.

Det förekommer endast sällan att hembygdsrättsansökningar av minister överförs till behandling i sammanträde (plenum), det vill säga att ärendet avgörs av ministrarna kollektivt. Exempelvis under 2012 fanns inget sådant ärende som föredrogs i plenum.

Tiden för handläggning av en ansökan om hembygdsrätt är för tillfället ca 4-6 veckor.

3.2 Registrering av hembygdsrätt

3.2.1. Hembygdsrättsregistrets system och innehåll

Det digitaliserade hembygdsrättssystemet (HRR-system) i IBM AS/400 togs i bruk under första halvåret 1988. Utvecklingen av det hade påbörjats

oktober 1987. En omarbetnings har gjorts hösten 1999. Historiska uppgifter finns även i ett kartotek som övertagits av häradsskrivaren och bevaras i landskapsarkivet.

Det digitala hembygdsrättsregistret är uppdelat i ett aktivt och ett historiskt register.

I aktiva registret finns:

personbeteckning, släktnamn, förnamn, befolkningsregisterförare (används ej), gatuadress, postnummer, postkontor, (även eventuell tillfällig adress registreras), hemkommun, hemkommun vid årsskiftet, civilstånd, avliden dag (historik), bortflytnings dag, förlorat hembygdsrätt dag (historik), medborgarskap, röstningsområde (används ej), röstningsområde delning (använd ej), anmärkning, senaste ändring dag, inflyttning dag, hembygdsrätt dag

I historikregistret finns:

samma uppgifter som i aktiva registret (den adress som flyttade till), avliden dag (om avliden) och förlorat hembygdsrätt dag

Uppdateringar och ändringar

Ansvariga för hembygdsrättsfrågor vid rättsserviceenheten och registrator har åtkomst till samtliga uppgifter i registret (ändring av uppgifter) samt behörighet att registrera personer som är berättigade till hembygdsrätt

Övriga med behörighet kan endast se läsa uppgifterna i det aktiva registret.

Vid uppdatering av befolkningsregistret enligt befolkningsdatasystemet (veckovis)

- adressändringar
- kontroll om avliden, flyttas till historik
- kontroll om ej finskt medborgarskap, flyttas till historik
- bortflyttad över 5 år, dag bortflyttad = kördag (+ 60 dagar), kommun utanför Åland, flyttas till historik
- inflyttad inom 5 år, ta bort dag bortflyttad

De flesta uppgifterna grundar sig på befolkningsdatasystemet. Den lokala registerförvaltningsmyndigheten Statens ämbetsverk på Åland (magistratsavdelningen) har huvudansvaret för anteckningar med dem som har hemkommun eller folkbokföringskommun (till utlandet från Åland utflyttade) i landskapet. Uppgifterna införs i befolkningsdatasystemet av magistratsavdelningen eller i vissa fall av någon annan magistrat. Befolkningsregistercentralen har det riksomfattande ansvaret.

Landskapsregeringen mottar varje vecka en uppdateringsfil från Befolkningsregistercentralen med ändringarna som skett i registreringarna av på Åland bosatta personer, inklusive personer som flyttat från Åland. IT-enheten vid allmänna förvaltningens finansavdelning samkör ändringarna med landskapsregeringens kopia av vissa av befolkningsdatasystemets uppgifter (denna begränsade version av befolkningsdatasystemets uppgifter kallas inom landskapsförvaltningen för "befolkningsregistret" och ligger på samma server som hembygdsrättsregistret). Samtidigt uppdateras landskapsregeringens kundregister såsom motorfordonsbyråns register, jägarregistret och hembygdsrättsregistret.

När någon flyttat bort från Åland registreras den första adressen utanför Åland vid denna samkörning, medan senare flyttningar mellan kommuner i riket inte meddelas. Uppdaterade adressuppgifter begärs särskilt av Befolkningsregistercentralen inför lagtingsval för upprättande av rösträttsregistret,

men enligt gällande rutiner har inte dessa uppdaterade adressuppgifter registrerats i hembygdsrättsregistret.

3.2.2 Registrering av förvärv och förlust

Även om 8 § 1 mom. landskapslagen (1970:39) om lagtingsval och kommunalval uttryckligen hänvisar till förekomsten av ett hembygdsrättsregister finns det inte närmare bestämt i lagstiftning exempelvis om registreringens syfte, innehållet i de registrerade personuppgifterna eller tillåtna användningsändamål.

I lagstiftning finns inte några särskilda bestämmelser om förvaltningsförfarandet då en person erhåller hembygdsrätt automatiskt med stöd av 6 § självstyrelselagen. I praktiken handlar detta om minderåriga barn vars mor eller far har hembygdsrätt. Ur 3 § 1 mom. landskapslagen om åländsk hembygdsrätt framgår dock att till ansökan om hembygdsrätt ska fogas ämbetsbevis för barn som tillsammans med sökanden kan förvärva hembygdsrätt samt utredning över vem eller vilka som är dess vårdnadshavare. Avgörande är dock inte vårdnadshavarskapet, utan föräldraskapet som även kan uppkomma genom adoption. Det kan förekomma att föräldraskapets uppkomst genom adoptionen inte direkt leder till att kraven i 6 § 2 mom. är uppfyllda, om inte barnet samtidigt blir finsk medborgare. Barn med utländskt medborgarskap som adopteras av finska medborgare förvärvar dock numera normalt finskt medborgarskap i samband med adoptionen.

De som förvärvat hembygdsrätt enligt 6 § självstyrelselagen införs inte automatiskt i samband med den veckovisa uppdateringen, men i samband med denna körs en lista ut där uppgifterna från befolkningsdatasystemet och uppgifterna om föräldrar i hembygdsrättsregistret sammanförs. Barnen införs sedan manuellt utgående från uppgifterna i dokumentet. Även denna uppdatering görs normalt en gång i veckan.

I samband med att landskapsregeringen beviljar hembygdsrätt på ansökan görs anteckningar i registret när beslutet har fattats. Om den som beviljats hembygdsrätt har barn bosatta på Åland med finskt medborgarskap registreras även dessa.

Från försvarsmakten erhålls årligen listor på alla pojkar som fyller 18 år det året med hemkommun på Åland eller som, med tanke på förlustbestämmelserna, haft hemkommun på Åland under de senaste fem åren. Handläggaren går igenom listan och meddelar vilka som innehar hembygdsrätt och vilka som saknar den. Denna manuella genomgång utgör en särskild kontroll av att innehavet av hembygdsrätt registrerats korrekt. Om någon inte finns i hembygdsrättsregistret, men enligt 6 § har hembygdsrätt och under tidigare år borde ha införts, registreras personen i registret på tjänstens vägnar.

3.2.3 Rättelser och komplettering av uppgifter

I samband med senaste lagtingsval framkom brister i registreringen av hembygdsrättsinnehavare enligt 6 § självstyrelselagen. Sådana brister har även framkommit tack vare telefonsamtal för kontroll av de egna uppgifterna i hembygdsrättsregistret. I landskapsregeringens handlingsprogram av den 22 november 2011 (Landskapsregeringens meddelande, M 1/2011-2012) intogs följande målsättning: ”En översyn av hembygdsrättsregistret genomförs i god tid inför nästa val så att alla röstberättigade kan utnyttja sin rösträtt.”

Följaktligen genomfördes sommaren 2012 en genomgång av alla på Åland födda eller som under 18-åriga inflyttat från och med 1993, det vill säga sedan gällande självstyrelselag trädde i kraft, vilka inte hade införts i hembygdsrättsregistret. Som resultat av granskningen infördes ca 300 personer i hembygdsrättsregistret. Drygt hälften av dessa var födda 2007-2008.

Sannolikt hade felet sin grund i övergången till en ny uppdateringsrutin 2007. Genomgången var omfattande och krävande. När en enskild person begär att få kontrollera sina uppgifter och det kommer fram att personen saknas är det däremot oftast uppenbart att en fel har begåtts och felet kan rättas genast.

Efter genomgången 2012 har en årlig kontroll införts av att alla födda och inflyttade barn som ska ha hembygdsrätt införts korrekt vid de ordinarie uppdateringarna. Den årliga kontrollen genomfördes för första gången i april 2013. Kanslihandläggaren, det vill säga samma person som gör den ordinarie veckovisa registreringen, genomförde kontrollen utgående från en annorlunda kombination av befolkningsdatasystemets inflyttnings- och föräldraskapsuppgifter och hembygdsrättsregistrets uppgifter. Inga fel i registreringen hittades vid denna kontroll.

Landskapsrevisorernas rekommenderade en årlig genomgång i en granskning av hembygdsrättsregistret i revisionsberättelsen för år 2012 av den 24 juni 2013 (berättelse nr 1/2012-2013).

3.3 Hembygdsrättsintyg

Hembygdsrättsintyg regleras enligt gällande lagstiftning i 5 § landskapslagen om åländsk hembygdsrätt enligt vilken landskapsregeringen ska ”på begäran utfärda bevis över hembygdsrätt (hembygdsrättsintyg) och ”uppbär för detta en ersättning enligt särskilda bestämmelser”. Uppgiften att utfärda hembygdsrättsintyg sköts av registratorskontoret vid kansliavdelningens allmänna byrå. Avgiften för hembygdsrättsintyg är 5 euro.

Antal utfärdade hembygdsrättsintyg

2010:	900
2011:	141
2012:	60
2013:	54

Den huvudsakliga orsaken till det minskade behovet av hembygdsrättsintyg är att Egentliga Finlands lantmäteribyrå fått tillgång till det aktiva hembygdsrättsregistret för att på tjänstens vägnar utreda om personer som söker lagfart eller inteckning eller registrering till säkerhet för legoavtals bestånd enligt 14 § jordförvärvslagen (1975:7) för Åland har hembygdsrätt. Tidigare behövde dessa personer hembygdsrättsintyg för dessa ändamål.

Den vanligaste ändamålet för vilket hembygdsrättsintyg numera begärs är för byggnadslov.

3.4 Myndigheters tillgång till registret

Enligt 30 § 2 punkten självstyrelselagen gäller att i pass som i landskapet utfärdas för den som har hembygdsrätt ska också ingå ordet ”Åland”. Ålands polismyndighet har tillgång till det aktiva hembygdsrättsregistret för att tillse att de utfärdade passen får rätt pärm. Myndigheten kan inte göra ändringar i registret, men har i flera fall uppmärksamgjort landskapsregeringen på att personer med hembygdsrätt inte införts i registret.

Egentliga Finlands lantmäteribyrå har fått rätt att i hembygdsrättsregistret kontrollera om en sökande i ett lagfarts- eller inskrivningsärende innehar hembygdsrätt enligt landskapsregeringens beslut av den 2 november 2010 (dnr K12/10/1/6). Egentliga Finlands lantmäteribyrå sköter fr.o.m. den 1 januari 2010 lagfarts- och inskrivningsärenden.

Landskapsregeringen motiverade sitt beslut med att hanteringen av ärendena kan och bör förenklas och att en sådan förenkling även är i förenlighet med förvaltningslagens syfte att främja en god och effektiv förvaltning i förvaltningsärenden. Landskapsregeringen bedömde det som skäligt

att lantmäteriets tillgång till hembygdsrättsregistret är kostnadsfri, med motiveringen att arrangemanget medför en väsentlig avlastning av resurser inom landskapsregeringen då lantmäteriet åtar sig att sköta ett arbetsmoment som tidigare belastat landskapsregeringen. Bedömningen har visat sig korrekt. Det första året lantmäteriet hade tillgång till hembygdsrättsregistret minskade utfärdandet av hembygdsrättsintyg med 84 procent jämfört med året innan.

Även uppbådsmyndigheterna har behov av uppgifter ur hembygdsrättsregistret för att veta vilka män som är befriade från värnplikt. Försvarsmakten har dock inte tillgång till hembygdsrättsregistret, utan ber landskapsregeringen gå igenom listor över män som om de saknar hembygdsrätt kallas till uppbåd. Landskapsregeringen meddelar vilka av dessa har hembygdsrätt, så att dessa inte ska kallas.

3.5 Avgifter för hembygdsrättsärenden

Enligt Ålands landskapsregerings (2010:20) beslut om avgifter för prestationer vid landskapsregeringens allmänna förvaltning, med stöd av 6 § landskapslagen (1993:27) om grunderna för avgifter till landskapet, gäller följande avgifter för hembygdsrättsärenden:

Ansökan om hembygdsrätt	
- beviljande	80 euro
- beslut om att återfå	30 euro
- hembygdsrättsintyg	5 euro

Dessutom gäller enligt samma avgiftsbeslut att avgiften för personer med hembygdsrätt vid ansökan om tillstånd att bedriva resebyråverksamhet är 165 euro, medan den för personer utan hembygdsrätt är 250 euro.

Landskapslagen om grunderna för avgifter till landskapet innehåller de allmänna grunderna för när landskapsregeringens och underlydande myndigheters prestationer ska vara avgiftsbelagda och för deras storlek. Enligt 2 § är prövning av ansökan sådan prestation som ska vara avgiftsbelagd. Huvudregeln för avgiftens storlek är enligt 4 § 1 mom. att ”avgifter för offentligrättsliga prestationer skall beräknas så att full kostnadstäckning uppnås”. Landskapsregeringen kan dock, enligt 4 § 2 mom. bestämma att en avgift allmänt uppbärs så att full kostnadstäckning inte uppnås eller att avgift inte ska uppbäras ”om det finns grundad anledning av orsaker som hänför sig till hälso- och sjukvård, sociala ändamål, miljövård, utbildningsverksamhet eller allmän kulturverksamhet eller orsaker som kan jämföras med dessa”.

3.6 Förlustförfarandet

Enligt 8 § självstyrelselagen förlorar en person sin hembygdsrätt vid förlust av finskt medborgarskap. För utflyttade gäller enligt 4 § landskapslagen om åländsk hembygdsrätt att ”den förlorar sin hembygdsrätt som under fem år varit stadigvarande bosatt utanför landskapet”. Däremot finns ingen närmare reglering av förfarandet.

Förvaltningspraxis i samband med förlust av hembygdsrätt är ett förfarande där hembygdsrätten förloras automatiskt på basis av de folkbokförda uppgifterna. Förvaltningsförfarandet vid förlust av hembygdsrätt baserar sig således inte på en sådan individuell prövning på samma sätt som den som görs i samband med ansökningar om hembygdsrätt. Landskapsregeringen har då vid prövning av kravet på viss tids bosättning i landskapet utgått från personens faktiska och huvudsakliga vistelseställe. Med faktiskt vistelseställe avses den plats där en person fysiskt vistas och med huvudsakliga den plats där personen vistas mest. Förlusten av hembygdsrätt är

däremot automatiserad och baserar sig direkt på anteckningarna i befolkningsdatasystemet.

Vid samkörningen med befolkningsdatasystemets uppdateringsfil, normalt en gång per vecka, flyttas avlidna hembygdsrättsinnehavare och eventuella hembygdsrättsinnehavare som förlorat sitt finska medborgarskap från det aktiva hembygdsrättsregistret till det historiska registret. Personer som enligt befolkningsdatasystemet varit utflyttade från Åland i över fem år överflyttas med drygt 60 dagars fördröjning för att säkerställa ett även en eventuell sen återflyttning har hunnit bli införd i befolkningsdatasystemet. Däremot haren sådan tolkning gjorts att de som har varit utflyttade över fem år inte tagits med vid upprättandet av rösträttsregistret för lagtingsval. Då har man alltså utgått från den egentliga förlustdagen. Om någon trots allt återflyttat i tid, trots att detta inte registrerats har den personen rätt att lämna rättelseyrkande för att inkluderas i rösträttsregistret.

Den femårsperiod som leder till en persons förlust av hembygdsrätt inleds således från flyttningsdagen när personen gjort en flyttningsanmälan om bosättning utanför landskapet. För den som flyttat inom Norden sköter det nya folkbokföringslandet om att överföra uppgifterna så att den nya stadigvarande adressen i utlandet införs i befolkningsdatasystemet. Vid utflyttning till andra länder gäller att personen själv har skyldighet att göra flyttningsanmälan. Om personen före femårsperiodens utgång enligt befolkningsdatasystemet flyttat tillbaka till landskapet avbryts beräkningen. När återflytten blivit registrerad i hembygdsrättsregistret avlägsnas samtidigt utflyttningsdagen. Beräkningen av femårsperioden inleds från början vid nästa flytt till ort utanför landskapet, oberoende av hur länge personen före det varit anmäld som bosatt i landskapet.

Ett förvaltningsbeslut ligger inte till grund för förlusten av en persons hembygdsrätt. Det finns därför inte någon möjlighet att besvara sig till förvaltningsdomstol över förlust av hembygdsrätt. Personen får inte heller någon information om att förlusten är förestående eller att hembygdsrätten har förlorats. Personen hörs inte inför förlusten av hembygdsrätt och har inte möjlighet att lämna in utredning som skulle visa exempelvis att personen faktiskt befunnit sig en lång tid i landskapet även om anteckningarna i befolkningsdatasystemet visar att personen har varit bosatt utanför landskapet.

4. Bestämmelser om boende

4.1 Boende för hembygdsrätt och för medborgarskap

Boende är den centrala grunden för förvärv av hembygdsrätt. Uppkomsten av hela rättsinstitutet har sin grund i att garantera den på Åland bosatta befolkningens rätt. Det är inte möjligt att förvärva hembygdsrätt enligt gällande självstyrelselag utan att vara bosatt på Åland.

För medborgarskapslagstiftningen är däremot härstamningsprincipen (*jus sanguinis*) primär och territorialprincipen (*jus soli*) sekundär. Den huvudsakliga grunden till förvärv av finskt medborgarskap är förälders medborgarskap, inte födelsestat. Samtidigt finns det gott om boendekriterier i medborgarskapslagen. Boendet är avgörande när medborgarskap förvärvas på ansökan genom naturalisation.

Enligt 6 § självstyrelselagen förvärvar ett barn under 18 år som har finskt medborgarskap och "är bosatt i landskapet" hembygdsrätt om fadern eller modern har hembygdsrätt. Någon särskild prövning förekommer inte i dessa fall, utan vem som är bosatt i landskapet följer direkt av barnets hemkommun. "Har hemkommun i landskapet" och är "bosatt i landskapet" kan här betraktas som helt synonyma uttryck. Trots att föräldrarnas hembygdsrätt här är avgörande - härstamning är en anknytningsfaktor även med tanke på hembygdsrätten - finns ändå ett absolut boendevillkor även för barn i mot-

sats till vad som gäller för medborgarskap. Boende på Åland i barndomsåren har även avgörande betydelse för att hembygdsrätt ska innebära befrielse från värnplikt.

I 3 § 2 mom. självstyrelselagen stadgades att finsk medborgare som inflyttat till landskapet och utan avbrott varit där bosatt under minst fem års tid, bör av landskapsstyrelsen på ansökan beviljas åländsk hembygdsrätt, där ej vägande skäl prövas föranleda avslag. Enligt 7 § 2 mom. 2 punkten i den nuvarande självstyrelselagen förutsätts sökanden utan avbrott ha haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet under minst fem års tid.

I ett årsboksavgörande från högsta förvaltningsdomstolen konstaterade domstolen att stadgandets formulering inte uttrycker tydligt hur det skall tolkas (HFD 2002:92). Landskapsstyrelsen ansåg i ärendet att stadgandet förutsätter att sökanden av hembygdsrätt verkligen har bott i landskapet den ifrågavarande tiden. Enligt landskapsregeringens nuvarande beslutspraxis är utgångspunkten för var en person ska anses ha sitt egentliga bo och hemvist personens faktiska och huvudsakliga vistelseställe. Denna kan avvika från anteckningarna i befolkningsdatasystemet. Med faktiskt vistelseställe avses den plats där en person fysiskt vistas och med huvudsakliga den plats där personen vistas mest.

Denna tillämpning av begreppet egentligt bo och hemvist motsvarar den som baserar sig på begreppet egentligt bo och hemvist i 7 § medborgarskapslagen (FFS 359/2003). Enligt detaljmotiveringen till den bestämmelsen är syftet med paragrafen inte att koppla samman begreppet egentligt bo och hemvist med systemet enligt lagen om hemkommun (201/1994) och lagstiftningen före denna. Hemkommunen enligt befolkningsdatasystemet ska inte vara avgörande när egentligt bo och hemvist bedöms, eftersom hemkommun inte nödvändigtvis motsvarar en persons faktiska vistelseort i det avseende som är ändamålsenligt när ett medborgarskapsärende avgörs. En ordinarie adress i befolkningsdatasystemet och hemkommun är i allmänhet ett bevis på att en person de facto vistas i Finland på det sätt som förutsätts med avseende på avgörandet av ett medborgarskapsärende.

Enligt 8 § 2 stadgas i landskapslag om förlust av hembygdsrätt för den som "annat än tillfälligt flyttar från landskapet". Här förutses utflyttning från landskapet och att endast den som annat än tillfälligt flyttar från landskapet kan förlora hembygdsrätten på grund av utflyttning. Landskapet kan inte i landskapslag föreskriva förlust av hembygdsrätt för personer som flyttar från landskapet endast tillfälligt, men i övrigt kan olika utflyttnings-situationer beaktas. Det är dock svårt att entydigt definiera en tillfällig utflyttning. Folkbokföringens bestämmelser om tillfälligt boende har varierat över tid, vilket också har föranlett det behov av ändring av förlustbestämmelserna för studerande som folkbokförts utanför Åland.

Sitt finska medborgarska förlorar den som aldrig har bott i Finland normalt vid 22 års ålder, dock under förutsättning att förlusten inte leder till statslöshet, men utflyttning i sig är ingen förlustgrund för medborgarskap.

Det kan konstateras att bosättningskrav ligger till grund för många rättigheter i lagstiftningen om hembygdsrätt, jordförvärv och näringsrätt. I dessa bestämmelser används en varierande begreppsapparat för dessa bosättningskrav. I t.ex. 2 § landskapslag (1993:2) om åländsk hembygdsrätt används begreppet stadigvarande bosättning medan i 4 § landskapsförordning (2003:70) om jordförvärvstillstånd hänvisas till att sökanden ska ha bott i landskapet viss tid. Vissa rättigheter enligt 3 § och 4 § landskapslag (1996:47) om rätt att utöva näring förutsätter viss tids bosättning i landskapet.

4.2 Självstyrelselagens hemvistvillkor och oavbrutet hemvist

Uttrycket ”bo och hemvist” omfattar dels *bo* som är kopplat till bostad och fysisk närvaro i denna bostad och på den ort där bostaden är belägen, och därför i princip är objektivt mätbart, dels *hemvist* som är kopplat till ytterligare anknytningsfaktorer som visar på tillhörighet till orten och därför även omfattar ett subjektivt element. Som kortform används i den föreslagna lagtexten ”hemvistvillkoret” för ”utan avbrott har haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet under minst fem års tid” i stället för ”boendetidsvillkoret” (såsom i medborgarskapslagen) och ”pågående hemvistperiod” för en sådan pågående oavbruten period. Avsikten är att inte att särskilt betona hemvistdelen av uttrycket ”egentligt bo och hemvist” utan att särskilja boendetidsbegreppen för beviljande av hembygdsrätt från andra boendetidsbegrepp. Hemvist är även det begrepp som används som grund för naturalisationsbestämmelserna om boende i lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap. Hemvistvillkoret kan ses som en särskild typ av boendetidsvillkor.

Det första kravet i 7 § 2 mom. 1 punkten ”har flyttat in till landskapet”, är starkt förknippat med 2 punktens krav på oavbrutet egentlig bo och hemvist eftersom en boendeperiod i landskapet nödvändigtvis måste inledas med en inflyttning eller - vilket inte konkret beaktats i bestämmelserna om ansökan - med födelse. En stor del av alla som förvärvar hembygdsrätt har förvärvat den vid födseln, inte på ansökan. De som inledde sin boendeperiod på Åland vid födseln, sedan utflyttat och därefter återflyttat har beviljats hembygdsrätt utan dröjsmål. Fastän boendeperiodens inledande vid födseln inte förutses i självstyrelselagens 7 § kan man ändå väl tänka sig en ansökan om hembygdsrätt från en finsk medborgare som är född i landskapet och aldrig har utflyttat och som rimligen, trots kravet i 1 punkten, bör beviljas hembygdsrätt. Eftersom det inte är direkt sannolikt att en under fem år gammal person ansöker om hembygdsrätt torde en sökande som är född på Åland med råge uppfylla kravet på fem års oavbrutet egentligt bo och hemvist. I praktiken brukar dock personer som föds på Åland utan hembygdsrätt förvärva hembygdsrätt enligt 6 § i samband med att en eller båda föräldrarna beviljas hembygdsrätt på ansökan enligt 7 §.

Lagstiftningen om åländsk hembygdsrätt innehåller inte någon definition av när ett avbrott i en persons egentliga bo och hemvist i landskapet kan anses ha skett. I rikets medborgarskapslag finns bestämmelser om bland annat när boendetiden börjar och beräkningen av avbrott i boendetid. I beslutspraxis har landskapsregeringen ansett att t.ex. en vistelse på fyra månader utanför landskapet inte medförde sådant avbrott som avses i 7 § 2 mom. 2 punkten i självstyrelselagen (dnr K12/09/5/449, beslut 3.12.2009 K12). Vid en bedömning av om det är frågan om avbrott i hembygdsrättslagstiftningens mening kan även tillmätas betydelse i hurudan grad anknytningen till landskapet bibehålls under frånvaron och om frånvaron är fullständig eller om personen regelbundet återvänder till landskapet även under den period personen huvudsakligen är frånvarande. Sådana vistelser som enligt folkbokföringslagstiftningen betraktas som tillfälliga är det naturligt att normalt inte betrakta som avbrott, såsom vistelse till sjöss eller boende på grund av tvingande vårdbehov eller motsvarande.

I propositionen till Sveriges medborgarskapslag (Prop. 1999/2000:147) finns ett resonemang kring avbrott i hemvistet.

”Sedvanliga semesterresor, kortare släktbesök och andra liknande besök i utlandet bryter inte hemvistet. De påverkar inte heller beräkningen av hemvisttiden. Utlandsvistelser av annat slag bör bedömas mot den bakgrunden att en person normalt anses ha sitt hemvist på den ort där han eller hon bor och har för avsikt att kvarstanna. Hemvist på en viss ort anses alltså föreligga om bosättningen med hänsyn till vistelsens varaktighet och omständigheterna i övrigt måste anses vara stadigvarande. Hemvisttiden bör inte anses avbruten om inte

sökanden antingen tagit hemvist i ett annat land eller på annat sätt gett upp hemvistet i Sverige. Vid bedömningen bör, vid sidan av de faktiska förhållandena, hänsyn tas till sökandens avsikt (se regeringens beslut den 2 december 1999, Ku 1999/1876). De faktiska förhållandena tar sikte på objektivt konstaterbara omständigheter såsom familj, bostad och anställning.”

Även i artikel 16.3 i direktiv 2004/38/EG om unionsmedborgares och deras familjemedlemmars rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier finns kriterier för tillfällig frånvaro:

”Stadigvarande uppehåll skall inte påverkas av tillfällig frånvaro som inte överstiger sammanlagt sex månader per år eller av längre frånvaro på grund av obligatorisk militärtjänst eller av en frånvaro på högst tolv på varandra följande månader av viktiga skäl, t.ex. graviditet och förlossning, allvarlig sjukdom, studier eller yrkesutbildning, eller utstationering på grund av arbete i en annan medlemsstat eller i tredje land.”

4.3 Boende enligt folkbokföringsbestämmelserna

Begreppet ”egentligt bo och hemvist” förekom i folkbokföringslagstiftningen när självstyrelselagen antogs och har varit vanligt förekommande även i svensk lagstiftning. Även formen ”har sin hemvist” i stället för ”sitt hemvist” förekommer. I ett tidigare utkast till självstyrelselagen användes ”varsinainen koti ja asuinpaikka” i den finska texten, men detta ändrades till ”varsinainen koti ja asunto” enligt Befolkningsregistercentralens påpekande, dels för att följa samma finska terminologi som i den tidigare självstyrelselagen, men också för att uttrycket användes i 9 § lagen om befolkningsböcker som då ännu var i kraft. Det finns således en historisk koppling mellan uttrycket i självstyrelselagen och folkbokföringsbestämmelserna.

I den senare 5 § befolkningsdatalagen (FFS 507/1993) användes fortfarande samma begrepp:

”En person har med de undantag som stadgas nedan hemort i den kommun där han vid var tidpunkt har sitt egentliga bo och hemvist. Har någon flera bostäder, är hans egentliga bo och hemvist där han har gemensam bostad med sin maka och sina barn. Om bostäderna i detta hänseende är jämställbara eller om något gemensamt hem inte finns, är hemorten i den kommun där han huvudsakligen vistas.”

Registerbyrån skulle fatta beslut om hemorten, medan nuvarande bestämmelser, lagen om hemkommun (FFS 201/1994) som trädde i kraft den 1 januari 1996, mera betonar personens egen uppfattning om sin hemkommun och att befolkningsdatasystemet endast innehåller anteckningar som i sig inte är bindande för andra myndigheters bedömningar. Enligt lagen om hemkommun är en persons hemkommun med vissa undantag ”den kommun där han bor”. Enligt 3 § 2 mom. gäller för den som i sin användning har flera bostäder eller ingen bostad alls, att hans hemkommun är den kommun som han

”på grund av sina familjeförhållanden, sin utkomst eller andra motsvarande omständigheter själv anser som sin hemkommun och till vilken han med hänsyn till de ovan nämnda omständigheterna har fast anknytning”.

Enligt 3 mom. gäller för den vars egen uppfattning om vilken kommun som är hans hemkommun inte kunnat utredas att anses vara ”den kommun till vilken han skall anses ha den fastaste anknytningen med hänsyn till sitt boende, sina familjeförhållanden, sin utkomst och andra motsvarande omständigheter”.

Enligt 3 § ändras en persons hemkommun inte, om han bor i en annan kommun huvudsakligen på grund av

- ”1) arbetsuppgifter, studier eller sjukdom, eller någon annan med dessa jämförbar orsak, som varar i högst ett år arbetsuppgifter, studier eller sjukdom, eller någon annan med dessa jämförbar orsak, som varar i högst ett år,
- 2) vård i familjevård eller institutionsvård, eller boende med boendeservice,
- 3) vistelse till sjöss såsom sjöfolk,
- 4) avtjänande av straff i straffanstalt,
- 5) medlemskap i riksdagen eller statsrådet eller ett offentligt förtroendeuppdrag, eller
- 6) fullgörande av värnplikt eller civiltjänst.

Enligt 17 § 2 mom. befolkningsdatalagen (FFS 507/93) betraktades även fleråriga studier normalt som tillfällig vistelse:

En persons hemort ändras inte heller av den anledningen att han tillfälligt är borta från hemorten på grund av studier, sjukdom, medlemskap i riksdagen eller statsrådet eller något annat offentligt förtroendeuppdrag, ett kortvarigt arbetsförhållande eller någon annan härmed jämförbar tillfällig vistelse.

Bestämmelsen upphävdes 1 januari 1996 när lagen om hemkommun trädde i kraft. Senare upphävdes även befolkningsdatalagen och ersattes av lagen om befolkningsdatasystemet och Befolkningsregistercentralens certifikattjänster (FFS 661/2009). Nu gäller enligt lagen om hemkommun att studier som varar i högst ett år inte ändrar hemkommunen, men samtidigt gäller enligt samma lag att man själv har stort inflytande på vilken bostad man anmäler som bostaden i sin hemkommun.

I gällande inkomstskattelag (1535/1992) definieras i 11 § boende i Finland. En person anses vara bosatt i Finland, om han har ”sitt stadigvarande bo och hemvist [på finska dock ”varsinainen asunto ja koti” som i självstyrelselagen] här eller om han vistas här över sex månader i följd, varvid tillfällig frånvaro inte anses medföra avbrott i vistelsen”. Enligt 5 § lagen om beskattningsförfarande (FFS 1558/1995) betraktas som en skattskyldig fysisk persons hemkommun den kommun där han vid utgången av det föregående skatteåret ska anses ha haft bostad enligt lagen om hemkommun. Kopplingen till lagen om hemkommun innebär dock inte att skattemyndigheterna måste följa befolkningsdatasystemets anteckning om hemkommun, utan skattemyndigheten kan göra en självständig bedömning. I hembygdsrättsärenden kan även bedömningen av beskattningskommun vara vägledande för om personen kan anses ha sitt egentliga bo och hemvist i en kommun under en viss tidsperiod eller om boendet egentligen haft karaktären av fritidsboende. Det är svårare att etablera hemvist på ett nytt ställe om man samtidigt bibehåller såväl boende som arbetsplats i sin tidigare hemkommun. (Exempel på hemkommun i landskapet, men arbetsplats och boende i den tidigare hemkommunen, där landskapsregeringen avslog ansökan är ÅLR 2013/8856 och 8857, beslut 30.12.2013.)

4.4 Andra boendegrundade rättigheter

Bestämmelser enligt vilka boende har rättsföljder för individen förekommer inom flera rättsområden, utöver exemplet skattelagstiftning som tidigare påpekats. Egentligt bo och hemvist utan avbrott är ett särskilt boendetidsbegrepp som endast delvis sammanfaller till sitt innehåll med andra begrepp som är kopplade till boendestatus, såsom ”hemkommun” enligt lagen om hemkommun, ”permanent bosättningsort” enligt körkortslagen (1991:79) för landskapet Åland eller ”stadigvarande bosättningsort” enligt landskapslagen (2006:71) om studiestöd eller enligt lagen om tillämpning av lagstiftningen om bosättningsbaserad social trygghet (FFS 1573/1993) enligt vilken exempelvis avgörs var en person är bosatt vid tillämpningen

av landskapslagen (2003:71) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om utkomstskydd för arbetslösa.

Som exempel på en boendebaserad definition ges här enligt 25 § 1-3 mom. körkortslagen för landskapet Åland gäller för permanent boställningsort:

25 §. För att få avlägga förarexamen krävs att examinandan erhållit förarutbildning i landskapet eller, om förarutbildning inte erfordras, har sin permanenta boställningsort i landskapet eller kan intyga att han har studerat i landskapet minst sex månader i följd.

Med permanent boställningsort avses i denna lag den plats där en person under minst 185 dagar per kalenderår bor till följd av

- 1) personlig och yrkesmässig anknytning eller
- 2) personlig anknytning som präglas av nära band mellan personen och platsen i fråga.

För en person som har sin yrkesmässiga anknytning till en annan plats än sin personliga anknytning och som därför omväxlande bor på olika platser i två eller flera medlemsstater skall dock den permanenta boställningsorten anses vara platsen för den personliga anknytningen under förutsättning att personen återvänder dit regelbundet. Detta sista villkor behöver inte uppfyllas om personen bor i en medlemsstat för att genomföra en tidsmässigt begränsad uppgift.

Körkortslagens bestämmelse grundar sig på Europeiska unionens regelverk.

Relaterade engelskspråkiga begrepp är "habitual residence" och "domicile" av vilket det senare normalt även omfattar ett subjektivt element, en bedömning av avsikten att fortsättningsvis vara bosatt på en viss ort. Båda begreppen har översatts med hemvist, men även andra översättningar förekommer. Dessa begrepp används exempelvis inom den internationella privaträtten, det vill säga i när det bedöms vilken rättsordnings domstol som har behörighet eller vid lagval, det vid säga vilket lands lag som ska tillämpas.

5. Den åländska hembygdsrätten och Ålandsprotokollet

I samband med Finlands medlemskap i Europeiska unionen framförhandlades särskilda fördragsbestämmelser om Åland. Artikel 355.4 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt innehåller en specifik hänvisning till Åland och de särskilda fördragsbestämmelserna om landskapet Åland. Dessa specifikt åländska bestämmelser ingår i det så kallade Ålandsprotokollet som har fogats till Finlands anslutningsfördrag.

Ålandsprotokollet består av en preambel eller ingress som hänvisar till Ålands särställning enligt folkrätten samt tre enskilda artiklar. Artikel 1 i Ålandsprotokollet anger att Romfördraget inte skall hindra att vissa rättigheter anknytta till hembygdsrätten tillämpas på Åland. Artikel 1 uttrycker den så kallade standstill-regeln, som innebär att inga nya inskränkningar kan införas i förhållande till undantaget med stöd av regler som utfärdats efter den 1 januari 1994.

Den 1 januari 1994 hade självstyrelselagen för Åland och landskapslagen om åländsk hembygdsrätt trätt i kraft. Vid en bedömning av hur landskapslagstiftningen om hembygdsrätten kan revideras och utvecklas bör beaktas att EU-domstolen i sin rättspraxis har ansett att en standstill-klausul utöver bestämmelser som finns i lag eller förordning även kan avse bestämmelser i ett cirkulär med preciseringar om hur den berörda regeringen avser att tillämpa lagen.⁷ Ur högsta förvaltningsdomstolens rättspraxis framgår även att domstolen prövar om landskapsregeringen genom faktisk

⁷ Dom 9.12.2010 i målet C-300/09, Staatssecretaris van Justitie mot F. Toprak och C-301/09, Staatssecretaris van Justitie mot I. Oguz, stycke 30, Rättsfallssamlingen 2010 I-12845.

praxis har infört och har tillämpat regler som innebär en skärpning i jämförelse med de rättsregler och den praxis som tillämpades 1 januari 1994. (25.2.2013/667 HFD:2013:34)

Varken EU-domstolen eller någon nationell domstol har tillämpat Ålandsprotokollets standstill-klausul i förhållande till lagstiftning eller förvaltningsbeslut om åländsk hembygdsrätt. Högsta förvaltningsdomstolen har tillämpat Ålandsprotokollets standstill-klausul i samband med besvär över landskapsregeringens beslut om jordförvärvstillstånd och näringsrätt (jordförvärv 27.12.2007/3352 HFD:2007:90 och näringsrätt 25.2.2013/667 HFD:2013:34). Högsta förvaltningsdomstolen har tagit ställning till kravet på finskt medborgarskap som en förutsättning för erhållandet av hembygdsrätt. Domstolen ansåg att kravet inte stod i strid med gemenskapsrätten eller artikel 3 i Ålandsprotokollet om att Finland ska se till att alla fysiska och juridiska personer i medlemsstaterna likabehandlas på Åland (2.5.1996/1271 HFD 2855/1/95).

Det har förekommit en viss osäkerhet kring frågan om landskapets myndigheter kan införa nya inskränkningar i förhållande till dagsläget under förutsättning att undantagen inte utvidgas utöver det som gällde den 1 januari 1994. Standstill-klausulen har av lagtingets stora utskott tolkats så att Ålandsprotokollet inte hindrar lagtinget att senare vidta ändringar i lagstiftning som antagits efter den 1 januari 1994 så länge som inskränkningarna inte utvidgas från det som gällde då (betänkande nr 4/2002-2003). Mot bakgrund av EU-domstolens senaste rättspraxis är det mycket tveksamt om slutsatsen får understöd vid en eventuell prövning vid EU-domstolen. Domstolen har i samband med tolkning av en standstill-skyldighet ansett att införandet av ny lagstiftning som är mer restriktiv än den föregående ska betraktas som en ”ny begränsning”, när den föregående lagstiftningen utgjorde en uppmjukning av den äldre lagstiftningen.⁸

6. Statistiska uppgifter om hembygdsrätt

6.1 Hembygdsrättsinnehavare som andel av befolkningen

Den andel av befolkningen som inte är finska medborgare kan inte förvärva hembygdsrätt. Enligt 31.12.2012 hade 25 892 personer med hemkommun på Åland finska medborgare av sammanlagt 28 502 personer, det vill säga 90 procent. De som hade dubbla medborgarskap ingår i denna uppgift, så något fler personer har även annat medborgarskap. Av dem utan finskt medborgarskap innehades svenskt medborgarskap av 1 200 personer och annat medborgarskap av 1 410 personer.

Av de 25 162 personer som hade hembygdsrätt var 1 255 bosatta utanför Åland. Det innebär att 1 985 finska medborgare på Åland saknade hembygdsrätt, det vill säga 0,7 procent av alla finska medborgare. Utgående från uppgifterna om röstberättigade 2011 i kommunalvalet utan rösträtt i lagtingsvalet kan en ungefärlig statistik uppgöras av hur många som hade haft hemkommun över 5 år i landskapet av dessa finska medborgare, nämligen 677 personer.

6.2 Ansökning och förvärv av hembygdsrätt

År 2012 beviljades 180 personer hembygdsrätt med stöd av 7 § självstyrelselagen och flera fall även med stöd av 2 § landskapslagen om hembygdsrätt, det vill säga efter kortare än fem års boendetid. Av dessa var 138 personer som inte tidigare innehaft hembygdsrätt, medan 55 tidigare hade för-

⁸ Dom 15.11.2011 i målet C-256/11 Murat Dereci m.fl. mot Bundesministerium für Inneres. Rättsfallssamlingen 2011. I-11315.

lorat hembygdsrätten och nu återfick den. Det betyder att omkring en tredjedel av ansökningarna handlade om att återfå hembygdsrätten.

Tillsammans med sin förälder fick 29 barn hembygdsrätt under året. Enligt en strikt fördelning av statistiken enligt grunden för hembygdsrätten i självstyrelselagen beviljades dessa barn inte hembygdsrätt på ansökan, utan de tillkom hembygdsrätt direkt på grund av lag i och med att de nu hade en förälder med hembygdsrätt. I praktiken har man i statistiken (se utdraget ur statistik årsbok ovan) inkluderat även barnen i antalet beviljade, eftersom orsaken till deras hembygdsrätt i praktiken är förälderns ansökan.

Drygt 60 procent av hembygdsrättsförvärven grundar sig direkt på 6 § självstyrelselagen.

Åländsk hembygdsrätt 2005-2012

	2005			2010			2012		
	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män
Ansökningar	264	141	123	245	141	104	210	113	97
Bifall	255	136	119	243	139	104	209	112	97
Avslag	9	5	4	2	2	-	1	1	-
Personer som innehade hembygdsrätt 31.12¹⁾	24 237	12 209	12 028	24 617	12 364	12 253	25 162	12 630	12 532
0-14 år	4 054	1 971	2 083	3 806	1 823	1 983	4 120	1 980	2 140
15-64 år	16 016	7 873	8 143	16 053	7 950	8 103	15 911	7 902	8 009
65+ år	4 167	2 365	1 802	4 758	2 591	2 167	5 131	2 748	2 383
Hemort utanför Åland	..	..	..	1 283	677	606	1 255	665	590

Not: Åländsk hembygdsrätt är en form av eget medborgarskap som man får vid födseln, eller på ansökan efter minst fem års bosättning på Åland

¹⁾ Även personer bosatta utanför Åland innehar åländsk hembygdsrätt

Källa: LR Kansliavdelningen

Tabellen har publicerats i Statistisk årsbok för Åland 2013.

6.3 Utflyttade hembygdsrättsinnehavare och förlust av hembygdsrätt

Av totalt 25 162 personer med hembygdsrätt 31 december 2012 var 1 255 bortflyttade. Det betyder att 5 procent av alla som har hembygdsrätt är bosatta utanför Åland. Av de röstberättigade i lagtingsvalet, det vill säga barnen borträknade, är andelen något större, i senaste lagtingsval 5,6 procent.

Under de senaste fyra åren (2009-2012) har i medeltal 165 personer per år förlorat hembygdsrätten på grund av att de varit registrerade som bosatta utanför Åland i en längre tid än fem år. Av dessa är ca 100 per år i åldersgruppen 20-34 år när de förlorar hembygdsrätten, en andel på över 60 procent. Arbetsgruppens bedömning är att en stor del av dessa har studerat under de första fem åren utanför Åland.

Enligt hembygdsrättsregistret (juli 2013) fanns det i aktiva registret 576 personer som tidigare förlorat hembygdsrätten en gång och sedan återfått hembygdsrätt och 24 som förlorat hembygdsrätten två gånger. Detta framgår av en körning där personer i aktiva registret söks i historiska registret som omfattar personer som förlorat sin hembygdsrätt sedan 1988. Det finns dock en betydande osäkerhet i uppgifterna. Det fanns nämligen också personer som verkade ha förlorat sin hembygdsrätt ännu fler gånger, vilket inte är realistiskt. En del uppgifter av detta slag är missvisande på grund av att rättelser gjorts eller av andra registerrelaterade orsaker.

Hembygdsrättsregistret sparar inte information om utflyttningar som inte längre är relevanta för bedömningen av hembygdsrättsinnehavet, vilket

innebär att hembygdsrättsregistret inte ger information om hur vanligt det är med utflyttningar som varar kortare tid än fem år.

6.4 Högre valdeltagande bland hembygdsrättsinnehavare

Hembygdsrätten tyder på anknytning till landskapet och den anknytningen verkar statistiskt ökande på valdeltagandet. En växande grupp röstberättigade i kommunalvalet har bott en kort tid på Åland och saknar hembygdsrätt. Antalet har ökat från 1 200 år 1999 till 3 300 vid 2011 års val. Samtidigt har deras valdeltagande minskat från 40 procent till 34. Detta är huvudsaken till det minskade deltagandet i kommunalvalet. De röstberättigade med hembygdsrätt har ökat sitt valdeltagande något jämfört med 1999, även om deras aktivitet sjönk från 2007 till 2011, enligt Ålands statistik- och utredningsbyrås rapport 2012:2 *Valdeltagandet 2011*.

En grupp med svagt deltagande i lagtingsvalet är de personer som har hembygdsrätt men bor utanför Åland, och därmed inte är röstberättigade i kommunalvalet. Hälften av denna grupp utgörs av ungdomar i åldrarna 18-25 år. Både totalt och bland ungdomarna är valdeltagandet för denna grupp i storleksordningen 20 procent. Eftersom en femtedel av de röstberättigade ungdomarna bor utanför Åland är denna faktor av betydelse när det gäller att förklara det låga valdeltagandet bland de unga, fastän valdeltagandet även bland på Åland bosatta ungdomar är lågt, under 50 procent. I rapporten konstaterar ÅSUB även att man ser en tendens att återflyttare röstar relativt flitigt.

7. Arbetsgruppens överväganden och förslag

7.1 Hembygdsrättsregistret

Landskapsregeringens rätt att upprätthålla registret grundar sig på landskapsregeringens skyldighet att tillgodose hembygdsrättsinnehavarnas rättigheter. Registret är således nödvändigt för att trygga rättigheter i lag.

Några särskilda bestämmelser om hembygdsrättsregistret finns inte i gällande landskapslag om åländsk hembygdsrätt. Däremot hänvisas i 8 § landskapslagen (1970:39) om lagtingsval och kommunalval till hembygdsrättsregistret: "Valregistermyndigheten skall senast den måndag som infaller den 41 dagen före valdagen upprätta ett register, i vilket införs varje person som enligt uppgifterna i befolkningsdatasystemet och hembygdsrättsregistret är röstberättigad i de kommande valen (rösträttsregister)." (8 §1 mom.)

Avgörande för i vilket val personen har rösträtt är hemkommun enligt lagen om hemkommun och åländsk hembygdsrätt. Rösträtt i lagtingsvalet har endast den med hembygdsrätt oberoende av om personen har hemkommun i landskapet eller utanför landskapet.

Omnämmandet av hembygdsrättsregistret i vallagstiftningen utgör ett exempel på hembygdsrättsregistrets betydelse för tillgodoseende av hembygdsrättsinnehavarnas rättigheter. Enligt grundlagsutskottets praxis ska dock personregister regleras i lag på en tillräckligt detaljerad nivå, vilket inkluderar registrets användningsändamål, informationsinnehåll, rätten att överlåta uppgifter, den tid uppgifterna bevaras i registret och den registrerades rättsskydd. Bestämmelserna ska vara täckande och detaljerade.

Enligt förslaget regleras hembygdsrättsregistret noggrant. Det nya förlustförfarandet omfattar flera registerbestämmelser.

7.2 Särskilda skäl för beviljande av hembygdsrätt på ansökan

I parlamentariska kommitténs förslag (*Åländsk utredningsserie 2009:4*), ingår "att landskapsregeringens praxis gällande beviljandet av hembygds-

rätt enligt 2 § landskapslagen (1993:2) om åländsk hembygdsrätt efter tre års bosättning eller omedelbart åt återflyttare, som är födda och uppvuxna på Åland, fastställs i landskapslag”.

Arbetsgruppen har vid utformningen av de föreslagna bestämmelserna utgått från nuvarande landskapslags bestämmelser i kombination med praxis och rättssäkerhetsöverväganden. Två bestämmelser är formulerade som tvingande undantag från hemvistvillkoret, en bestämmelse om beviljande efter en minst tre års pågående hemvisperiod och en bestämmelse om återflyttare som, enligt närmare krav på tidigare långvarigt bo och hemvist samt avsikt att stanna i landskapet, ska beviljas hembygdsrätt genast. I nuvarande landskapslag är formuleringen att hembygdsrätts ”kan” beviljas om kraven för särskilda skäl uppfylls. I de föreslagna två bestämmelserna är formuleringen ”ska”. Dessutom ingår en tredje bestämmelse enligt vilken landskapsregeringen efter att personen haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet utan avbrott under minst ett års tid kan bevilja hembygdsrätt utgående från en bedömning av sökandens anknytning till landskapet. I bestämmelsen anges vilka faktorer som ska beaktas vid prövningen.

I förslaget har arbetsgruppen valt att inte inkludera krav på att sökanden är ”född och uppvuxen på Åland” för att hembygdsrätt ska beviljas direkt efter återflyttning. Detta krav har i praxis frångåtts till stöd för en proportionalitetsbedömning enligt vilken en mycket lång sammanlagd tidigare hemvisttid på Åland utgjort grund för beviljande av hembygdsrätt utan dröjsmål. I grunderna för hembygdsrätt efter en minst treårig pågående hemvistperiod ingår samma grunder som i gällande landskapslag, med ett tillägg enligt vilken en tidigare sammanlagd hemvisttid på sju år är grund för beviljande.

Tidigare hembygdsrätt är enligt förslaget en grund för att återfå hembygdsrätten efter tre års boende, eller genast enligt genast om sökanden uppfyller kraven på minst tioårig tidigare hemvisttid och avsikt att stanna i landskapet. Tidigare hembygdsrätt innebär inte alltid en stark anknytning till landskapet eller att personen har tillfredställande kunskaper i svenska. Enligt 1951 års landskapslag kunde man födas till hembygdsrätt via sina föräldrar utan att själv vara bosatt på Åland. Dessutom kan boendet på Åland ha varit kortvarigt eller varit under en sådan tid i barndomen från vilken person själv har få minnen.

Även i de fall då en person har rätt att återfå hembygdsrätten direkt efter inflyttningen görs en formell prövning. I de flesta fall framgår det tydligt av ansökan och personens tidigare boendehistoria att personen uppfyller kravet på språkkunskaper.

7.3 Tillfredställande kunskaper i svenska

7.3.1 Behovet av noggrannare språkbestämmelser

Enligt 7 § 2 mom. 3 punkten självstyrelselagen krävs för beviljande av hembygdsrätt att personen har ”tillfredställande kunskaper i svenska”. Det finns ett behov av klargörande av hur tillfredställande kunskaper i svenska visas och när undantag från språkkunskapsvillkoret kan beviljas.

7.3.2 Hur kunskaper i svenska ska visas

Enligt förslaget behöver inte intyg bifogas ansökan om inte landskapsregeringen särskilt begär detta. Dock ska uppgifter som underlättar bedömningen ingå i ansökan. Informationen om riksbestämmelserna om språkkunskaper och om referensramen för språk ingår inte i lagtexten, utan endast i motiveringarna som bakgrundsinformation.

7.3.3 Undantag från språkkunskapsvillkoret

En särskild bestämmelse om när hembygdsrätt kan beviljas med avvikelse från 7 § 2 mom. 3 punkten självstyrelselagens krav på tillfredställande kunskaper i svenska införs.

7.3.4 Nöjaktiga kunskaper eller nivå B1

Enligt 7 § 2 mom. 3 punkten självstyrelselagen krävs för beviljande av hembygdsrätt att personen har ”tillfredställande kunskaper i svenska”. Ordet ”tillfredställande” i samband med språkkunskaper förekommer i någon mån i lagstiftningen på svenska i Finland. Samma kunskaper som där avses betecknas i andra författningar betecknas som ”nöjaktiga”. Den finskspråkiga versionen av punkten i självstyrelselagen kräver ”tyydyttävä ruotsin kielen taito”. Samma ”tyydyttävää taitoa” motsvaras av ”nöjaktiga kunskaper” i bestämmelserna om statstjänstemännens språkkunskaper.

Eftersom ”nöjaktiga kunskaper” är en betydligt vanligare benämning har arbetsgruppen valt att här beskriva de i självstyrelselagen reglerade kunskaperna som ”nöjaktig förmåga att förstå, tala och skriva svenska”. Denna nivå motsvaras av B1 på den europeiska referensskalan och i systemet med allmänna språkexamina av nivån 3 (och enligt de äldre bestämmelserna om allmänna språkexamina, då en annan skala tillämpades, av nivån 5). Denna bedömning är även i överensstämmelse med formuleringarna i förarbetena till självstyrelselagen.

A1 och A2 i den europeiska referensramen är nybörjarnivåer. Den som är på nivåskalan A1 kan ”känna igen vanliga ord och mycket enkla fraser” om sig själv, sin familj och sin direkta omgivning under förutsättning att den som talar riktar sig direkt till personen och långsamt och tydligt. På A1-nivån kan personen ”skriva korta, enkla meddelanden, t.ex. ett vykort med hälsningar” och ”fylla i personliga uppgifter som namn, adress och nationalitet i enklare formulär”. Denna nivå är således klart under den nivå på tillfredställande kunskaper som krävs enligt självstyrelselagen.

Nedan presenteras A2-nivån, den nivå som enligt arbetsgruppens uppfattning inte uppfyller tillfredställande enligt självstyrelselagen, och B1 som däremot enligt arbetsgruppen ska anses vara tillfredställande.

EUROPEISKA NIVÅER – SKALA FÖR SJÄLVBEDÖMNING

		A2	B1
F Ö R S T Å	Hörförståelse	Jag kan förstå fraser och mycket vanliga ord som gäller mina personliga förhållanden, t.ex. information om mig själv och min familj, närmiljö och vardagliga sysselsättningar samt anställning. Jag kan uppfatta huvudinnehållet i korta, tydliga och enkla budskap och meddelanden.	Jag kan förstå huvudinnehållet i tydligt standardtal om välkända företeelser som man regelbundet stöter på i arbete, i skola, på fritid, osv. Om språket talas relativt långsamt och tydligt kan jag i stora drag förstå många radio- och TV-program om dagsaktuella frågor eller om ämnen av personligt intresse.
	Läsförståelse	Jag kan läsa mycket korta och enkla texter. Jag kan hitta viss information jag behöver i enkelt och vardagligt material som annonser, prospekt, matsedlar och tidtabeller. Jag kan förstå korta och enkla personliga brev.	Jag kan förstå texter som till största delen består av högfrekvent språk som hör till vardag och arbete. Jag kan förstå beskrivningar av händelser, känslor och önskemål i personliga brev.

T A L A	Samtal / muntlig interaktion	Jag kan delta i samtal och rutinuppgifter som kräver ett enkelt och direkt utbyte av information om välkända ämnen och sysselsättningar. Jag kan fungera i mycket korta sociala samtal, men jag förstår i allmänhet inte tillräckligt för att själv hålla liv i samtalet.	Jag kan fungera i de flesta situationer som kan uppstå vid resor i länder eller områden där språket talas. Jag kan utan förberedelser gå in i ett samtal om ämnen av personligt intresse eller med anknytning till vardagslivet, t.ex. familj, fritidsintressen, arbete, resor och aktuella händelser.
	Muntlig produktion	Jag kan skriva korta, enkla meddelanden och föra enkla anteckningar. Jag kan skriva ett mycket enkelt personligt brev, t.ex. för att tacka någon för något.	Jag kan skriva enkel, sammanhängande text om ämnen som är välkända för mig eller av personligt intresse. Jag kan skriva personliga brev som beskriver upplevelser och intryck.
S K R I V A	Skriftlig färdighet	Jag kan skriva korta, enkla meddelanden och föra enkla anteckningar. Jag kan skriva ett mycket enkelt personligt brev, t.ex. för att tacka någon för något.	Jag kan skriva enkel, sammanhängande text om ämnen som är välkända för mig eller av personligt intresse. Jag kan skriva personliga brev som beskriver upplevelser och intryck.

Gemensam europeisk referensram för språk: lärande, undervisning och bedömning, Skolverket, 2009 (svensk version av Europarådets referensram).

Normalt innehavar hembygdsrättssökande betydligt bättre kunskaper, oftast på C1 eller C2-nivå, de mest avancerade nivåerna. Dessutom finns en B2-nivå i referensnivåsystemet. Bedömningen att B2-nivån är den rätta grundar sig även på att denna nivå enligt rikslagstiftningen krävs för att visa på "nöjaktiga" kunskaper enligt bestämmelserna om språkkunskaper i statsförvaltningen.

7.3.5 Särskilda bestämmelser för kunskaper i svenska och finska för offentligt anställda

Bestämmelser om bedömning av språkkunskap i rikslagstiftningen, finns dels särskilt för kunskaper i de inhemska språken för offentligt anställda, dels för flera språk i lagstiftningen om allmänna språkexamina.

Statsrådets förordning om bedömning av kunskaper i finska och svenska inom statsförvaltningen (FFS 481/2003) har antagits med stöd av lagen om de språkkunskaper som krävs av offentligt anställda (FFS 424/2003). Dessutom finns närmare bestämmelser i grunderna för språkexamina för statsförvaltningen.

Språkexamina för statsförvaltningen och språkkunskap i samband med studier

I följande tabell beskrivs bestämmelserna om uppvisande av kunskaper i svenska och finska enligt förordningen. Dels kan dessa uppvisas genom språkexamina för statsförvaltningen, dels i samband med studier. Nivåerna som kan visas är utmärkta, goda eller nöjaktiga.

Av tabellen framgår vilka typer av kunskaper som kan uppges och hur nöjaktiga kunskaper kan visas. Om goda eller utmärkta kunskaper kan visas är följaktligen även kravet på nöjaktiga kunskaper uppfyllt.

Språkexamina för statsförvaltningen	Språkkunskap som visas i samband med studier
1 § 1 mom. examinanden kan visa 1) förmåga att använda finska eller svenska i tal (delområden/delprov a och b enligt nedan) 2) förmåga att använda finska eller svenska i skrift (b och c) 3) förmåga att förstå finska eller svenska (a och c) I praktiken väljer examinanden att delta i språkexamina som visar goda eller nöjaktiga kunskaper eller språkexamina som visar utmärkta språkkunskaper.	Förordningen 15-17 §§: Hur utmärkt förmåga, god förmåga eller nöjaktig förmåga att använda språket i tal och skrift visas i samband med studier (vilka som ej behöver delta i examen enligt 1 § 1 mom. 1 och 2 punkterna) 18 §: Hur god eller nöjaktig förmåga att förstå språket visas (1 § 1 mom. 3 punkten)
Delområden enligt 2 § [bokstavsindelningen här för överskådlighet] a) förmåga att förstå tal b) förmåga att använda språket i tal c) förmåga att förstå skriven text, d) förmåga att använda språket i skrift	Genom studier kan endera alla delområden enligt 15-17 §§ påvisas (förmåga att använda språket i tal och skrift, inte endast i skrift eller endast i tal) eller enligt 18 § skilt delområdena a och c (förmåga att förstå språket)
Examinanden väljer att delta i examina för nöjaktiga och goda kunskaper (två möjliga vitsord för tre examina om man deltar i alla fyra delproven) alternativt för utmärkta kunskaper (ett möjligt vitsord för de tre examina)	
förmåga att använda språket i tal	Förmåga att använda språket i tal och skrift
förmåga att använda språket i skrift	
nöjaktig	18 § 2 mom.: Studentexamen i den långa lärokursen i det andra inhemska språket (a-språk) med minst vitsordet cum laude approbatur eller i den medellånga lärokursen (b-språk) minst vitsordet eximia cum laude approbatur
förmåga att förstå språket	
nöjaktig	18 § 2 mom.: Studentexamen i den långa lärokursen i det andra inhemska språket (a-språk) med minst vitsordet cum laude approbatur eller i den medellånga lärokursen (b-språk) minst vitsordet eximia cum laude approbatur

7.3.6 Bestämmelser om allmänna språkexamina

De kunskaper som krävs enligt lagstiftningen för offentligt anställda kan även visas genom allmänna språkexamina. Lagen om allmänna språkexamina (FFS 964/2004) och statsrådets förordning om allmänna språkexamina (FFS 116/2004) reglerar detta statliga examenssystem. Allmänna språkexamina ordnas för flera språk.

Inledningsvis bedömdes allmänna språkexamina enligt en 9-gradig skala, men för att tydliggöra sambandet med Europarådets referensram för språk har systemet övergått till en 6-gradig skala. Det är klart fastslaget vil-

ket vitsord i allmänna språkexamina som motsvaras av Europeiska referensramens olika språknivåer.

Vitsord i allmän språkexamen och nivån i europeiska referensramen

Allmän språkexamen	Europeiska referensramen för språk
Lagen 6 § Examina "Allmänna språkexamina ordnas på grundnivå, mellannivå och högsta nivå. [...]"	Olika examina som följer referensramen, i Finland särskilt allmänna språkexamina
muntlig framställning och talförståelse	Muntlig interaktion och produktion (TALA) samt hörförståelse
skriftlig framställning och textförståelse	Skriftlig färdighet (SKRIVA) och läsförståelse
3	B1
talförståelse och textförståelse	Hörförståelse och lösförståelse (FÖRSTÅ)
6	C2
5 och 4	C1 och B2
3	B1

Allmänna språkexamina arrangeras på Åland av Medborgarinstitutet i Mariehamn en gång per termin på grundnivån (motsvarande A1 och A2 på europeiska referensskalan) och på mellannivån (B1 och B2).

7.4 Begäran om utlåtande av Ålands polismyndighet

Praxis enligt vilken utlåtande av Ålands polismyndighet begärs för bedömningen av om vägande skäl föranleder avslag regleras i lag.

7.5 Förlust av hembygdsrätt och information

7.5.1 Noggrannare bestämmelser

Förvaltningsförfarandet vid förlust av hembygdsrätt för den som annat än tillfälligt flyttat från landskapet föreslås frigöras från sin fullständiga koppling till befolkningsdatasystemet och regleras noggrannare. Detta regleras i självstyrelselagen. Så här beskrivs bestämmelsen i propositionen:

”Huruvida utflyttning skall leda till förlust av hembygdsrätt och vid vilken tidpunkt sådan förlust skall inträda, regleras enligt förslaget genom landskapslag.” (RP 73/1990, s. 61).

Arbetsgruppen föreslår en reglering enligt vilken femårsperioden för förlust av hembygdsrätt som huvudregel binds vid befolkningsdatasystemets uppgifter enligt nuvarande praxis så att femårsperioden inleds från och med den folkbokförda utflyttningsdagen, men att den också kan inledas med en utflyttningsdag som infaller efter studietiden eller efter individuell prövning av egentligt bo och hemvist. Detta är i överensstämmelse med den parlamentariska kommitténs förslag enligt vilken studier utanför Åland som understiger fem år inte borde räknas med i den tidsperiod som leder till förlust av hembygdsrätten.

I en åtgärdsmotion (nr 8/2011-2012) har den liberala lagtingsgruppen föreslagit att alla som flyttar från Åland kan behålla hembygdsrätten upp till åtta år, detta för att undvika kostnadsdrivande och krånglig administration och komplicerade gränsdragningar för de studerande. Arbetsgruppen

bedömer att gränserna för när studier bedrivs har kunnat dras på ett tillfredsställande sätt. Förlustförfarandet kommer att kräva utökade administrativa resurser, men huvudorsaken till detta är det mer detaljerade förlustförfarandet som helhet, inte i första hand bestämmelserna om studerande, eftersom förfarandet till denna del huvudsakligen kopplats till beviljat studiestöd. Det är dock svårt att avgöra i hur stor utsträckning individuella prövningar av studietid kommer att behöva göras.

Enligt förslaget, liksom enligt gällande praxis, fattas inget förvaltningsbeslut om förlust av hembygdsrätt, utan förlusten av hembygdsrätt grundar sig på lagen. Däremot regleras förfarandet noggrannare i lag, bland annat hur utflyttningen registreras och hur frånvarotiden utanför landskapet avbryts efter återflyttning till landskapet.

En grundläggande förlustbestämmelse föreslås ingå i hembygdsrättslagen och kompletteras med bestämmelser om stadigvarande utflyttning och återflyttning i förfarandelagen. Den som bedriver studier efter utflyttningen anses ”preliminärt frånvarande för studier” och således inleds inte femårsperioden förrän studierna avslutats eller senast efter att fem år förflutit från utflyttningen.

7.5.2 Meddelande om förestående förlust av hembygdsrätt

Enligt gällande förfarande sker förlusten av hembygdsrätt på grund av utflyttning utan att något meddelande om förestående förlust skickas till den som berörs. Inte heller efter att hembygdsrätten förlorats skickas någon information om detta. Det innebär att alla som förlorat sin hembygdsrätt inte vet om att de förlorat den. Det innebär också att det finns personer som kunde ha valt att återflytta tidigare om de varit medvetna om när hembygdsrätten skulle förloras.

I medborgarskapslagens finns ett motsvarande förfarande om information om förestående förlust av medborgarskap. Enligt 34 § medborgarskapslagen om behållande av medborgarskap vid uppnående av 22 års ålder kan en finsk medborgare som också har medborgarskap i någon främmande stat behålla sitt finska medborgarskap vid uppnående av 22 års ålder endast om han eller hon har tillräcklig anknytning till Finland. Det handlar om personer som fått medborgarskapet direkt på grund av lagen. En tillräcklig anknytning anses finnas, om personen är född i Finland och har sin hemkommun i Finland när han eller hon fyller 22 år eller om personen har haft sin hemkommun i någon av de nordiska länderna under sammanlagt minst sju år eller genom att ansöka om pass eller fullgörande av bevärnings- eller civiltjänst.

Enligt 37 § medborgarskapslagen ska information om behållande av finskt medborgarskap skickas till dessa personer. Ur befolkningsdatasystemet tas årligen ut uppgift om de personer som antecknats som finska medborgare och som ifrågavarande år fyller 18 år och för vilka i befolkningsdatasystemet antecknats en adress där personen är anträffbar. Uppgift om personer som har haft hemkommun i Finland sammanlagt minst sju år tas dock inte ut, eftersom dessa inte ska förlora sitt medborgarskap. Till dessa personer meddelas en anvisning om hur de ska förfara för att behålla finskt medborgarskap när de fyller 22 år. Migrationsverket svarar för att en anvisning meddelas. På motsvarande sätt föreslås här att information om hur hembygdsrätten kan bibehållas meddelas hembygdsrättsinnehavaren.

7.6 Senare utflyttningsdag på grund av studier

7.6.1 Skälen till särskilda bestämmelser för studerande

Studier ansågs enligt folkbokföringsbestämmelserna som gällde vid självstyrelselagens ikraftträdande som tillfälligt boende varför studier utanför

Åland sällan ledde till förlust av hembygdsrätt. Från och med 1996 förväntas dock den som under en längre tid än ett år studerar på annan ort i Finland byta hemkommun till studieorten. Enligt lagen om hemkommun tillmäts ändå den egna uppfattningen stor betydelse. Däremot är den som studerar i Sverige skyldig att folkbokföra sig på studieorten där han eller hon är bosatt enligt den svenska folkbokföringslagen. Allt fler åländska studerande studerar i Sverige. Eftersom folkbokföringsbestämmelserna skiljer sig länderna emellan riskerar åländska studerande i Sverige att i högre grad än studerande i Finland att förlora sin hembygdsrätt under studietiden.

Den som flyttar för att studera utanför sin egen stat, eller utanför studiestödsområdet Åland, har normalt rätt till studiestöd från utflyttningslandet, inte från studielandet. Studiestödsmyndigheten förblir normalt den samma under hela studietiden. I 2 § 1 mom. landskapslagen (2006:71) om studiestöd, *studiestödslagen*, finns en bestämmelse om stadigvarande bosättningsort som fungerat som inspiration till förlustbestämmelserna som rör studerande:

”Med **stadigvarande bosättningsort** avses den ort där en studiestödssökande under minst 185 dagar varje år bor till följd av personlig och yrkesmässig anknytning. Den som har personlig och yrkesmässig anknytning till två eller flera orter anses ha stadigvarande bosättningsort på den ort dit denne regelbundet återvänder och anses ha störst personlig anknytning till. Den stadigvarande bosättningsorten ändras inte för den som bor på annan ort huvudsakligen på grund av studier.”

Denna bestämmelse har betydelse för personer som flyttat till Åland för att studera. Att den stadigvarande bosättningsorten inte ändras för den som bor på annan ort huvudsakligen på grund av studier innebär att den som flyttat från andra delar av Finland till Åland för att studera ska söka studiestöd från Folkpensionsanstalten enligt rikets studiestödslagstiftning, inte från Ålands arbetsmarknads- och studiestödsmyndighet (Ams). En person som flyttat till Åland och bott över ett halvår i landskapet av andra orsaker än studier och först därefter börjar studera kan omfattas av de åländska studiestödsbestämmelserna.

För när åländskt studiestöd fortfarande kan beviljas personer som utflyttat från Åland har Ams tillämpat en tvåårsregel. En person som enligt befolkningsdatasystemets uppgifter flyttat från landskapet för över två sedan år (av andra orsaker än studier) kan normalt inte beviljas åländskt studiestöd, utan ska ansöka om studiestöd enligt studielandets bestämmelser.

Ett annat exempel är Ålands hälso- och sjukvårds styrelses beslut av den 17 december 2004 enligt vilket den som beviljats åländskt studiestöd har rätt till vård på samma villkor som personer med hemkommun på Åland. Det är således inte ovanligt att anknytningen till utflyttningsorten anses bibehållen under studietiden.

Enligt 6 § 1 mom. grundlagen är alla lika inför lagen. Enligt 6 § 2 mom. får ingen utan godtagbart skäl särbehandlas på grund av kön, ålder, ursprung, språk, religion, övertygelse, åsikt, hälsotillstånd eller handikapp eller av någon annan orsak som gäller hans eller hennes person. Vid tillämpningen av 6 § grundlagen har det tillåtits att lagstiftaren för ett visst godtagbart samhälleligt intresses skull bemöter människor olika för att främja bland annat faktisk jämställdhet.

Studier utanför landskapet har ökat. I landskapet finns i många fall inte sådan utbildning som det åländska samhället behöver. I praktiken har en studerande inte möjlighet att stanna i landskapet om denna vill utbilda sig inom ett visst område. Det är ett godtagbart samhälleligt intresse att särbehandla denna grupp genom att förlänga vissa centrala rättigheter i samhället, såsom exempelvis redan tillämpas gällande beviljande av studiestöd

på det sätt som ovan redovisats. Gruppen studerande har avgränsats tillräckligt tydligt. För att säkerställa likabehandling inom gruppen finns möjlighet till individuell prövning för den som inte beviljats åländskt studiestöd. Valet att inkludera studerande utanför Åland i den åländska befolkningen är inom ramen för lagstiftarens prövningsrätt.

7.6.2 Studier enligt förlustbestämmelserna

Förlustförfarandet med två studerande som exempel

Exempel: Studerande A som beviljats studiestöd under ett läsår

utflyttat den 15 augusti år 0	folkbokförd utflyttningsdag 15 augusti år 0 av vilken följer förestående förlustdag 15 augusti år 5
beviljats studiestöd för 1 augusti år 0 - 30 april år 1	studiestödsbaserad utflyttningsdag 1 maj år 1 av vilken följer förnyad förestående förlustdag 1 maj år 6
Landskapsregeringen ska mellan 1 maj och 1 november år 5 skicka ett meddelande om förestående förlust av hembygdsrätt till B:s stadigvarande adress. A kan mellan 1 maj år 5 och 1 februari år 6 inlämna begäran om individuell prövning av inflyttningsdag (exempelvis enligt studietid för vilken åländskt studiestöd inte beviljats). Om A inte återflyttat senast den 30 april år 6 förlorar A sin hembygdsrätt den 1 maj år 6.	

Exempel: Studerande B som beviljats studiestöd under sex läsår

utflyttat den 15 augusti år 0	folkbokförd utflyttningsdag 15 augusti år 0 av vilken följer förestående förlustdag 15 augusti år 5 som
beviljats studiestöd för 1 augusti – 30 april under 6 studieår (0-1, 1-2, 2-3, 3-4, 4-5 och 5-6), sista beviljade stödperiod 1 augusti år 5 - 31 maj år 6	studiestödsbaserad utflyttningsdag 15 augusti år 5 av vilken följer förnyad förestående förlustdag 15 augusti år 10
Landskapsregeringen ska mellan 15 augusti år 9 och 15 februari år 10 skicka ett meddelande om förestående förlust av hembygdsrätt till B:s stadigvarande adress. A kan mellan 15 augusti år 9 och 15 maj år 10 inlämna begäran om individuell prövning av inflyttningsdag (all preliminär frånvaro för studier har redan beaktats, men möjligheten att individuell prövning enligt egentligt bo och hemvist kan komma i fråga). Om B inte återflyttat senast den 14 augusti år 10 förlorar B sin hembygdsrätt den 15 augusti år 10.	

Femårsperioden börjar enligt förslaget löpa för dem som studerat efter utflyttningen först från och med den dag för vilken studiestöd från Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighet inte längre beviljats, dock senast från och med den dag som infaller fem år efter den folkbokförda utflyttningsdagen. Landskapsregeringen ska samköra hembygdsrättsregistret med

studiestödsregistret för detta ändamål. En senare utflyttningsdag kan även fastställas efter individuell prövning utgående från hembygdsrättsinnehavarens utredning över sina studier. Studierna ska ha inletts innan två år förflutit sedan den folkbokförda utflyttningsdagen för att en senare utflyttningsdag ska kunna fastställas utgående från utredning om studietid.

Vad som avses med att bedriva studier enligt förlustbestämmelsen vid individuell prövning definieras enligt studiestödslagen. Dessutom beaktas studier i läroavtal.

Enligt 1 § 1 mom. studiestödslagen gäller lagen ”stöd för studerande efter avslutad läroplikt”, vilket innebär att studier på gymnasienivå är sådana studier som omfattas av studiestödslagens bestämmelser (trots att endast den som fyllt 17 år, enligt samma lag, har rätt till studiestöd). Det innebär även att påbyggnadsstudier för exempelvis doktorsexamen eller specialläkarexamen omfattas (trots att studiestöd sällan söks för sådana studier), även exempelvis doktorsstudier).

Enligt 1 § 2 mom. studiestödslagen ska studierna vara längre tid än 13 veckor, det vill säga ca 3 månader. Studiestöd kan beviljas endast för ”studier i huvudsyssla” vilket omfattar såväl heltids- som deltidstudier. Vilken studietakt som utgör heltidsstudier och vilken som utgör deltidstudier enligt landskapslagen om studiestöd och den etablerade tillämpningen av den framgår av nedanstående tabell.

Studier enligt studiestödslagen

	Högskolor och universitet Finländska yrkeshögskolor	Svenska yrkeshögskolor	Gymnasialstadiet / Andra stadiet	Komvux i Sverige	Övrig utbildning som dimensioneras i timmar
13 veckor HELTID	15 ECTS-p	67 YH-poäng/läsår	13 sv	240 gymnasiepoäng	455 h
HELTID	45 ECTS-p/läsår	200 YH-poäng/läsår	40 sv/läsår	80 gymnasiepoäng /månad	35 h /vecka
DELTID	30 ECTS-p/läsår	100 YH-poäng/läsår	20 sv/läsår	40 gymnasiepoäng / månad	20 h / vecka

Maximiantalet studiestöds månader som kan beviljas är 55 om inte ytterligare beviljas av särskilda skäl. Den som bedriver sådana studier som avses i studiestödslagen, men inte får åländskt studiestöd kan få sin senare utflyttningsdag fastställd efter individuell prövning.

8. Lagstiftningsbehörigheten

De grundläggande bestämmelserna om åländsk hembygdsrätt finns i självstyrelselagens 2 kap. där även hänvisningar till närmare bestämmelser i landskapslag ingår. Enligt 7 § 3 mom. kan också den som inte fyller kraven i 2 mom. 2 och 3 punkten av särskilda skäl beviljas hembygdsrätt enligt vad som stadgas i landskapslag. Enligt 8 § 2 mom. gäller att om förlust av hembygdsrätt för den som annat än tillfälligt flyttar från landskapet stadgas i landskapslag. Övriga bestämmelser i den föreslagna landskapslagstiftningen är till sin natur organisatoriska. Vissa begrepp som har koppling till självstyrelselagens bestämmelser införs, men ska inte uppfattas som tolkningar av självstyrelselagen. I någon mån utgör registerbestämmelserna dock tolkningar, men det är frågan om administrativa bestämmelser som annars inte kunde regleras på ett tillfredställande sätt. Landskapet har enligt 18 § 1 och 5 punkten lagstiftningsbehörighet i fråga om landskapsregeringen och grunderna för avgifter till landskapet.

Gällande deltagande i val och valbarhet omfattas endast hembygdsrättsinnehavare enligt huvudregeln i 9 §, medan i 67 § om införande av kommunal rösträtt i vissa fall bestäms att finska medborgare som saknar hembygdsrätt och medborgare i andra stater under de förutsättningar som anges i landskapslag medges rösträtt och valbarhet vid val av förtroendevalda inom kommunalförvaltningen. Ett beslut om antagande av en sådan landskapslag ska enligt 67 § 2 mom. fattas med minst två tredjedelar av de angivna rösterna. Frågan om kommunalval regleras inte i den nu föreslagna lagstiftningen, men i följande avsnitt redogörs för valet av lagstiftningsordning.

Utöver de specifikt angivna hembygdsrättsfrågor som enligt självstyrelselagen kan bestämmas i landskapslag finns anknytande bestämmelser om lagstiftningsbehörigheten. Riket har enligt 27 § 1 punkten lagstiftningsbehörighet i fråga om ”stiftande, ändring och upphävande av grundlag samt avvikelser från grundlag”. Bestämmelserna enligt vilka vissa rättigheter i landskapet förutsätter hembygdsrätt är i sig avvikelser från grundlag. Självstyrelselagen är antagen i grundlagsordning. Det är däremot inte möjligt att införa ytterligare inskränkningar i landskapslag. Arbetsgruppen bedömer att den föreslagna lagstiftningen inte begränsar möjligheten att åtnjuta hembygdsrätt. Utvidgning av studerandes möjligheter att bibehålla sin hembygdsrätt görs på icke-diskriminerande grund enligt de skäl som anges i avsnitt 7 ovan.

Riket har enligt 29 § 1 mom. 1 punkten lagstiftningsbehörighet i fråga om folkbokföring, inom vilket med lagtingets samtycke lagstiftningsbehörigheten, helt eller till vissa delar, kan överföras på landskapet genom lag. I den föreslagna lagstiftningen förekommer ett stort antal bestämmelser om boendebaserad anknytning och registrering av utflyttning och återflyttning. Bestämmelserna är delvis autonoma i förhållande till rikslagstiftningen om folkbokföring, men även delvis bundna till hemkommun i befolkningsdatasystemet. Bedömningen att denna typ av lagstiftning är möjlig trots att folkbokföringen utgör riksbehörighet grundar sig på att självstyrelselagens bestämmelser om hembygdsrätt. Det finns uttryckliga bestämmelser i självstyrelselagen om avvikelser från självstyrelselagens krav och förlust av hembygdsrätt i landskapslag.

9. Lagtekniska lösningar och lagstiftningsordningen

9.1 Valet av lagstiftningsordning

Den nu gällande landskapslagen (1993:2) om åländsk hembygdsrätt antogs i vanlig lagstiftningsordning i lagtinget i enlighet med landskapsstyrelsens framställning. Lagutskottet och stora utskottet hade efter omröstning (3-2 respektive 7-3) bekräftat denna ordning. Förslaget om kvalificerad majoritet framfördes även i salen och omröstning företogs, men hur stort stödet var i lagtingets plenum framgår inte av protokollet, bara att majoriten önskade vanlig lagstiftningsordning. Minoritetens motivering var ”att lagförslaget berör självstyrelsens konstitution och därför bör antas i den ordning 55 § 2 mom. landstingsordningen föreskriver”. Numera finns motsvarande bestämmelse i lagtingsordningens 35 §.

Landskapslagen (2003:68) om jordförvärvsrätt och jordförvärvstillstånd har antagits med kvalificerad majoritet. Övriga landskapsbestämmelser om jordförvärvstillstånd har intagits i förordning.

Självstyrelsepolitiska nämnden har i sitt betänkande (nr 2/2012-2013) av den 30 maj 2013 med anledning av landskapsregeringens redogörelse över självstyrelsepolitiska frågor av väsentlig natur välkomnat att ny landskapslagstiftning om åländsk hembygdsrätt och framfört följande:

”Mot bakgrund av hembygdsrättens grundläggande karaktär anser nämnden det viktigt att landskapsregeringen i samband med beredningen av lagförslaget överväger den ordning genom vilken en lag om hembygdsrätten ska stiftas. Huvudregeln bör vara att lagar som reglerar principiellt viktiga självstyrelsepolitiska frågor ska antas med kvalificerad majoritet. En tänkbar lösning vore att de grundläggande villkoren för förvärv och förlust av hembygdsrätten skulle ingå i en landskapslag som antas med kvalificerad majoritet medan bestämmelser om t.ex. registrering och andra tekniska frågor regleras i en landskapslag som antas i vanlig lagstiftningsordning.”

I enlighet med självstyrelsepolitiska nämndens betänkande föreslår arbetsgruppen att en landskapslag om åländsk hembygd (hembygdsrätten) antas med kvalificerad majoritet och att en landskapslag om hembygdsrättsförfaranden (förfarandelagen) antas i vanlig lagstiftningsordning.

9.2 Bestämmelserna om lagstiftningsordningen

Enligt självstyrelselagens 69 § 2 mom. (”I landskapslag kan stadgas att beslut om antagande av landskapslag skall fattas av lagtinget med minst två tredjedelar av de avgivna rösterna. En landskapslag där ett sådant stadgande ingår skall antas i samma ordning.”) har antagits lagtingsordningen (2011:97) för Åland vars 35 § föreskriver följande om kvalificerad majoritet:

35 § Kvalificerad majoritet

Lagtingets beslut om ändring eller upphävande av eller avvikelser från bestämmelserna i självstyrelselagen för Åland och i jordförvärvslagen för Åland ska vid ärendets andra behandling omfattas av minst två tredjedelar av de avgivna rösterna.

I en landskapslag kan det bestämmas att ändring och upphävande av eller avvikelser från landskapslagen ska omfattas av minst två tredjedelar av de avgivna rösterna. En sådan landskapslag antas i samma ordning som i 1 mom.

Om en landskapslag har antagits med kvalificerad majoritet ska detta framgå av lagen.

I den tidigare lagtingsordningen (1972:11) för landskapet reglerades kvalificerad majoritet i 55 §. Där var formuleringen i 2 mom. att ”i landskapslag, som berör självstyrelsens konstitution, kan bestämmas att ändring och upphävande av samt avvikelser från lagen skall ske i den ordning som stadgas i 1 mom.” Formuleringen ”som berör självstyrelsens konstitution” ingår inte i gällande lagtingsordning, men av förarbetena till lagtingsordningen framgår att avsikten varit att nuvarande bestämmelse motsvarar den tidigare.

9.3 Fördelning av bestämmelserna på två landskapslagar

Innehållet i den första lagen har begränsats till de bestämmelser som enligt självstyrelselagens uttryckliga formuleringar ska ingå i landskapslag. Bestämmelser av mer administrativ karaktär ingår i den andra lagen, men också i någon mån materiellt betydelsefulla kompletteringar till den grundläggande förlustbestämmelsen i hembygdsrättslagen. I förfarandelagen har intagits sådana bestämmelser där det varit ändamålsenligt att binda tolkningen till annan lagstiftning, såsom definitionen av bedrivande av studier under en preliminär frånvarotid för studier genom hänvisning till landskapslagen (2006:71) om studiestöd eller till genom hänvisning till rikslagstiftningen om folkbokföringslagstiftningen. Hänvisningar till specifik lagstiftning på lägre nivå är inte är normhierarkiskt fungerande i en lag som antas med kvalificerad majoritet.

Ett motsvarande parförhållande finns gällande landskapslagen (1971:42) om Ålands landskapsregering, som kan ändras endast med kvalificerad ma-

joritet, och landskapslagen (1975:58) om ärendenas handläggning i landskapsregeringen, som specificerar de grundläggande bestämmelserna i den första lagen. Landskapslagen (1997:63) om rösträtt och valbarhet i kommunalval för personer som saknar åländsk hembygdsrätt har även den antagits med kvalificerad majoritet, vilket 67 § självstyrelselagen uttryckligen kräver.

9.4 Inget bemyndigande att utfärda förordning

I förslaget ingår ingen förordningsfullmakt eftersom hembygdsrätten enligt självstyrelselagen ska regleras i lag. Det vore inte heller ändamålsenligt att reglera hembygdsrätten på tre olika författningsnivåer, självstyrelselagen, landskapslag och förordning, särskilt med tanke på att två landskapslagar föreslås. Det finns dock organisatoriska bestämmelser om handläggningen av hembygdsrätt på lägre nivå, såsom i landskapsförordningen om landskapsregeringens allmänna förvaltning och delegeringsbeslutet.

10. Förslagets verkningar

10.1 Den enskildes rättigheter

En övergripande målsättning med förslaget är att införa en mera detaljerad reglering om den åländska hembygdsrätten på lagnivå. Enligt förslaget ska centrala rättigheter och skyldigheter som berör enskilda och som för närvarande baserar sig på landskapsregeringens beslutspraxis kodifieras i landskapslag. Detta gäller särskilt grunderna för beviljande av hembygdsrätt och förlusten av hembygdsrätt samt förvaltningsförfarandet i sin helhet.

Allmänt gör de föreslagna ändringarna den enskildes ställning klarare och förbättrar möjligheterna att känna till rättigheter och skyldigheter. Förslaget om senare förlust av hembygdsrätt med anledning av studier utanför landskapet utgör en utökad rättighet för enskilda, dvs. en person som studerar utanför landskapet får hålla kvar sin hembygdsrätt under en längre tid än vad som är fallet för tillfället. Förslaget om att enskilda ska få ett meddelande om förestående förlust av hembygdsrätt medför att enskilda får information om förlust av grundläggande rättigheter i landskapet.

Därmed medför den föreslagna lagstiftningen nyheter för den enskilde. Det finns behov av ökade informationsinsatser i förhållande till allmänheten så att enskilda får ta del av förändringarna. Avsikten är att enskilda i största möjliga utsträckning ska kunna sköta sina hembygdsrättsärenden elektroniskt. Lagstiftningen kommer att medföra en större volym av förvaltningsbeslut och utskick till enskilda.

10.2 Myndighetsuppgifter och kostnader

Genom förslaget förtydligas de berörda myndigheternas rättigheter och skyldigheter i samband med förvaltningen av hembygdsrättsärendena och transparensen i handläggningen ökar. Förslaget kommer att medföra ett antal nya arbetsskeden och utvidgade förvaltningsrutiner i samband med handläggningen av hembygdsrättsärenden.

Förslaget föranleder en permanent ökning av arbetsbördan vid landskapsregeringens rättsserviceenhet. Sådana lagrum som har kostnadsökande effekter är främst de som gäller förvaltningsförfarandet vid förlust av hembygdsrätt. Nya ansökningsblanketter och nytt informationsmaterial måste tas fram. Vissa kostnader för utbildning kan tillkomma. Vissa lagrum uppställer möjlighet för enskilda att begära individuell prövning och eventuella kostnadsökande effekter är beroende av antalet ärenden som initieras av enskilda.

Tilläggspersonal kommer att behöva anlitas före lagstiftningen träder i kraft. Arbetsgruppen bedömer att det behövs en tillfällig handläggartjänst

för ett år. Ett eventuellt behov på längre sikt av tilläggsresurser och storleken på dessa kan noggrannare utvärderas först efter att lagstiftningen trätt i kraft. Vid en sådan utvärdering bör även beaktas de troliga ytterligare behov av tilläggsresurser som revidering av lagstiftningen om jordförvärv och näringsrätt medför.

Förslaget kräver att hembygdsrättsregistrets upplägg i någon mån ändras samt samkörning med studiestödsregistret. Det torde vara möjligt att genomföra dessa ändringar utan att flytta hembygdsrättsregistret till ett helt nytt, modernare system, men det vore önskvärt att en sådan grundläggande uppdatering genomförs som en del av förberedelserna för ikraftträdandet. Det är önskvärt att handläggningen kan automatiseras i större grad. Resursbehovet är delvis beroende av till hur stor del automatisering kan ske. Exempelvis förlusten av hembygdsrätt för studerande bör till största delen kunna utgå från en automatiserad samkörning av register. Även ansökningsförfarandet kunde i större grad än nu automatiseras, exempelvis genom att elektronisk ansökan med identifiering skulle möjliggöras. Till hur stor del automatisering kan ske bör utvärderas i samband med pågående arbete inom landskapsförvaltningen som syftar till att utöka allmänhetens möjlighet att få utföra sina ärenden digitalt.

10.3 Jämställdhet och miljö

Förslaget förväntas inte ha några konsekvenser för miljön. Däremot har hembygdsrätten en viss jämställdhetsaspekt i och med att unga män har ett särskilt intresse av att bibehålla sin hembygdsrätt för att bibehålla sin befrielse från fullgörandet av värnplikt. Bibehållandet av hembygdsrätten under studietiden underlättas av den föreslagna lagstiftningen.

11. Beredningen av förslaget

Detta förslag har utarbetats av arbetsgruppen för lagstiftning om hembygdsrätt, jordförvärvsrätt och näringsrätt. Närmare information om arbetsgruppens uppdrag och arbetsmetoder finns i arbetsgruppbetänkandet som detta utkast utgör huvuddelen av.

Detaljmotivering

1. Landskapslag om åländsk hembygdsrätt

Av ingressen framgår att lagen föreslås antas i kvalificerad lagstiftningsordning enligt 35 § lagtingsordningen för Åland. Motiveringarna till valet av lagstiftningsordning framgår av avsnitt 9 i de allmänna motiveringarna.

1 kap. Allmänna bestämmelser

1 § *Lagens innehåll*. I gällande landskapslag hänvisas till ”de grundläggande bestämmelserna i 6-12 §§ och 72 § självstyrelselagen” och ”närmare bestämmelser om förvärv och förlust av hembygdsrätt” i landskapslagen. Den nya landskapslagen om åländsk hembygdsrätt (kortform *hembygdsrättslagen*), som föreslås antas med kvalificerad majoritet, ”kompletterar grunderna för åländsk hembygdsrätt i självstyrelselag för Åland”; lagen innehåller endast de bestämmelser om vilka det uttryckligen enligt självstyrelselagens hembygdsrättsbestämmelser ”stadgas i landskapslag”. I stället föreslås i detta lagförslag även en annan landskapslag, landskapslagen om hembygdsrättsförfaranden, att antas i vanlig lagstiftningsordning, där administrativa bestämmelser ingår. Skälen till att föreslå två landskapslagar om hembygdsrätt beskrivs i avsnitt 9 ovan.

Eftersom det inte är författningshierarkiskt korrekt att i en författning på högre nivå hänvisa till enskilda författningar på lägre nivå, ingår i hem-

bygdsrättslagen inte någon hänvisning till uttryckligen ”landskapslagen om hembygdsrättsförfaranden”. Däremot förutsätts i 2 mom. en annan landskapslag med bestämmelser om hembygdsrättsförfaranden. Här införs även kortformen *förfarandelagen* för lagen. I hembygdsrättslagen ingår hänvisningar till ”förfarandelagen” på två ställen, i 7 § om undantag från språkkunskapsvillkoret och i 8 §, den grundläggande förlustbestämmelsen. På detta sätt blir hänvisningarna till den andra lagen tydliga trots den anförda lagstiftningstekniska begränsningen.

Upplägget innebär att lagtinget med kvalificerad majoritet, enligt 2 mom. och de ytterligare hänvisningarna som ingår i hembygdsrättslagen, förbinder sig att anta en ytterligare lag om hembygdsrätt som ska vara förenlig med den överordnade lagstiftningen (självstyrelselagen och hembygdsrättslagen). Den andra lagen kan ändras och även upphävas med enkel majoritet. Den ursprungligen antagna förfarandelagen kan dock endast upphävas av en annan förfarandelag. Eftersom lagens namn inte är fastslaget i den konstitutionella lagen, endast dess kortform och huvudlinjerna för dess innehåll, kan en eventuell ny förfarandelag antas med ett namn som i viss mån avviker från den upphävda lagens namn.

2 kap. Särskilda skäl för beviljande av hembygdsrätt

2 § *Undantag från villkoren i självstyrelselagen.* Enligt 7 § 3 mom. självstyrelselagen kan också ”den som inte fyller kraven i 2 mom. 2 och 3 punkten [...] av särskilda skäl beviljas hembygdsrätt enligt vad som stadgas i landskapslag”. För de krav i 7 § 2 mom. från vilka landskapsregeringen enligt bestämmelserna i detta 2 kap. introduceras i denna inledande paragraf kortbegreppen *hemvistvillkoret* och *språkkunskapsvillkoret*. I de följande paragraferna används dock specificeringen ”självstyrelselagens” hemvistvillkor och språkkunskapsvillkor, eftersom ytterligare krav på bo och hemvist som grund för beviljande av hembygdsrätt föreskrivs i hembygdsrättslagen. Uttrycket ”bo och hemvist” omfattar dels *bo* som är kopplat till bostad och fysisk närvaro i denna bostad och på den ort där bostaden är belägen, och därför i princip är objektivt mätbart, dels *hemvist* som är kopplat till ytterligare anknytningsfaktorer som visar på tillhörighet till orten och därför även omfattar ett subjektivt element. Avsikten att som kortform använda ”hemvistvillkoret” i stället för ”boendetidsvillkoret” (såsom i medborgarskapslagen) är inte att särskilt betona hemvistdelen av uttrycket ”egentligt bo och hemvist” utan att använda boendetidsbegreppen för beviljande av hembygdsrätt från andra boendetidsbegrepp. Hemvist är även det begrepp som används som grund för naturalisationsbestämmelserna om boende i Sveriges medborgarskapslag. Hemvistvillkoret för hembygdsrätt kan ses som en särskild typ av boendetidsvillkor. Det ska även i framtiden anses helt korrekt att använda det mera allmänspråkliga ”boendetid” i samband med hembygdsrätt. Det relevanta är att vad som avses framkommer tillräckligt tydligt för det relevanta sammanhanget.

Om andra boendebegrepp samt om tidigare folkbokföringsbestämmelser och medborgarskapslagens bestämmelser om ”egentligt bo och hemvist” se avsnitt 4 i de allmänna motiveringarna.

3 § *Pågående och tidigare hemvistperioder.* I bestämmelserna om undantag från hemvistvillkoret ingår tre typer av hemvistvillkor. Hemvistperiod som begrepp införs här för att särskilja dessa och för att klargöra att begreppet egentligt bo och hemvist utan avbrott är ett särskilt boendetidsbegrepp som endast delvis sammanfaller till sitt innehåll med andra begrepp som är kopplade till boendestatus, såsom ”hemkommun” enligt lagen om hemkommun, eller ”stadigvarande bosättningsort” enligt studiestödslagen. Un-

der en hemvistperiod är hemvisttiden oavbruten enligt grunddefinitionen av begreppet i 1 punkten.

Den typ av hemvistvillkor som finns i självstyrelselagen ”utan avbrott har haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet” under en fortgående tidsperiod av en viss minimilängd benämns *pågående hemvistperiod* och definieras i paragrafens 2 punkt som sökandens hemvistperiod från och med den senaste inflyttningen. Den ”senaste inflyttningen” kan även vara en persons första och enda inflyttning till landskapet (ordet ”senaste” ingår endast av särskiljande skäl i relation till ”tidigare” i 3 punkten). I bestämmelserna i detta kapitel ingår krav på en pågående hemvistperiod i 4 § 1 mom. 1 punkten (minst tre år) och i 6 § 1 mom. 1 punkten (minst ett år). Trots att ansökan då 5 § tillämpas kan inlämnas direkt efter återflyttningen finns motsvarigheten här i form av kravet i 5 § 1 mom. 1 punkten på att sökanden ”efter den senaste inflyttningen har visat sin avsikt att stanna i landskapet”. Det kravet innebär dels att hemvisttiden i landskapet är pågående (det går inte att ansöka om hembygdsrätt utan att först ha inflyttat till landskapet, vilket också gäller enligt 7 § 2 mom. 1 punkten självstyrelselagen), dels att den förväntas fortgå (att den sökande inte endast besöker landskapet och folkbokför sig här, utan att sökandens förväntade hemvistperiod är av en avsevärd längd).

Den andra typen av hemvistvillkor som förekommer i bestämmelserna definieras som *tidigare hemvistperiod* i paragrafens 3 punkt och avser kravet på att sökanden under en tidigare sammanhängande tidsperiod av en viss minimilängd haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet. I 4 § 1 mom. 2 punkten underpunkt b finns ett krav på en tidigare hemvistperiod med minimiomfattningen fem år.

Den tredje typen av hemvistvillkor är tidigare hemvistperioder sammanräknade som ingår som krav i 4 § 1 mom. 2 punkten underpunkt c med en minimiomfattning på sju år och i 5 § 1 mom. 2 punkten med en minimiomfattning på tio år för tidigare hembygdsrättsinnehavare alternativt 12 år för övriga återflyttare. I motiveringarna benämns detta villkor även ”tidigare hemvisttid”. En hemvistperiod representerar hemvisttid utan avbrott.

4 § Hembygdsrätt efter tre års hemvist. Landskapsregeringens praxis, enligt vilken grunderna i gällande 2 § landskapslagen om åländsk hembygdsrätt tillämpas så att hembygdsrätt beviljas efter att hemvistperioden pågått tre år, kodifieras i 4 § 1 mom. 1 punkten. För närmare informationen om denna praxis se avsnitt 2 i de allmänna motiveringarna.

Landskapsregeringen ”ska” i dessa fall bevilja hembygdsrätt med avvikelser från självstyrelselagens boendetidsvillkor. Enligt gällande landskapslag är formuleringen ”kan”. Enligt 2 punkten i samma moment krävs ytterligare anknytning till landskapet. De fyra underpunkterna i 2 punkten är alternativa grunder för uppfyllande av det andra kravet.

Underpunkt a (att sökanden har haft hembygdsrätt) motsvarar 2 § a punkten i gällande landskapslag. Underpunkt b (tidigare minst femårig hemvistperiod) motsvarar 2 § c punkten. Underpunkt c inför en ny anknytningsgrund med beaktande av proportionalitetsprincipen i förhållande till regeln i underpunkt b om en minst femårig hemvistperiod. Enligt underpunkt c ska hembygdsrätt beviljas redan efter en tre års pågående hemvistperiod även då avbrott i boendet tidigare förekommit, om hemvistperioderna sammanlagt varat minst sju år. När underpunkt c är tillämplig har sökanden en sammanlagd hemvisttid på minst tio år (tidigare hemvisttid på sju och pågående på tre).

Underpunkten d (förälders hembygdsrätt) motsvarar 2 § b punkten i gällande lag och tillägget i 2 mom. motsvarar gällande praxis för tolkningen, enligt vilken även föräldrar som bott under en längre tid i landskapet innan hembygdsrätten infördes ska betraktas som föräldrar som har eller har haft

hembygdsrätt. Landskapsregeringen har tillgång till mantalsskrivningsuppgifterna på registerkort i det s.k. ”gamla hembygdsrättsregistret”.

5 § *Hembygdsrätt direkt efter återflyttning.* Enligt landskapsregeringens principbeslut av den 18 april 2002 tillämpas beslutspraxis enligt vilken ”återflyttare, som är födda och uppvuxna på Åland, oavsett hur länge de varit bosatta utanför Åland, utan dröjsmål vid en återflyttning på ansökan beviljas hembygdsrätt”. I denna paragraf kodifieras denna praxis i lag, dock så att tidigare hemvisttid är avgörande, inte huruvida sökanden är född och uppvuxen i landskapet. Den som är född och uppvuxen i landskapet uppfyller dock kravet på minst tio års tidigare hemvisttid för den som haft hembygdsrätt eller tolv år för den som önskar förvärva hembygdsrätt för första gången. I landskapsregeringens praxis har redan tidigare tillämpats proportionalitetsprincipen enligt vilken även personer som tidigare bott under en mycket långvarig kontinuerlig period i landskapet, men som inte varit födda och uppvuxna här, beviljats hembygdsrätt direkt efter återflyttning.

Kravet på pågående hemvistperiod motsvaras här av att sökanden visat sin avsikt att stanna i landskapet. Kravet på avsikt är ett subjektivt villkor vars prövning dock kan grunda sig på objektivt konstaterbara omständigheter. Hembygdsrätten är ”primärt territoriellt begränsad till landskapet, för att där vara ett medel att värna om befolkningens rättigheter” (citat enligt landskapsstyrelsens redogörelse 20 februari 1986), dels på långvarig praxis. Exempel på sådana formuleringar om praxis är

”hit återflyttat med avsikt att ånyo fast bosätta sig i landskapet”
 ”påvisat sin avsikt att jämte familj fast bosätta sig på Åland”
 (principbeslut 13 juni 1974)

”Vid återflyttning till landskapet gäller enligt nuvarande praxis att sökanden beviljas hembygdsrätt omedelbart under förutsättning att fråga är om seriös återflyttning och sökanden vistats här under sin aktiva uppväxttid. I de fall då fråga är om återflyttning efter mycket lång tids bosättning utanför landskapet beviljas sökanden i regel hembygdsrätt efter ett års stadigvarande bosättning eller omedelbart om kriterierna för seriös bosättning är uppfyllda.”
 (landskapsstyrelsens redogörelse 20 februari 1986).

Den praxis som beskrivs i citaten gällde enligt den tidigare självstyrelselagen, men är av fortsatt relevans. Möjligheten till hembygdsrätt direkt efter återflyttning finns inte till för dem som egentligen har bo och hemvist utanför Åland och tillbringar en kortare fritidsvistelse i landskapet, utan för dem som verkligen återflyttat. Den som flyttar efter beviljandet förlorar dock inte sin hembygdsrätt tidigare än andra hembygdsrättsinnehavare. Livssituationer kan uppkomma då en avsikt att stanna i landskapet inte kan förverkligas.

Avsikten att stanna i landskapet visas enligt 2 mom. genom att sökanden i ansökan förklarar sin avsikt att stanna i landskapet och dessutom styrker sin avsikt genom att till ansökan foga dokument om anställning eller andra långsiktiga åtaganden som knyter sökanden till landskapet. Med ”långsiktiga åtaganden” avses omständigheter som visar på att anknytningen till landskapet är av sådan art att sökandens pågående hemvistperiod förväntas fortgå under en längre tid. Andra relevanta dokument än anställningsavtal som kan komma i fråga är exempelvis hyresavtal, arvskifteshandlingar som visar på att sökanden övertagit en bostad i landskapet och handlingar som visar att sökanden har flyttat sina möbler och övrigt bohag från sin tidigare bostadsort. Även en fritt formulerad redogörelse kan utgöra ett dokument som visar på långsiktiga åtaganden som knyter sökanden till landskapet.

Den vars pågående hemvistperiod redan varat i minst tre månader behöver dock inte styrka sin avsikt med dokument. I dessa fall räcker det med att avsikten att stanna i landskapet framgår av ansökan.

Landskapsregeringen ska när villkoren enligt 1 mom. 1 och 2 punkten är uppfyllda bevilja hembygdsrätt med avvikelse från självstyrelselagens hemvistsvillkor. Landskapsregeringen kan inte avslå ansökan om alla krav är uppfyllda, inklusive självstyrelselagens övriga krav. En viss prövning ingår gällande boendets art och avsikten att stanna, men i de flesta fall torde dessa frågor vara entydligt utredda i ansökan.

6 § Undantag från hemvistvillkoret efter särskild prövning. Enlig paragrafen kan landskapsregeringen utgående från en helhetsbedömning av sökandens anknytning till landskapet bevilja hembygdsrätt efter att den pågående hemvistperioden varat minst ett år om anknytning till landskapet är betydande och långvarig. Det är alltså frågan om särskild prövning enligt individuella omständigheter. Av 2 mom. framgår vilka prövningsgrunder som landskapsregeringen ska beakta. Detta innebär inte att andra grunder som visar på betydande och långvarig anknytning inte ytterligare skulle kunna beaktas. Den pågående hemvistperioden (1 mom. 1 punkten) innebär att det nuvarande boendet inte kan karaktäriseras som fritidsboende, men annat boende än hemvistperioder kan beaktas vid bedömningen av om anknytningen är betydande och långvarig (1 mom. 2 punkten), såsom tidigare långvarigt fritidsboende eller tidigare vistelse huvudsakligen på grund av vård.

Paragrafen anknyter till gällande lagstiftning så att 2 § i nuvarande landskapslag ger möjligheten att bevilja hembygdsrätt när de tre grunderna i den är uppfyllda (landskapsregeringen ”kan” bevilja). Samtidig innebär förslaget en utvidgning av grunderna eftersom sätten på vilka betydande och långvarig anknytning kan visas inte begränsas i lagen. Det kan finnas goda grunder att bevilja en person som inte uppfyller kraven i 4 och 5 §§ hembygdsrätt.

Vid prövningen ska landskapsregeringen fästa särskild vikt vid tidigare hemvistperioder och den pågående hemvistperiodens hela längd. En något kortare tidigare hemvisttid än fem eller sju år, som krävs enligt 4 §, kan vara hembygdsrättsgrundande exempelvis efter en pågående hemvistperiod som varat fyra år.

7 § Undantag från språkkunskapsvillkoret. Enligt 2 § i gällande landskapslag gäller samma grunder för beviljande av hembygdsrätt åt sökande som inte uppfyller språkkunskapsvillkoret i 7 § 2 mom. 3 punkten för som sökande som inte uppfyller hemvistvillkoret i 2 punkten. Grunderna är dock inte anpassade för avvikelse gällande boende, inte avvikelse gällande språkkunskap. Sådana bedömningsgrunder föreslås nu ingå i denna paragraf.

Landskapsregeringen kan enligt bestämmelsen bevilja hembygdsrätt med avvikelse från språkkunskapsvillkoret om den sökande inte förmår uppfylla kravet på tillfredställande kunskaper i svenska på grund av sitt hälsotillstånd, en hörsel-, syn- eller talskada, särskilda inlärningssvårigheter eller motsvarande omständigheter. Det är till fördel för sökanden om han eller hon kan visa på aktiva försöka att lära sig svenska.

Någon definition av om vad som avses med ”tillfredställande kunskaper” ingår inte, trots att en sådan skulle ge sökanden behövlig upplysning om huruvida han eller hon uppfyller kravet. Kravet på kunskaper i svenska finns i självstyrelselagen och dessa materiella innehåll kan därför inte preciseras i landskapslagstiftning. I de allmänna motiveringarna förs dock ett resonemang om hur kravet i självstyrelselagen förhåller sig till rikslagstiftningen om språkkunskaper och till Europarådets referensram för språk.

”Tillfredställande kunskaper” och ”nöjaktiga kunskaper” kan tolkas ha samma innebörd.

Utgående från denna analys och självstyrelselagens proposition kan följande formulering antas återspegla vad som avses med tillfredsställande kunskaper enligt självstyrelselagen: Nöjaktig förmåga att förstå, tala och skriva svenska som gör det möjligt för sökanden att med tanke på arbete och övrigt vardagsliv komma till rätta i ett enspråkigt svenskt samhälle.

Det kan förekomma behov av undantag från språkkunskapsvillkoret som helhet, om sökanden inte skriver, inte talar och inte heller förstår svenska tillfredställande. De särskilda omständigheterna som ligger till grund för de bristande språkkunskaperna behöver beaktas i varje enskilt fall. Den som har ett talfel, men förstår och kan skriva på nöjaktig nivå, eller kanske till och med på utmärkt eller god nivå, har klara förutsättningar för att beviljas hembygdsrätt, trots bristerna i det talade språket. Även den som exempelvis förstår och talar på en nöjaktig nivå, men inte kan skriva på samma nivå, ska också kunna beviljas hembygdsrätt med stöd av bestämmelsen, utgående från landskapsregeringens bedömning av orsakerna i det enskilda fallet.

I praktiken förekommer sällan ansökningar om hembygdsrätt där det finns tvivel gällande tillfredställande kunskaper i svenska. Under det senaste året har dock en ansökan återtagits på grund av språkravet. Personen ansökte i stället om jordförvärvstillstånd, vilket då kravet på över fem års boende var uppfyllt, beviljades.

I förfarandelagens 3 § bestäms om hur tillfredställande kunskaper i svenska kan påvisas och hur kunskaperna ska redovisas i ansökan. Avsikten bedömningen av språkkunskapsvillkoret blir enhetligare och att grunder för när hembygdsrätt ända kan beviljas, så som förutsågs i 7 § 3 mom. självstyrelselagen, blir lagfästa.

3 kap. Förlust av hembygdsrätt

8 § *Förlust efter utflyttning*. Den föreslagna 8 § utgör den grundläggande bestämmelsen som förutses i 8 § 2 mom. självstyrelselagen. Femårsperioden för förlust av hembygdsrätt bibehålls men omformuleras så att grunderna och tidpunkten för periodens inledande och avslutande på ett entydigt sätt kan framgå av landskapslagstiftningen. *Stadigvarande utflyttning* inleder femårsperioden, men även annan utflyttning, som inte är stadigvarande, kan inleda en frånvaroperiod. Om utflyttningen inte är stadigvarande inleds inte femårsperioden för förlust. Frånvarotiden avbryts av en *stadigvarande återflyttning*. När femårsperioden inleds och när förlusten inträder följer av de närmare bestämmelserna om när en hembygdsrättsinnehavares utflyttning och återflyttning är stadigvarande i förfarandelagens 3-6 kap.

Möjligheten till differentierade bestämmelser i landskapslag gällande förlust av hembygdsrätt efter utflyttning infördes i och med gällande självstyrelselag. Enligt 8 § 1 mom. självstyrelselagen gäller att den som förlorar sitt finska medborgarskap även förlorar sin hembygdsrätt och enligt 2 mom. att om förlust av hembygdsrätt för den som annat än tillfälligt flyttar från landskapet stadgas i landskapslag. Enligt 3 § 7 mom. i 1951 års landskapslag gällde att ”den, som blir medborgare i främmande land eller under fem år stadigvarande varit bosatt utom landskapet, förlorar sin åländska hembygdsrätt”. I 4 § gällande landskapslag om åländsk hembygdsrätt intogs i praktiken samma bestämmelse: ”Den förlorar sin hembygdsrätt som under fem år varit stadigvarande bosatt utanför landskapet.”

Den tidigare självstyrelselagens och den gällande landskapslagens bestämmelser har tillämpats så att den som enligt folkbokföringens uppgifter (enligt tidigare lagstiftning lokala befolkningsböcker och centrala befolk-

ningsregistret, numera enligt befolkningsdatasystemet) inte haft stadigvarande adress i landskapet under fem års tid antecknas ha förlorat hembygdsrätten (efter datoriseringen av registret konkret genom att uppgifterna om hembygdsrättsinnehavaren överförs till det historiska registret; dagen för överföringen har registrerats som förlustdag). Någon prövning av egentligt bo och hemvist ingår inte i gällande bestämmelser. Det har förekommit att hembygdsrättsinnehavare som återflyttat har glömt att göra flyttningsanmälan, förlorat sin hembygdsrätt, märkt att de inte längre har hembygdsrätt, gjort flyttningsanmälan och ansökt om att återfå den. Målsättningen med förlustbestämmelserna (denna paragraf och förfarandelagens närmare bestämmelser) är ett mera rättssäkert förfarande som på längre sikt även förväntas leda till att färre personer behöver ansöka om att återfå sin hembygdsrätt.

4 kap. Särskilda bestämmelser

9 § *Ikraftträdande och lagstiftningsordning.* Den exakta tidpunkten för ikraftträdandet lämnas öppen för att bestämmas av landskapsregeringen enligt 20 § självstyrelselagen. Vid ikraftträdandet upphävs gällande landskapslag (1993:2) om åländsk hembygdsrätt.

I 2 mom. konstateras att beslut om ändring, upphävande eller avvikelse från denna lag antas med kvalificerad majoritet i den ordning som 35 § lagtingsordningen (2011:97) för Åland anger. Enligt 35 § 2 mom. kan det bestämmas att ändring och upphävande av eller avvikelse från landskapslagen ska omfattas av minst två tredjedelar av de avgivna rösterna och enligt samma paragrafs 3 mom. ska det framgå av lagen om lagen antagits med kvalificerad majoritet. Det har även en praktisk upplysande funktion att lagstiftningsordningen framgår av 9 §, förutom av ingressen. Eftersom gällande lagstiftning sammanställs i Ålands lagsamling utan ingresser, är det värdefullt att informationen om lagstiftningsordningen framkommer i ett numrerat lagrum.

10 § *Övergångsbestämmelser.* På ansökningar om hembygdsrätt som är anhängiga när lagen träder i kraft tillämpas denna lags bestämmelser om särskilda skäl för beviljande av hembygdsrätt med avvikelse från självstyrelselagen i stället för grunderna i 2 § gällande landskapslag. Som helhet betraktat är de nya bestämmelserna inte uppenbart mer förmånliga för sökanden än de nu gällande bestämmelserna, förutom i vissa avseenden. Bestämmelserna kan till och med ge intrycket av att kraven på pågående hemvistid är högre. Jämfört med fast tolkningspraxis av gällande bestämmelser är de nya mer detaljerade bestämmelserna dock till fördel för sökandena. Något krav på att återflyttare som är födda och uppvuxna i landskapet ”visat sin avsikt att stanna i landskapet” har dock inte prövats systematiskt under de senaste åren. Det är inte heller uteslutet att en tillämpning av gällande 2 § kan vara till sökandens fördel i någon annan situation. Därför får landskapsregeringen välja att tillämpa den upphävda lagen om detta vore till fördel för sökanden.

En övergångstid på ett år tillämpas för att alla utflyttade som har hembygdsrätt när lagen träder i kraft ska omfattas av det nya förlustförfarandet, som enligt förfarandelagens bestämmelser inkluderar information om förestående förlust, eventuell registrering av studiestödsbaserad utflyttningsdag och möjligheten till individuell prövning av utflyttningsdag. Under det första året från ikraftträdandet behåller alla utflyttade hembygdsrättsinnehavare sin hembygdsrätt. Motsvarande övergångsbestämmelse ingår i förfarandelagen gällande registrering av förestående förlustdag.

2. Landskapslag om hembygdsrättsförfaranden

Av ingressen framgår att lagen föreslås antas i vanlig lagstiftningsordning.

1 kap. Allmänna bestämmelser

1 § *Lagens innehåll*. Lagen kompletterar självstyrelselagen och landskapslagen om åländsk hembygdsrätt med bestämmelser av administrativ karaktär. Här införs för landskapslagen om hembygdsrätt kortformen *hembygdsrättslagen*. I denna lag (*förfarandelagen*) förekommer flera hänvisningar till hembygdsrättslagen. Om förfarandelagens förhållande till hembygdsrättslagen se motiveringarna till 1 § hembygdsrättslagen. Skälen till att föreslå två landskapslagar om hembygdsrätt beskrivs i avsnitt 9 i de allmänna motiveringarna.

2 kap. Ansökan om hembygdsrätt

2 § *Formulär för ansökan om hembygdsrätt*. Landskapsregeringen ska fastställa ett formulär för ansökan om hembygdsrätt, där sökandens handleds att skriva in de behövliga uppgifterna och att bifoga de behövliga dokumenten. Enligt gällande praxis finns en pappersblankett för ansökan om hembygdsrätt tillgänglig i landskapsregeringens reception samt samma blankett i pdf-version via landskapsregeringens webbplats (rättsserviceenheten vid kansliavdelningen). Det är vanligt att sökande hämtar ansökningsblanketten i receptionen, besöker magistratsavdelningen i Statens ämbetshus och lämnar in blanketten samma dag. Det förekommer även allmänt att sökanden själv skriver ut sin blankett. Nuvarande praxis med pdf-publicering på landskapsregeringens webbplats uppfyller den föreslagna lagens krav på publicering dels i form av en pappersblankett, dels på webbplatsen. Lagtexten är ändå särskilt utformad med tanke på möjligheten att införa en elektronisk ansökningsprocess som inkluderar elektronisk identifiering, exempelvis med bankkoder. Möjligheten att inkludera elektroniska utdrag ur befolkningsdatasystemet i en sådan process behöver utredas.

Innehållet i formuläret som ska fastställas motsvarar nuvarande innehåll, dock med vissa kompletteringar, särskilt gällande uppgifterna som sökanden ska redovisa till stöd för bedömningen av kunskaperna i svenska och informationen om bilagor.

Ansökan om åländsk hembygdsrätt är ett sådant ärende som inleds skriftligen enligt 16 § förvaltningslagen för Åland: "Vid inledande av ett ärende uppfyller även ett meddelande som har sänts med telefax eller elektronisk post till myndigheten kravet på skriftlig form." Det är ovanligt att själva ansökningen om hembygdsrätt skickas in med elektronisk post, men kompletteringar inkommer ofta på detta sätt. Enligt den föreslagna bestämmelsen i förfarandelagen krävs underskrift eller annan, exempelvis elektronisk, identifiering. Om underskrift saknas tillämpas dock 19 § 2 mom. förvaltningslagen för Åland enligt vilken en handling som har kommit in till en myndighet inte behöver kompletteras med en underskrift, om handlingen innehåller uppgifter om avsändaren och det inte finns anledning att betvivla handlingens autenticitet och integritet.

3 § *Hur kunskaper i svenska påvisas och redovisas*. Enligt gällande 3 § mom. landskapslag om åländsk hembygdsrätt kan landskapsregeringen "för att styrka att sökanden innehar i 7 § 2 mom. 3 punkten självstyrelselagen avsedda tillfredsställande kunskaper i svenska [...] av sökanden inbegära sådan utredning som anses nödvändig". I nuvarande ansökningsblankett ombeds sökanden uppge om han eller hon är "svenskspråkig" med svarsalternativen ja eller nej samt bifoga "dokumentation över tillfredsställande kunskaper i svenska (om annat modersmål än svenska)". Dessutom

framgår modersmål av ämbetsbeviset (utdraget ur befolkningsdatasystemet om person och familjeförhållanden). Normalt konstateras i beredningen av ansökan att sökanden har modersmål svenska och några ytterligare bedömningar görs inte i dessa fall. När sökanden har ett annat modersmål finns ibland intyg över språkkunskaper bifogade ansökan eller språkkunskaperna kontrolleras på annat sätt, genom att komplettering om språkkunskaperna inbegärs skriftligt eller genom ett personligt samtal med sökanden. Skriftliga kompletteringar kan bestå av betyg av olika slag, exempelvis från utbildning som sökanden genomgått på svenska eller ett fritt formulerat brev från arbetsgivaren som intygar att sökanden använder flytande svenska i sitt arbete. Ibland förs en diskussion med sökanden på svenska när ansökan lämnas in. Språkkunskaperna kan även bekräftas genom telefonsamtal.

I den föreslagna paragrafens 1 mom. konstateras vilka uppgifter som kan påvisa minst tillfredställande kunskaper i svenska. Avsikten är att ge en fingervisning om vilken information som tydligast påvisar kunskaperna genom att först ange de mest standardiserade typerna av information (utbildning som sökanden genomgått på svenska och språkexamensintyg) och sist ange övriga alternativ. I praktiken begränsas inte möjligheterna att påvisa kunskaperna till särskilda intyg, utan skriftlig eller muntlig information från den sökande eller från någon annan som känner sökanden är tillräckligt. Sökanden kan välja att bifoga intyg över utbildning på svenska, men normalt är detta inte nödvändigt.

Till grund för landskapsregeringens bedömning av om språkkunskapsvillkoret uppfylls ska vissa uppgifter enligt 2 mom. 1 och 2 punkten uppges: i befolkningsdatasystemet angivet modersmål samt föräldrarnas modersmål samt, om sökanden genomgått utbildning på svenska, information om utbildningen. Formuläret som landskapsregeringen fastställer enligt 2 § kan utformas så att tillräcklig information om utbildning på svenska framkommer, exempelvis genom att sökanden kan kryssa i om han eller hon på svenska genomgått grundskoleutbildning på svenska, gymnasieutbildning eller motsvarande utbildning, eller högre utbildning och ange den längsta av dessa utbildningars längd med årtal samt den utbildningens anordnare.

Den som har svenska registrerad som sitt modersmål kan normalt antas ha betydligt bättre kunskaper i svenska än minimikravet. Eftersom ingen kontroll av kunskaperna görs vid registrering av modersmål i befolkningsdatasystemet är det i princip, om dock aldrig eller sällan i praktiken, viktigt att även andra bedömningsgrunder tas i beaktande. Den som slutfört en längre utbildning på svenska kan alltid antas ha minst tillfredställande kunskaper. Vid bedömningen kan landskapsregeringen fästa vikt vid vilken typ av utbildning, i hur stor omfattning den krävt aktivt bruk av svenska och under vilken del av sitt liv personen ifråga deltagit i utbildningen. Exempelvis om någon gått två år i svenskspråkig grundskola som 7-8-åring och därefter endast studerat på ett annat språk, som kanske dessutom är registrerat som personens modersmål, kan det finnas skäl att ha ytterligare uppgifter till stöd för bedömningen. Landskapsregeringen ska normalt utgående från 2 mom. 1 och 2 punkten tillförlitlig kunna bedöma att sökanden har minst de "tillfredställande kunskaper" som krävs. Sökanden kan när han eller hon så önskar, vilket anges i 1 mom. 3 punkten ge ytterligare information, om hur kunskaperna förvärvats (med dokument eller fritt formulerat i ansökningsformuläret) och framföra sin egen bedömning av sin språkkunskapsnivå.

I paragrafens 3 mom. förstärks landskapsregeringens normala utredningsskyldighet jämfört med de allmänna bestämmelserna i 6 kap. förvaltningslagen för Åland. Enligt 26 § förvaltningslagen ska en myndighet se till att ett ärende utreds tillräckligt och på behörigt sätt genom att i detta syfte skaffa den information och den utredning som behövs för att ärendet ska kunna avgöras. Dessutom har parten, i detta fall sökanden, en skyldighet att

medverka till utredningen av ett ärende som han eller hon inlett (i detta fall inleds ärendet genom att sökanden lämnar in sin ansökan). Enligt 31 § förvaltningslagen ska myndigheten för komplettering av en handling sätta ut en tidsfrist som är tillräcklig med hänsyn till ärendets art och underrätta parten om att ärendet kan avgöras om parten inte inom utsatt tid vidtar de åtgärder som begärts. Gällande språkkunskaperna införs dock en dubbel skyldighet att begära komplettering. Åtminstone två gånger måste landskapsregeringen bereda sökanden möjlighet att visa sina kunskaper innan en ansökan eventuellt kan avgöras till sökandens nackdel. Landskapsregeringen ska ”aktivt bereda sökanden tillfälle att muntligen visa sina kunskaper”, vilket lämpligen kan ske genom att handläggaren ringer upp sökanden och diskuterar med denna. Särskilt om det är svårt att få tag på sökanden på detta sätt eller om det annars bedöms ändamålsenligt kan landskapsregeringen skriva till sökanden och erbjuda möjligheter för sökanden att muntligen visa sina kunskaper, per telefon eller personligen. Kravet att erbjuda muntlig utredning avviker från förvaltningslagen enligt vars 32 § en myndighet ”skall på begäran ge en part tillfälle att framföra ett yrkande eller lägga fram utredning muntligen, om det behövs för att ärendet skall kunna utredas och ett skriftligt förfarande skulle medföra oskäliga svårigheter för parten”. Enligt arbetsgruppens bedömning är det i oklara fall oftast tillräckligt att utreda kunskaperna muntligt. Om det visar sig att en muntlig utredning eller ytterligare skriftlig utredning som sökanden inlämnat inte bekräftar att sökanden har tillfredställande kunskaper, ska sökanden även beredas tillfälle att visa sin förmåga att skriva svenska. Det kan exempelvis röra sig om en möjlighet att skriva en uppsats på svenska enligt av landskapsregeringen givna riktlinjer. Landskapsregeringen har dessutom enligt den 35 § i förslaget rätt att exempelvis hos en i ansökan uppgiven utbildningsanordnare kontrollera uppgifterna i ansökan.

Om det kan vara aktuellt att bevilja hembygdsrätt med undantag från självstyrelselagens språkkunskapsvillkor och tillräckliga skäl för beviljande inte framgår av ansökan, ska sökanden naturligtvis dessutom beredas möjlighet att visa på svårigheter som avses i 7 § hembygdsrättslagen. I samband med detaljmotiveringen till den paragrafen och i de allmänna motiveringarna avsnitt 7 behandlas tolkningen av ”tillfredställande kunskaper i svenska”.

4 § *Utdrag ur befolkningsdatasystemet*. Enligt gällande 3 § i landskapslagen om hembygdsrätt ska till ansökan fogas ”hemortsintyg samt ämbetsbevis som styrker att sökanden utan avbrott haft och alltjämt har sitt egentliga bo och hemvist i landskapet” och dessutom ska ”fogas ämbetsbevis för barn som tillsammans med sökanden kan förvärva hembygdsrätt samt utredning över vem eller vilka som är dess vårdnadshavare”. I förslaget uppdateras terminologin så att sökanden till ansökan ska foga ”utdrag till befolkningsdatasystemet” i stället för hemortsintyg och ämbetsbevis. Av bestämmelsen framgår vilka uppgifter som ska ingå utdraget. En del uppgifter är obligatoriska för alla, medan den som åberopar särskilda skäl enligt 2 kap. hembygdsrättslagen kan behöva begära att flera uppgifter ingår.

Båda typerna av intyg utfärdas av magistratsavdelningen vid Statens ämbetsverk på Åland. Båda rubriceras ”Utdrag ur befolkningsdatasystemet”, det ena med underrubriken ”Uppgifter om person jämte familjeförhållanden” (traditionellt kallat ämbetsbevis) och ett med underrubriken ”Personens boendeuppgifter” (traditionellt kallat hemortsintyg). Trots att det inte står ämbetsbevis och hemortsintyg på utdragen finns uttrycken kvar i ett flertal författningar. De traditionella benämningarna används även i finansministeriets förordning om avgifter för magistraternas prestationer åren 2013 och 2014. I avgiftstabellen konstateras: ”Utdragets datainnehåll be-

stäms på basis av användningssyftet. Exempel på utdrag ur befolkningsdatasystemet är bl.a. ämbetsbevis och hemortsintyg. När uppgifter söks ur ett annat register är det alltid fråga om ett manuellt utdrag.” För ”utdrag (direkt ur registret)” är avgiften 7 euro per handling. Det betyder en sammanlagd avgift på 14 euro till magistraten för den som ansöker om hembygdsrätt.

Orsaker till att två utdrag krävs i nuläget är dels kravet i gällande landskapslag, dels tillämpningen av utdragsfunktionen. Enligt gällande tekniska upplägg för utdragsfunktionen som magistraterna har tillgång till, kan uppgifterna om medborgarskap, modersmål, barn och föräldrar endast ingå i det första utdraget och uppgifter om tidigare adresser endast i det andra.

Ur landskapsregeringens synpunkt är det önskvärt att befolkningsdatasystemets utdragsfunktioner ändras så att det är möjligt att skriva ut alla uppgifter på ett utdrag. Den föreslagna bestämmelsen i förfarandelagen förutser en sådan önskvärd situation. Det finns orsak till fortsatta kontakter med magistratsavdelningen och Befolkningsregistercentralen för att finna en för alla parter lämplig lösning.

Uppgifterna om familjerelationer har registrerats i befolkningsdatasystemet enligt 1 oktober 1973 och senare, uppgifter om föräldrar i regel endast för minderåriga. Normalt saknas därför uppgifter om föräldrar för personer som fötts före 1953 i befolkningsdatasystemet. Tidigare stadigvarande adress och hemort/hemkommun har uppdaterats kontinuerligt sedan registret bildades 1971. Fram till 1982 var det endast möjligt att spara de två sista adresserna, men från och med 1983 har hela boendehistoriken sparats. Tillfälliga adresser och postadresser med giltighetstider har lagrats sedan 1989. Äldre boendeuppgifter kan krävas för beviljande av hembygdsrätt med avvikelse från självstyrelselagens hemvistvillkor då tidigare hemvistperioder är avgörande för om hembygdsrätt kan beviljas. De flesta äldre folkbokföringsuppgifter finns registrerade hos församlingarna, men eftersom landskapsregeringen normalt har tillgång till uppgifterna om äldre mantalsskrivningsperioder och förälders tidigare hembygdsrätt i det äldre historiska hembygdsrättsregistret (kortregistrets som tidigare upprätthölls av häradsskrivaren), behöver sökanden normalt inte begära ytterligare ämbetsbevis.

Arbetsgruppen har även övervägt alternativet att, i stället för att kräva in utdrag av sökanden, kräva att landskapsregeringen på tjänstens vägnar ska ta fram de behövliga uppgifterna. Landskapsregeringen grundar redan registreringen av minderårigas förvärv av hembygdsrätt direkt enligt 6 § självstyrelselagen på befolkningsdatasystemets uppgifter utan att den som förvärvar hembygdsrätt själv behöver vidta några åtgärder. Den betydande skillnaden är att historiska uppgifter (tidigare boende) och modersmål inte har betydelse när hembygdsrätt följer direkt av lagen, medan dessa uppgifter är nödvändiga vid en prövning av en ansökan enligt 7 § självstyrelselagen. De aktuella uppgifterna mottar landskapsregeringen automatiskt en gång per vecka. Historiska uppgifter sparas normalt inte, utan i landskapsregeringens ”befolkningsregister” ingår endast aktuell information och inte heller information om medborgarskap som är nödvändig för prövningen av hembygdsrätt. Landskapsregeringen har dock sedan 2012 datatillstånd till direktförfrågning i befolkningsdatasystemet för ytterligare uppgifter än de som sparas lokalt. Arbetsgruppen har ändå avstått från en sådan lösning av två skäl. Dels kommer de flesta sökande inte ihåg exakt när de har flyttat in till landskapet och behöver således uppgifterna för att själva kunna göra en bedömning av möjligheterna att beviljas hembygdsrätt, för att därmed ha en större kontroll över processen. Sökanden kan vilja utvidga eller avgränsa vilka uppgifter som är relevanta för ansökan. Dels underlättas handläggningen av ansökan av att sökanden lämnar in utdrag. Landskapsregeringen har inte möjlighet att själv sammanställa utdrag ur befolkningsdatasyste-

met, utan direktförfrågan möjliggör bara kontroll av uppgifterna en för en, vilket är tidskrävande och även kan öka risken för misstag.

Det är dock värt att påpeka att frågan om det är ändamålsenligt att kräva utdrag kan behöva övervägas på nytt, särskilt vid införande av en högre grad av automatik i förfarandet. Befolkningsregistercentralen erbjuder redan på sin webbplats möjligheten för den registrerade att enkelt kontrollera vilka uppgifter som finns registrerade om honom eller henne i befolkningsdatasystemet, enligt rätten till insyn i 26 § rikets personuppgiftslag (FFS 523/1999). Möjligheten att få tillgång till sina egna uppgifter på den egna datorn och skriva ut dessa finns alltså redan. Däremot kan inte utdrag ur befolkningsdatasystemet beställas på samma sätt. Utdrag utfärdas av magistraterna för vissa ändamål. Det kan dock i framtiden visa sig praktiskt genomförbart för landskapsregeringen att åta sig uppgiften att på tjänstens vägnar kontrollera uppgifterna om sökanden eller att på något annat sätt förenkla förfarandet.

Enligt 1 § 3 mom. förordning om registerförvaltningen (FFS 248/1996) sköter Statens ämbetsverk på Åland uppgiften som lokal registerförvaltningsmyndighet i landskapet Åland. Statens ämbetsverk har en magistratsavdelning som sköter uppgiften. För att underlätta för sökanden ska det i ansökningsformuläret anges vilken myndighet som utfärdar utdrag ur befolkningsdatasystemet.

5 § *Övrig dokumentation till stöd för ansökan.* Till ansökan fogas vid behov utredningar som styrker uppgifterna i ansökan, såsom intyg över kunskaper i svenska och belägg för boende i landskapet. Sådana belägg för boende i landskapet kan vara arbetsintyg, hyreskontrakt, fordon som är registrerade på Åland, intyg över studier som krävt närvaro på Åland. Det kan även röra sig om en fritt formulerad redogörelse av en person som känner personens boendehistoria.

I paragrafen ingår även en hänvisning till 5 § 2 mom. hembygdsrättslagen om dokument som ska styrka en återflyttad sökandes avsikt att stanna i landskapet. Sådana dokument krävs inte om sökandens pågående hemvistperiod varat tre månader eller längre.

Dessutom ingår i upplysningssyfte en hänvisning till att det i förvaltningslagen (2008:9) för landskapet Åland finns bestämmelser om komplettering av handlingar. Dels ska landskapsregeringen vid behov inbegära kompletterande handlingar, dels har sökanden möjlighet att på eget initiativ inkomma med ytterligare handlingar till stöd för ansökan.

3 kap. Stadigvarande utflyttning och återflyttning

6 § *Stadigvarande utflyttning.* I förfarandelagens 3 kap finns de materiellt betydande bestämmelserna om stadigvarande utflyttning och återflyttning för tillämpning av den grundläggande förlustbestämmelsen i 8 § hembygdsrättslagen. Stadigvarande utflyttad för inledande av femårsperioden för förlust av hembygdsrätt är den som har sitt egentliga bo och hemvist utanför landskapet, dock inte den som bedriver studier enligt 7 §.

Kompletterande bestämmelser finns i 4-6 kap. De innehåller bestämmelser om hur 8 § hembygdsrättslagen och 3 kap. förfarandelagen tillämpas genom fastställande av utflyttningsdagar och hur dessa registreringar handhas för att stadigvarande utflyttning och återflyttning ska registreras på ett korrekt sätt.

7 § *Preliminär frånvaro för studier.* Avsikten med att betrakta den som bedriver studier som preliminärt frånvarande efter utflyttningen i stället för stadigvarande utflyttad är att studerande ska ha möjlighet att bedriva studier utanför Åland utan att förlora sin hembygdsrätt. Enligt tidigare folkbokför-

ringsbestämmelser var huvudregeln att adressen på studieorten registrerades som tillfällig adress i befolkningsdatasystemet och att hemorten inte ändrades under studietiden, men enligt lagen om hemkommun räknas endast studier som understiger ett år som grund för tillfälligt boende. För dem som studerar i Sverige gäller dessutom enligt den svenska folkbokföringslagen en skyldighet att folkbokföra sig på studieorten. Det har därför blivit allt vanligare att studerande förlorar sin hembygdsrätt under studietiden.

I bestämmelsen anges vad som avses med att bedriva sådana studier under vilken femårsperioden för förlust av hembygdsrätt inte inleds. Preliminärt frånvarande är den som efter utflyttningen bedriver studier i sådan utbildning och i den omfattning som enligt landskapslagen (2006:71) om studiestöd, nedan *studiestödslagen*, kan berättiga till studiestöd, eller i läroavtal som bedrivs med sikte på examen enligt en med stöd av bestämmelser i lag eller annan författning antagen läroplan. Utflyttningen är således inte stadigvarande enligt 8 § hembygdsrättslagen och femårsperioden för förlust av hembygdsrätt inleds inte under frånvarotiden för studier, som kan vara maximalt fem år lång. Det innebär att den som bedriver studier efter utflyttningen maximalt kan vara frånvarande under tio års tid, de sista fem åren som stadigvarande utflyttad, innan hembygdsrätten förloras.

Enligt bestämmelserna i 4 kap. och 5 kap. är en hembygdsrättsinnehavare utflyttad i och med att en folkbokförd utflyttningsdag registrerats enligt befolkningsdatasystemet. I och med denna första registrering av utflyttningsdag antas även studerande vara stadigvarande utflyttade, men uppgiften korrigeras genom tillämpningen av 14 § om studiestödbaserad utflyttningsdag enligt beviljat studiestöd och genom möjligheten till individuell prövning enligt 19 § om studiebaserad utflyttningsdag enligt studietid. Femårsperioden för förlust av hembygdsrätt inleds därför först från och med att hembygdsrättsinnehavaren inte längre bedriver studier, dock senast fem år efter utflyttningen, det vill säga när utflyttningen har blivit stadigvarande i och med att den preliminära frånvaron för studier inte längre pågår.

8 § Ständig återflyttning. Ständig återflyttad för avbrytande av frånvarotiden enligt 8 § hembygdsrättslagen är den som enligt befolkningsdatasystemet åter under sex månaders tid utan avbrott har haft hemkommun i landskapet. När återflyttningen blivit stadigvarande betraktas hembygdsrättsinnehavaren inte längre som utflyttad; om han eller hon senare flyttar ut igen har tidigare frånvarotid inte längre betydelse, utan förfarandet börjar från början. Om återflyttningen däremot inte blev stadigvarande före den nya utflyttningen, fortsätter femårsperioden att löpa från den första utflyttningen.

Landskapsregeringen gör enligt bestämmelsen ingen prövning av återflyttningen, utan denna konstateras helt utgående från befolkningsdatasystemet. Det bedöms som osannolikt att personer under en så lång tidsperiod försöker folkbokföra sig på Åland endast för att inte förlora sin hembygdsrätt. Därför kan folkbokföringens uppgifter betraktas som tillräckliga. Det bedöms dessutom skäligt att kräva att hembygdsrättsinnehavaren inte bara faktiskt återflyttar, utan även sköter sin flyttningsanmälan till befolkningsdatasystemet på ett korrekt sätt. I och med kravet på information till utflyttade hembygdsrättsinnehavare enligt 7 kap. förväntas medvetenheten om när flyttningsanmälan senast måste göras förväntas öka.

Något krav på en viss periods bosättning på Åland för avbrytande av frånvarotiden finns inte i gällande lagstiftning. Femårsperioden för förlust avbryts i praktiken av en mycket kort folkbokförd period på Åland. När inflyttningen införs i hembygdsrättsregistret genom samkörning med befolkningsdatasystemet avlägsnas utflyttningsdagen. När sedan en ny utflyttningsdag genom en senare samkörning registreras, inleds en ny femårsperiod med bibehållen hembygdsrätt. Landskapsregeringen känner till att en

del studerande har utnyttjat möjligheten att registrera stadigvarande adress i sitt föräldrahem under sommarmånaderna, vilket det även funnits en viss förståelse för med tanke på målsättningarna gällande studerande som framgår av avsnitt 7 ovan. Sannolikt har möjligheten att förlänga sin hembygdsrätt även utnyttjats av andra grupper i enskilda fall. Hur vanligt förekommande detta varit kan dock inte utläsas av hembygdsrättsregistret, eftersom tidigare utflyttningsdagar inte sparas.

Kravet på en sexmånaders folkbokförd närvaroperiod för avbrytande av frånvaroperioden införs dels för att förfarandet ska bli förutsägbart och entydigt, dels för att hembygdsrätten grundar sig på stadigvarande boende i landskapet.

4 kap. Registerförfarande vid utflyttning och förlust

9 § *Förlustbestämmande utflyttningsdag.* En hembygdsrättsinnehavare anses utflyttad när en utflyttningsdag enligt denna lag har införts i hembygdsrättsregistret. Den första utflyttningsdag som registreras är folkbokförd utflyttningsdag enligt 13 §. I och med att en utflyttningsdag registreras antas hembygdsrättsinnehavarens utflyttning vara stadigvarande tills det eventuellt framgår att utflyttningen blivit stadigvarande först senare. När fler än en utflyttningsdag har registrerats anger nämligen den utflyttningsdag som infaller sist när utflyttningen blivit stadigvarande. Den utflyttningsdag som anger när utflyttningen blev stadigvarande inleder femårsperioden för förlust av hembygdsrätt och benämns förlustbestämmande utflyttningsdag.

10 § *Förestående förlustdag.* Den dag som infaller fem år efter den förlustbestämmande utflyttningsdagen är den förestående förlustdagen. Den dagen kommer den utflyttade hembygdsrättsinnehavaren att förlora sin hembygdsrätt om han eller hon inte före denna dag stadigvarande återflyttar. Eftersom den förestående förlustdagen följer av den förlustbestämmande utflyttningsdagen förnyas den då en ny utflyttningsdag registreras. Det innebär att den förestående förlustdagen flyttas framåt.

11 § *Återflyttningsdag.* Som återflyttningsdag registreras den dag då en utflyttad hembygdsrättsinnehavare enligt befolkningsdatasystemet har återflyttat. Flyttningsdagen som registreras som återflyttningsdag ska infalla före den förestående förlustdagen. Därmed avbryts femårsperioden för förlust av hembygdsrätt. När hembygdsrättsinnehavarens återflyttning enligt 8 § blivit stadigvarande, det vill säga när han eller hon haft hemkommun i landskapet oavbrutet under sex månaders tid, avlägsnas den förestående förlustdagen.

Återflyttningsdag ska inte förväxlas med inflyttningsdag som registreras vid förvärv av hembygdsrätt. Inflyttningsdag och återflyttningsdag har olika funktioner, inflyttningsdag för förvärv av hembygdsrätt och återflyttningsdag för undvikande av förlust av hembygdsrätt vid återflyttning under den tid då personen fortfarande trots utflyttning har kvar sin hembygdsrätt.

12 § *Förlustdag.* Landskapsregeringen ska sedan den förestående förlustdagen infallit registrera den dagen som förlustdag, om ingen återflyttningsdag har avbrutit frånvarotiden. När en förlustdag registreras överflyttas enligt 30 § i 8 kap. om hembygdsrättsregistret uppgifterna om personen från det aktiva till det historiska registret.

I praktiken är det nödvändigt att registreringen av förlust sker med en viss fördröjning eftersom en flyttningsdag, som ska registreras som återflyttningsdag, även kan anmälas till befolkningsdatasystemet efter att själva flyttningen inträffat. Dessutom kan en viss handläggningstid krävas innan uppgifterna i flyttningsanmälan har införts i befolkningsdatasystemet och

landskapsregeringen får uppgifter som registrerats i början av en arbetsvecka fört så att de finns tillgängliga i början av nästa arbetsvecka.

Hembygdsrättsinnehavaren ansvarar för att flyttningsanmälan görs i rätt tid. Enligt 7 § lagen om hemkommun har den som flyttar anmälningsskyldighet. När någon flyttar från sin hemkommun eller till en annan bostad inom hemkommunen, ska han eller hon tidigast en månad före och senast en vecka efter flyttningsdagen anmäla detta till magistraten. En familjemedlem som flyttar tillsammans med personen kan också göra anmälan för hans eller hennes räkning. Enligt 10 § lagen om hemkommun anses som en persons flyttningsdag den dag som uppgetts i flyttningsanmälan, om denna har gjorts inom en månad från flyttningen. Inkommer anmälan efter denna tid, anses som flyttningsdag den dag då anmälan inkommit. Bestämmelserna i 7 § och 10 § kan leda till olika antaganden om hur flyttningsdagen bestäms om flyttningsanmälan lämnas för sent.

Enligt 8 § landskapslagen (1970:39) om lagtingsval och kommunalval ska valregistermyndigheten senast den måndag som infaller den 41 dagen före valdagen upprätta ett register, i vilket införs varje person som enligt uppgifterna i befolkningsdatasystemet och hembygdsrättsregistret är röstberättigad i de kommande valen (rösträttsregister). Uppgifterna intas i rösträttsregistret sådana de är i befolkningsdatasystemet och hembygdsrättsregistret den 1 september klockan 24.00. Om en person efter den förestående förlustdagen, på grund av den fördröjda registreringen av förlust, finns kvar i hembygdsrättsregistret när rösträttsregistret upprättas, är det skäl att överväga om även dessa personer borde införas i rösträttsregistret. En sådan tolkning är inte till nackdel för personen, trots att en strikt tolkning av förlustbestämmelserna skulle innebära att han eller hon redan förlorat sin hembygdsrätt. Det är betydligt allvarigare om förlusten registrerats för tidigt. Om en person överförs till historiska registret för tidigt och det senare visar sig att personen faktiskt återflyttat före den förestående förlustdagen måste det finnas rutiner för att garantera att registreringen rättas.

När det annars är klart att en återflyttning inte skett, fast överföringen till historiska registret inte genomförts, ska dock inte den vars förestående förlustdag passerat utöva sina rättigheter endast på basen av att själva registreringen av förlusten inte genomförts.

I 2 mom. regleras en situation där en återflyttning infallit före den förestående förlustdagen, men hembygdsrättsinnehavaren ändå efter denna återutflyttat från landskapet innan sexmånadersperioden för stadigvarande återflyttning enligt 8 § förfarandelagen löpt till ända. I ett sådant fall registreras den nya flyttningsdagen som förlustdag.

5 kap. Utflyttningsdag på grund av lag

13 § *Folkbokförd utflyttningsdag enligt befolkningsdatasystemet.* Flyttningsdagen enligt befolkningsdatasystemet registreras som folkbokförd utflyttningsdag när en person med hembygdsrätt har flyttat från landskapet. I och med att en folkbokförd utflyttningsdag införts i hembygdsrättsregistret anses personen enligt 9 § utflyttad. Om inte någon ytterligare utflyttningsdag införs senare, räknas femårsperioden för förlust av hembygdsrätt från och med den folkbokförda utflyttningsdagen.

14 § *Studiestödbaserad utflyttningsdag enligt beviljat studiestöd.* Den som för en period som infaller efter utflyttningen beviljats studiestöd av Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighet (Ams) anses preliminärt frånvarande för studier enligt 7 §. Landskapsregeringen ska av Ams få tillgång till uppgifterna om för vilka perioder utflyttade hembygdsrättsinnehavare beviljats studiestöd och enligt dem registrera en studiestödbaserad utflyttningsdag (som blir förlustbestämmande, i stället för den folkbokförda).

Studiestödsdagar som infaller efter att fem år förflutit från den folkbokförda utflyttningen beaktas inte.

Den studiestödsbaserade utflyttningsdagen är den dag som följer på den sista dag för vilken studiestöd har beviljats, dock senast den dag som infaller fem år efter den folkbokförda utflyttningsdagen.

Uppgifterna från studiestödsregistret måste beaktas innan ett meddelande om förestående förlust av hembygdsrätt (enligt bestämmelserna i 7 kap.) annars ska skickas ut, det vill säga i praktiken senast i början av det femte folkbokförda frånvaroåret.

Det är även möjligt att samköra tidigare, exempelvis redan under det första frånvaroåret, och sedan uppdatera den studiestödsbaserade utflyttningsdagen med jämna mellanrum fram till att den maximala frånvarotiden för studier på fem år löpt ut.

Exempel på hur tillämpningen av bestämmelserna utfaller för två exempelstuderande finns i avsnitt 7 i de allmänna motiveringarna.

6 kap. Utflyttningsdag efter individuell prövning

15 § *Individuell prövning.* När den folkbokförda utflyttningsdagen eller en senare utflyttningsdag inte korrekt anger när hembygdsrättsinnehavaren faktiskt stadigvarande utflyttat ska landskapsregeringen i ett beslut om utflyttningsdag fastställa en senare utflyttningsdag.

I detta kapitel finns bestämmelser om förutsättningarna för beslut om utflyttningsdag och bestämmelser om hur en begäran om individuell prövning ska utformas. Prövningen kan grunda sig på egentligt bo och hemvist eller alternativt på studietid.

Något lagstadgat krav på att ett formulär för begäran om individuell prövning av utflyttningsdag ska fastställas finns inte. Däremot är det såväl för hembygdsrättsinnehavaren som för handläggningen till fördel att sådana görs upp och distribueras.

Landskapsregeringen gör ingen egen prövning vid registreringen av utflyttningsdagarna enligt det föregående kapitlet utan ska gällande dessa följa uppgifterna i befolkningsdatasystemet och studiestödsregistret. Därför tillämpas inte bestämmelserna om individuell prövning ifall den folkbokförda utflyttningsdagen eller den studiestödsbaserade utflyttningsdagen registrerats felaktigt. I så fall tillämpas 33 § om rättelse av anteckning i hembygdsrättsregistret.

16 § *Tiden för individuell prövning.* Hembygdsrättsinnehavaren har rätt att inlämna sin begäran om individuell prövning av utflyttningsdag ett år före den förestående förlustdagen och senast tre månader före den förestående förlustdagen. I en normalsituation inlämnas begäran efter att hembygdsrättsinnehavaren mottagit meddelandet om förestående förlust av hembygdsrätt som ska skickas enligt 7 kap. Det är dock möjligt att begära prövningen innan landskapsregeringen skickat meddelandet.

Landskapsregeringen har minst tre månader på sig att fatta sitt beslut om utflyttningsdag, men normalt kan beslutet fattas tidigare. Beslutet om utflyttningsdag ska fattas före den förestående förlustdagen. Av beslutet ska klart framgå den förnyade förestående förlustdag som följer av den nya förlustbestämmande utflyttningsdagen. En bilaga om förnyad förestående förlustdag enligt 7 kap. ska bifogas beslutet.

17 § *Boendebaserad utflyttningsdag enligt egentligt bo och hemvist.* Landskapsregeringen kan inte registrera någon annan dag som folkbokförd utflyttningsdag än den flyttningsdag som registrerats i befolkningsdatasystemet. Det kan dock finnas situationer då det finns orsak att som en del av förlustförfarandet pröva egentligt bo och hemvist, motsvarande den auto-

noma prövning som landskapsregeringen gör i samband med ansökan om hembygdsrätt. Det är inte sannolikt att sådana situationer förekommer ofta, men det är av principiellt viktigt att förlusten av hembygdsrätt inte enbart är bundet till ett enligt rikslagstiftningen upprätthållet register och de bedömningar av boende som riksmyndigheterna gör vid registreringen.

Om en felaktig eller missvisande uppgift om en viss persons aktuella boendeuppgifter finns i befolkningsdatasystemet, kan felet bero på registermyndigheten eller på personen själv. Oberoende av hur felet uppkommit kan registreringen ha följder för om hembygdsrätten bibehålls. Trots att den som flyttar har anmälningsplikt är det inte ovanligt att flyttningsanmälan försummas av en eller annan anledning, särskilt om personen ifråga har möjlighet att vara bosatt på två ställen. Exempelvis kan den som efter studier i Sverige återflyttar till sitt familjehem inte komma att tänka på att den svenska adressen registrerats som stadigvarande i befolkningsdatasystemet på grund av att adressen meddelats av Skatteverket, Sveriges folkbokföringsmyndighet.

Till målsättningarna vid utformandet av det föreslagna förlustförfarandet hör att minimera risken för att någon förlorar sin hembygdsrätt på grund av bristande kunskap om när femårsperioden löper ut eller hur man ska förfara för att avbryta frånvaroperioden. Kraven i 7 kap. på information till hembygdsrättsinnehavare utanför landskapet före den förestående förlustdagen införs i detta syfte. Den som är registrerad som utflyttad, men i praktiken redan återflyttat, har möjlighet att göra flyttningsanmälan före den förestående förlustdagen. Då krävs ingen individuell prövning för att rätta till situationen, och möjligheten till individuell prövning erbjuds inte heller i en sådan situation. Om en person faktiskt återflyttat för en längre period sedan den registrerade utflyttningen och sedan åter utflyttat före den förestående förlustdagen är det dock inte möjligt att i efterskott registrera den tidigare faktiska boendetiden i befolkningsdatasystemet. I en sådan situation kan det finnas skäl att begära prövning av utflyttningsdag enligt egentligt bo och hemvist. Även om situationen har uppkommit på grund av att personen inte skött sin anmälningsskyldighet gällande sin återflyttning till landskapet och sin nya utflyttning, är det om någon befinner sig i denna belägenhet skäligt att boendet kan prövas.

Den folkbokförda närvaroperioden som leder till stadigvarande återflyttning föreslås enligt 8 § vara sex månader lång. I samklang med detta krav bedöms även en faktisk, redan avbruten, hemvistperiod som varat minst sex månader vara tillräcklig för att det ska vara skäligt att pröva boendet och fastställa en senare boendebaserad utflyttningsdag.

Den boendebaserade utflyttningsdagen är den dag från och med vilken hembygdsrättsinnehavaren faktiskt har sitt egentliga bo och hemvist utanför landskapet. Det är naturligt att en strikt tolkning av egentligt bo och hemvist tillämpas i dessa fall eftersom boendeperioden i landskapet inte kan vara väldigt lång. Den som haft bostad på två ställen kan ha svårt att i efterskott visa att boendet på Åland, trots att uppgift om stadigvarande adress på Åland inte registrerats för denna tid, faktiskt hade karaktären av egentligt bo och hemvist. Exempelvis i en situation då det kan visas att den andra bostaden varit uthyrd och personen haft arbete på Åland under den ifrågasvarande perioden kan dock egentligt bo och hemvist konstateras i efterskott. Det kan även förekomma att den som är registrerad på en viss folkbokförd adress inte alls har tillgång till denna längre, trots att adressuppgiften finns kvar i befolkningsdatasystemet.

Landskapsregeringen kan vid bedömningen av de boendeuppgifter som hembygdsrättsinnehavaren lämnat beakta familjeförhållanden, försörjning och andra motsvarande omständigheter. Avgörande är om hembygdsrättsinnehavaren faktiskt och huvudsakligen vistats på Åland.

Avgift för handläggning av begäran om individuell prövning enligt egentligt bo och hemvist fastställs enligt landskapslagen om grunderna för avgifter till landskapet.

18 § *Begäran om individuell prövning enligt egentligt bo och hemvist.* Eftersom prövning av egentligt bo och hemvist är undantag från det normala antagandet att befolkningsregistrets stadigvarande adress visar på faktiskt och huvudsakligt boende är utredningskravet på hembygdsrättsinnehavaren i detta fall relativt omfattande. I en begäran om individuell prövning av utflyttningsdag enligt egentligt bo och hemvist ska ingå dels hembygdsrättsinnehavarens egen redogörelse för sitt boende, dels dokumentation som styrker uppgifterna om boendeperioden i landskapet. Sådana dokument kan vara anställningsavtal, hyresavtal och motsvarande. Även fritt formulerade redogörelser av personer som känner till personens boendeförhållanden under perioden kan utgöra sådan dokumentation.

Gällande kravet på identifiering och möjligheten att inlämna begäran elektroniskt se detaljmotiveringarna under 2 §.

19 § *Studiebaserad utflyttningsdag enligt studietid.* Den som bedrivit studier enligt 7 § och inte beviljats åländskt studiestöd för denna tid kan begära individuell prövning enligt studietid. Studierna ska ha inletts inom två år från den folkbokförda utflyttningsdagen. Som studiebaserad utflyttningsdag fastställer landskapsregeringen den dag som följer på den sista dag under vilken hembygdsrättsinnehavaren bedrivit studier eller rimligen förväntas bedriva studier. Den som är inskriven för studier när begäran inlämnas och vars studier beräknas fortgå tills fem år har förflutit från den folkbokförda utflyttningsdagen ska få den studiebaseade utflyttningsdagen fastställd till den dag som infaller fem år efter den folkbokförda utflyttningsdagen. Det kan vara svårt att avgöra exakt vilken dag som är den sista dagen då studier bedrivits, särskilt om studierna inte kräver närvaro på lektioner. Man kan anta att den studerande själv gör en skälig bedömning av när studierna inte längre bedrivits i den omfattning som studiestödslagen, enligt hänvisningen i 7 §, kräver. I flera utbildningar och när det är frågan om läroavtal enligt 7 § 1 mom. 2 punkten torde de officiella intygen klart ange när studierna bedrivits.

Begäran om individuell prövning enligt studietid ska, trots bestämmelserna i landskapslagen om grunderna för avgifter till landskapet, handläggas utan avgift.

20 § *Begäran om individuell prövning enligt studietid.* I en begäran om individuell prövning av utflyttningsdag enligt studietid ska ingå hembygdsrättsinnehavarens redogörelse för sina studier och officiella intyg som styrker uppgifterna om studietiden. Intyg på andra språk än svenska ska översättas i den mån det är nödvändigt för att tillräcklig information till stöd för beslutet ska framkomma. Hembygdsrättsinnehavaren ansvarar för översättningen. Vid behov kan landskapsregeringen begära att intygen kompletteras med bestyrkta översättningar.

Gällande kravet på identifiering och möjligheten att inlämna begäran elektroniskt se detaljmotiveringarna under 2 §.

21 § *Delgivning av beslut om utflyttningsdag.* Landskapsregeringens beslut om utflyttningsdag ska delges genom vanlig delgivning eller elektronisk delgivning i enlighet med bestämmelserna i förvaltningslagen för landskapet Åland. Dessutom införs en specialbestämmelse med en möjlighet till ett enklare delgivningsförfarande per elektronisk post, enligt vilken delgivningen av ett beslut om utflyttningsdag kan genomföras per elektronisk

post. Enligt specialbestämmelsen kan beslutet om utflyttningsdag delges per elektronisk post under förutsättning att hembygdsrättsinnehavaren på förhand skriftligen, lämpligen i samband med ansökan, begärt delgivning per elektronisk post. Vid delgivning per elektronisk post anses mottagaren ha fått del av beslutet den sjunde dagen efter att brevet avsändes.

Bestämmelsen om elektronisk post avviker från 58 § om elektronisk delgivning i förvaltningslagen för Åland bland annat i och med att landskapsregeringen inte har någon skyldighet att visa att meddelandet nått mottagaren. Enligt förvaltningslagens bestämmelse gäller vid elektronisk delgivning att myndigheten ska meddela att mottagaren kan hämta beslutet från en av myndigheten anvisad server, databas eller någon annan fil. Mottagaren ska identifiera sig när beslutshandlingen hämtas. För identifieringen krävs en identifieringsteknik som myndigheten har godkänt som datatekniskt tillförlitlig och bevislig. Ett beslut anses enligt förvaltningslagen ha delgivits när handlingen har hämtats från den länk som myndigheten anvisat enligt 1 mom. Om beslutet inte har hämtats inom sju dagar efter myndighetens meddelande, ska en ny delgivning ske med något annat i lag föreskrivet delgivningssätt.

Bestämmelsen om delgivning per elektronisk post medger att beslutet och bilagan om förnyad förestående förlustdag skickas som bilagor. Det är dock önskvärt att den förlustbestämmande utflyttningsdagen och den förnyade förestående förlustdagen framgår direkt i själva meddelandet.

7 kap. Information till hembygdsrättsinnehavare utanför landskapet

22 § *Information om förestående förlust.* Tidigast ett år och senast sex månader före den förestående förlustdagen ska landskapsregeringen skicka ett meddelande om förestående förlust av hembygdsrätt till hembygdsrättsinnehavarens folkbokförda adress utanför landskapet. Mottagaren har då minst tre månader på sig att begära individuell prövning om den förlustbestämmande utflyttningsdagen inte korrekt anger när den registrerade stadigvarande utflyttat. Mottagaren har minst sex månader på sig att återflytta innan den förestående förlustdagen. Om mottagaren faktiskt återflyttat men underlåtit att göra flyttningsanmälan blir detta en påminnelse om att hembygdsrättsinnehavaren fortfarande är folkbokförd utanför landskapet och att flyttningen till landskapet med det snaraste bör anmälas (om meddelandet alls når fram i en sådan situation).

Landskapsregeringen har möjlighet att begära uppdaterade boendeuppgifter från befolkningsdatacentralen för den som flyttat inom Finland efter utflyttningen från Åland. Den som bor utomlands ska dock själv meddela sina flyttningar utomlands till magistratsavdelningen. Inom Norden sköter folkbokföringsmyndigheten i inflyttningslandet att utflyttningslandets folkbokföringsmyndighet får den första adressen i inflyttningslandet. Ett visst utbyte av senare adresser kan förekomma mellan de nordiska länderna, men även i Norden gäller att finska medborgare ska se till att själva anmäla flyttningar för att befolkningsdatasystemets uppgifter ska hållas aktuella. Att aktuell adress utomlands anmäls har betydelse förutom för att meddelandet om förestående förlust av hembygdsrätt ska nå rätt adress även exempelvis för distributionen av meddelandekort inför riksdagsval och presidentval.

Den som begärt individuell prövning av hembygdsrätt får inte ett nytt meddelande om förestående förlustdag när det igen är minst sex månader kvar till den förestående förlustdagen, utan förväntas kunna hålla reda på sin förestående förlustdag utan särskild påminnelse. I stället får han eller hon en bilaga om förnyad förestående förlustdag, med motsvarande innehåll som i meddelandet, tillsammans med beslutet om utflyttningsdag.

23 § *Meddelande om förestående förlust av hembygdsrätt.* Meddelandet ska innehålla dels individspecifik information (den folkbokförda utflyttningsdag samt i tillämpliga fall även den studiestödsbaserade utflyttningsdagen och den förestående förlustdagen) och dels allmän information som är lika för alla. I den allmänna delen redogörs för bestämmelserna om stadigvarande återflyttning och för när och vart flyttningsanmälan ska inlämnas för att återflyttningen säkert ska registreras korrekt samt för bestämmelserna om individuell prövning av återflyttningsdag. Något krav på att formulär för begäran om individuell prövning ska bifogas finns inte, utan den bedömningen behöver landskapsregeringen vid tillämpningen av bestämmelsen. Dessutom ska det ingå information om gällande bestämmelse för hur den som förlorat sin hembygdsrätt efter återflyttning till landskapet på ansökan kan återfå sin hembygdsrätt.

24 § *Bilaga om förnyad förestående förlustdag.* I en bilaga om förnyad förestående förlustdag ska ingå samma information som enligt 23 § ska ingå i ett meddelande om förestående förlust av hembygdsrätt, med vissa uppdateringar.

Om landskapsregeringen som ett resultat av den individuella prövningen valt att bibehålla den tidigare utflyttningsdagen, ska bilagan i stället rubriceras ”Bilaga om bibehållen förestående förlustdag”. Innehållskravet är det samma, men med den skillnaden att det bör framgå att den förestående förlustdagen inte förnyas.

8 kap. Hembygdsrättsregistret

25 § *Hembygdsrättsregistrets syfte och innehåll.* Några särskilda bestämmelser om hembygdsrättsregistret finns inte i gällande landskapslag och åländsk hembygdsrätt. För att den som har hembygdsrätt ska kunna åtnjuta de rättigheter som följer av denna rättsliga status är det nödvändigt att hembygdsrätten registreras. Eftersom rättigheten att rösta i lagtingsvalet följer av hembygdsrätten är det naturligt att det enda omnämnandet av hembygdsrättsregistret i lag finns i landskapslagen (1970:39) om lagtingsval och kommunalval, som källa för rösträttsregistret.

Syftet med hembygdsrättsregistret är att säkerställa att hembygdsrättsinnehavarnas rättigheter kan tillgodoses. Registret upprätthålls av landskapsregeringen som registeransvarig myndighet.

I registret införs och bevaras uppgifter om personer som har hembygdsrätt och personer som tidigare har haft hembygdsrätt. De grundläggande uppgifterna om när en person förvärvat och förlorat sin hembygdsrätt ska inte förstöras, inte heller då personen avlidit eller något visst antal år förflutit från förlusten. Bevarandet är befogat med tanke på rättigheterna som är kopplade till hembygdsrätten och bestämmelserna om förälders hembygdsrätt som grund för ett tidigare beviljande av hembygdsrätt. Vissa historiska uppgifter bevaras inte, exempelvis äldre adresser och tidigare frånvaroperioder som inte längre är relevanta. Eftersom bestämmelserna som nu föreslås kräver vissa justeringar i registrets upplägg är det samtidigt lämpligt att göra en översyn av vilka uppgifter som försvinner vid uppdateringar och vilka som ska bevaras. Avgörande vid denna bedömning är om uppgifterna har en funktion utgående från hembygdsrättsregistrets syfte.

I registret kan även registreras avslagsbeslut och de vid tidpunkten för avslagsbeslutet gällande uppgifter om sökanden. Sådana uppgifter ingår i nuläget inte i hembygdsrättsregistret.

26 § *Hembygdsrättsregistrets uppbyggnad.* Registret är i nuläget uppdelat i ett aktivt register över hembygdsrättsinnehavare och i ett historiskt register över personer som förlorat hembygdsrätten och denna uppdelning föreslås

nu bli lagreglerad. Registret är elektroniskt. Dessutom finns ett äldre historisk register på kort.

I det aktiva registret registreras identifikationsuppgifter om hembygdsrättsinnehavaren, hembygdsrättsdag samt vad hembygdsrättsdagen grundar sig på. Det aktiva registret uppdateras regelbundet. Detta betyder att samkörning måste ske tillräckligt ofta att hembygdsrättsinnehavarnas rättigheter ska tillgodoses och för att en överföring till det historiska registret vid förlust av hembygdsrätt ska genomföras. Det aktiva registret samkörs med befolkningsdatasystemet (för uppdatering av adress med mera samt eventuell folkbokförd utflyttningsdag). Dessutom ska registret samköras med studiestödsregistret (för studiestödsbaserad utflyttningsdag).

27 § Uppgifter enligt befolkningsdatasystemet. I lagförslaget ingår flera bestämmelser där en åtskillnad görs mellan folkbokföringens uppgifter och prövningen av egentligt bo och hemvist. Folkbokföringens uppgift om stadigvarande adress är en stark indikation på egentligt bo och hemvist, men inte tillräcklig. Huvudregeln är och föreslås även i fortsättningen vara, att den som enligt befolkningsdatasystemet har sin hemkommun i landskapet registreras som bosatt i landskapet och den som inte längre har sin hemkommun i landskapet som bosatt utanför landskapet. Vissa uppgifter i hembygdsrättsregistret ska alltid antecknas enligt befolkningsdatasystemet. För den som redan förvärvat hembygdsrätt och har hemkommun på Åland görs ingen prövning av fortsatt hemvistid.

28 § Registrering av hembygdsrätt som förvärvats på grund av lag. Registreringen av hembygdsrätt som förvärvats på grund av 6 § självstyrelselaagen skiljer sig betydligt från registreringen av beviljad hembygdsrätt. Därför fördelas bestämmelserna om dessa två hembygdsrättsförvärv på skilda paragrafer. Med hembygdsrättsdag avses den dag då en person förvärvat hembygdsrätt. Hembygdsrättsdagen registreras redan enligt gällande praxis, men avsikten med de detaljerade bestämmelserna är att registreringen ska bli konsekvent och att det av hembygdsrättsregistret ska framgå hur förvärvet uppkommit. Ett sådant förfarande gör informationen om vilka som förvärvar hembygdsrätt mer lättillgänglig. Ett konsekvent registerförfarande bidrar även till att mer informativ och tillförlitlig statistik kan sammanställas.

Förvärvet av hembygdsrätt enligt 6 § omfattar ingen prövning utan grundar sig helt på befolkningsdatasystemets uppgifter. Då ett barn under 18 år med minst en hembygdsrättsinnehavande förälder flyttar in till landskapet registreras inflyttningsdagen som hembygdsrättsdag. Som inflyttningsdag registreras då den folkbokförda flyttningsdagen till stadigvarande adress i landskapet. När barnen förvärvar hembygdsrätt tillsammans med sin far eller mor grundar sig barnens förvärv på 6 § (och föräldrarnas på 7 § och eventuellt även på särskilda skäl enligt landskapslagen). Ett adopterat barn följer adoptivföräldrarna.

29 § Registrering av landskapsregeringens beslut om hembygdsrätt. Landskapsregeringen ska registrera den som beviljats hembygdsrätt i hembygdsrättsregistret. Hembygdsrättsdag är dagen för beviljande. Det ska alltid framgå med stöd av vilka bestämmelser ansökan bifölls. Hittills har denna uppgift inte alltid registrerats och vid olika tillfällen har anteckningarna med samma innehåll registrerats på olika sätt. Inflyttningsdagen kan inte vara hembygdsrättsdag vid förvärv på ansökan eftersom inflyttningen måste ha infallit innan ansökan inlämnas. Inflyttningsdagen är den dag som inledde den pågående hemvistperioden, oftast den folkbokförda inflyttningsdagen, men om landskapsregeringen vid prövningen av ansökan gjort en annan bedömning, ska inflyttningsdagen registreras enligt beslutet.

30 § *Registrering av förlustdag.* Bestämmelser om registrering av utflyttningsdagar och av förlustdag när hembygdsrätten förloras efter utflyttning finns i 4 kap. Övriga dagar som registreras som förlustdag är dagen för förlust av finskt medborgarskap, en grund för förlust av hembygdsrätt som är ovanlig, och dödsdagen. En person som avlidit förlorar inte sin hembygdsrätt i vanlig mening, men har inte längre hembygdsrätt och ska därför överföras till det historiska registret.

31 § *Myndigheters tillgång till hembygdsrättsregistret.* Ålands polismyndighet har redan tillgång till det aktiva hembygdsrättsregistret. Denna rätt ska nu framgå direkt av lagen. Polismyndighetens behov av uppgifterna grundar sig på 30 § 2 punkten självstyrelselagen, det vill säga skyldigheten att utfärda pass där ordet "Åland" ingår åt den som har hembygdsrätt. Självstyrelselagens bestämmelser gäller endast pass som utfärdas på Åland. Den som har hembygdsrätt och ansöker om pass någon annanstans får således ett lika utformat pass som finska medborgare utan hembygdsrätt.

Landskapsregeringen kan ge en annan myndighet tillgång till hembygdsrättsregistret för att fullgöra myndighetens på lag grundade uppgifter. Ett särskilt beslut ska i så fall fattas. I beslutet ska anges för vilja på lag grundade uppgifter myndigheten får tillgång till registret, inklusive hänvisningar till dessa bestämmelser i lag.

Den som behöver utreda någons hembygdsrätt bör vara uppmärksam på att det inte alltid går att sluta sig till att någon som saknas i hembygdsrättsregistret med säkerhet saknar hembygdsrätt. Detta gäller särskilt små barn som förvärvar hembygdsrätt på grund av förälders hembygdsrätt, eftersom registreringen sker med en viss fördröjning. En finsk medborgare som är under 18 år, har hemkommun i landskapet och minst en förälder med hembygdsrätt har alltid hembygdsrätt.

32 § *Rätt till information om registrerade uppgifter.* Var och en har rätt att få upplysning om han eller hon är registrerad i hembygdsrättsregistret och, om så är fallet, vilka uppgifter som är registrerade om honom eller henne. Rätten gäller även vårdnadshavare och andra lagliga företrädare för personen. Rätten till information gäller redan enligt landskapslagen (2007:88) om behandling av personuppgifter inom landskaps- och kommunalförvaltningen (*landskapets personuppgiftslag*). Det är ganska vanligt att utflyttade personer ringer och frågar om de fortfarande har kvar sin hembygdsrätt och i så fall när de kan komma att förlora den.

I den gällande landskapslagen finns en bestämmelse om hembygdsrättsintyg. Arbetsgruppen har övervägt möjligheten att helt avstå från hembygdsrättsintyg och endast allmänt reglera rätten till utdrag, men föreslår nu en reglering enligt vilket ett hembygdsrättsintyg är en särskild typ av utdrag. Den registrerade har rätt att få ett utdrag avgiftsfritt.

33 § *Rättelse av anteckning i hembygdsrättsregistret.* Det är av särskild vikt att uppgifterna i hembygdsrättsregistret är korrekta. Rättelser av stavfel och motsvarande kan göras utan att detta särskilt antecknas. Betydelsefulla ändringar behöver dock kunna spåras. Rättelser i det historiska registret behöver sällan göras. Det är dock möjligt att göra frivilliga korrigeringar i det historiska registret, exempelvis för att underlätta uppgörandet av statistik.

Eftersom en så stor del av informationen i hembygdsrättsregistret grundar sig på befolkningsdatasystemet införs en särskild bestämmelse för när den som begärt hembygdsrättsutdrag framför att någon av dessa uppgifter är felaktig.

34 § *Försenad registrering av hembygdsrättsinnehavare.* Eftersom avsaknaden av en registrering av hembygdsrätt har avsevärd betydelse för en enskilds möjlighet att utöva sina rättigheter, införs en särskild bestämmelse om försenad registrering. Normalt är det inte nödvändigt att särskilt informera om att den försenade registreringen verkställts, men när registreringen skett ska alltid antecknas. I vissa fall ska hembygdsrättsinnehavaren informeras.

Avgörande för om en person har hembygdsrätt grundad på 6 § självstyrelselagen är omständigheterna vid förvärvet. Därför kan det finnas situationer då en person som är över 18 år inte har blivit registrerad direkt vid förvärvet. För en myndig person har hembygdsrätten särskild betydelse på grund av rösträtten och valbarheten i lagtingsval, för män som bott i landskapet före 12 års ålder även på grund av befrielsen från värnplikt.

9 kap. Särskilda bestämmelser

35 § *Landskapsregeringens rätt till uppgifter.* En särskilt i lag angiven rätt för landskapsregeringen att för kontroll av riktigheten av uppgiven information få tillgång till uppgifter införs. Det kan exempelvis gälla uppgifter om studier och boende som angivits i en begäran om individuell prövning av utflyttningsdag. Dessutom anges särskilt vilka uppgifter landskapsregeringen har rätt att begära av Ålands polismyndighet för bedömningen av om vägande skäl föranleder avslag. Informationen som begärs begränsas till om sökanden gjort sig skyldig till en straffbar gärning, meddelats besöksförbud eller är misstänkt för en straffbar gärning, dock inte sådana gärningar för vilka straffet är ordningsbot. Bestämmelsen är inspirerad av medborgarskapslagens oförvitlighetsvillkor. Den typ av uppgifter som begärs är känsliga personuppgifter, varför det är nödvändigt att utgivandet av dessa uppgifter tydligt grundar sig på lag.

Dessutom har landskapsregeringen en allmän rätt att begära utredning eller utlåtande av andra myndigheter.

36 § *Besvär.* I bestämmelsen hänvisas till 25 § självstyrelselagen, enligt vilken framgår att besvär över landskapsregeringens beslut anförs hos Högsta förvaltningsdomstolen, och till förvaltningsprocesslagen (FFS 586/1996), där de allmänna bestämmelserna om besvär ingår.

37 § *Ikraftträdande.* Den exakta tidpunkten för ikraftträdandet lämnas öppen för att bestämmas av landskapsregeringen enligt 20 § självstyrelselagen.

Den förestående förlustdagen följer normalt av den förlustbestämmande utflyttningsdagen, men eftersom det är oklart om den utflyttningsdag (den folkbokförda) som registrerats enligt gällande förlustförfarande fyller kriterierna för förlustbestämmande utflyttningsdag enligt de nya bestämmelserna, ska alla utflyttade hembygdsrättsinnehavare ha möjlighet till ytterligare utflyttningsdagar innan en eventuell förlust inträder. Under en övergångstid på ett år ska därför ingen förlora sin hembygdsrätt enligt 8 § hembygdsrättslagen. Landskapsregeringen ska som förestående förlustdag registrera den dag som infaller ett år efter lagens ikraftträdande, om det inte följer av den folkbokförda utflyttningsdagen att en senare förestående förlustdag ska registreras.

Lagtext

Landskapsregeringen föreslår att följande lagar antas.

1.

L A N D S K A P S L A G **om åländsk hembygdsrätt**

I enlighet med lagtingets beslut, tillkommet i den ordning 35 § lagtingsordningen för Åland anger, föreskrivs:

1 kap. **Allmänna bestämmelser**

1 §

Lagens innehåll

Denna lag kompletterar grunderna för åländsk hembygdsrätt i självstyrelselagen för Åland (*självstyrelselagen*) med i 7 § 3 mom. och 8 § 2 mom. självstyrelselagen avsedda bestämmelser om särskilda skäl för beviljande av hembygdsrätt och om förlust av hembygdsrätt för den som annat än tillfälligt flyttar från landskapet.

I en annan landskapslag bestäms om registrering av hembygdsrättsinnehav samt om förfarandena vid förvärv och förlust av hembygdsrätt (*förfarandelagen*).

2 kap. **Särskilda skäl för beviljande av hembygdsrätt**

2 §

Undantag från villkoren i självstyrelselagen

I detta kapitel finns bestämmelser om när en sökande som uppfyller de övriga kraven i 7 § 2 mom. självstyrelselagen av särskilda skäl kan beviljas hembygdsrätt med avvikelse från kravet i momentets 2 punkt på att sökanden utan avbrott har haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet under minst fem års tid (*hemvistvillkoret*) eller med avvikelse från kravet i momentets 3 punkt på att sökanden har tillfredställande kunskaper i svenska (*språkkunskapsvillkoret*).

3 §

Pågående och tidigare hemvistperioder

I bestämmelserna om avvikelse från självstyrelselagens hemvistvillkor avses med

- 1) *en hemvistperiod* en boendeperiod under vilken sökanden utan avbrott har haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet,
- 2) *den pågående hemvistperioden* sökandens hemvistperiod från och med den senaste inflyttningen till landskapet, och
- 3) *en tidigare hemvistperiod* en hemvistperiod som sökanden avbrutit.

4 §

Hembygdsrätt efter tre års hemvist

Landskapsregeringen ska trots självstyrelselagens hemvistvillkor bevilja en sökande hembygdsrätt om

- 1) den pågående hemvistperioden har varat minst tre år, och
- 2) sökanden har ytterligare anknytning till landskapet på grund av att

- a) sökanden har haft hembygdsrätt,
- b) sökanden har en tidigare hemvistperiod som varade minst fem år,
- c) sökanden har tidigare hemvistperioder som sammanlagt varade minst sju år, eller
- d) minst en av sökandens föräldrar har eller har haft hembygdsrätt.

Grunden i 1 mom. 2 punkten underpunkt d tillämpas även på den vars förälder före den 1 januari 1952 under minst fem års tid varit mantalsskriven i landskapet.

5 §

Hembygdsrätt direkt efter återflyttning

Landskapsregeringen ska trots självstyrelselagens hemvistvillkor bevilja en sökande som återflyttat till landskapet hembygdsrätt om sökanden

- 1) efter den senaste inflyttningen har visat sin avsikt att stanna i landskapet, och
- 2) har en tidigare hemvistperiod som varade eller tidigare hemvistperioder som sammanlagt varade minst
 - a) tio år om sökanden har haft hembygdsrätt, eller
 - b) tolv år.

För att uppfylla kravet i 1 mom. 1 punkten ska sökanden i ansökan förklara sin avsikt att stanna i landskapet. Har sökandens pågående hemvistperiod varat en kortare tid än tre månader ska avsikten dessutom styrkas med dokument om anställning eller andra långsiktiga åtaganden som knyter sökanden till landskapet.

6 §

Undantag från hemvistvillkoret efter särskild prövning

Landskapsregeringen kan, i fråga om en sökande som inte uppfyller villkoren i 4 eller 5 §, utgående från en helhetsbedömning av sökandens anknytning till landskapet bevilja sökanden hembygdsrätt trots självstyrelselagens hemvistvillkor om

- 1) den pågående hemvistperioden har varat minst ett år, och
- 2) anknytningen till landskapet är betydande och långvarig.

Landskapsregeringen ska vid prövningen beakta om sökanden har anknytning till landskapet genom boende, familjeband, försörjning och långsiktiga åtaganden som knyter sökanden till landskapet. Vid prövningen ska landskapsregeringen fästa särskild vikt vid tidigare hemvistperioder och den pågående hemvistperiodens hela längd.

7 §

Undantag från språkkunskapsvillkoret

Landskapsregeringen kan trots självstyrelselagens språkkunskapsvillkor bevilja en sökande hembygdsrätt om den sökande inte förmår påvisa tillfredställande kunskaper i svenska på grund av sitt hälsotillstånd, en hörsel-, syn- eller talskada, särskilda inlärningsvårigheter eller motsvarande omständigheter.

Vid prövningen enligt 1 mom. räknas studier i svenska och aktiva försök att tillgodogöra sig svenska till sökandens fördel.

I förfarandelagen bestäms hur tillfredställande kunskaper i svenska kan påvisas och hur kunskaperna ska redovisas i ansökan om hembygdsrätt.

3 kap. Förlust av hembygdsrätt

8 §

Förlust efter utflyttning

Den som stadigvarande utflyttat från landskapet förlorar sin hembygdsrätt efter fem år om inte frånvarotiden därförinnan avbrutits genom stadigvarande återflyttning till landskapet.

I förfarandelagen bestäms när en hembygdsrättsinnehavares utflyttning och återflyttning är stadigvarande.

4 kap. Särskilda bestämmelser

9 §

Ikraftträdande och lagstiftningsordning

Denna lag träder i kraft den

Genom denna lag upphävs landskapslagen (1993:2) om åländsk hembygdsrätt.

Beslut om ändring, upphävande eller avvikelse från denna lag antas med kvalificerad majoritet i den ordning som 35 § lagtingsordningen (2011:97) för Åland anger.

10 §

Övergångsbestämmelser

På ansökningar om hembygdsrätt som är anhängiga när lagen träder i kraft tillämpas denna lags bestämmelser om särskilda skäl för beviljande av hembygdsrätt. Landskapsregeringen får dock tillämpa 2 § i den upphävda lagen om detta är till fördel för sökanden.

Under det första året från ikraftträdandet förlorar ingen sin hembygdsrätt på grund av 8 § 1 mom. i denna lag. Under övergångstiden förlorar ingen heller sin hembygdsrätt på grund av 4 § i den upphävda landskapslagen

2.

L A N D S K A P S L A G om hembygdsrättsförfaranden

I enlighet med lagtingets beslut föreskrivs:

1 kap.

Allmänna bestämmelser

1 §

Lagens innehåll

I denna lag finns bestämmelser om registrering av hembygdsrättsinnehav samt om förfarandena vid förvärv och förlust av åländsk hembygdsrätt enligt självstyrelselagen för Åland (*självstyrelselagen*) och landskapslagen (:) om åländsk hembygdsrätt (*hembygdsrättslagen*).

2 kap.

Ansökan om hembygdsrätt

2 §

Formulär för ansökan om hembygdsrätt

Landskapsregeringen ska fastställa ett formulär för ansökan om åländsk hembygdsrätt där sökanden ska uppgive de uppgifter som behövs för handläggningen av ansökan. Formuläret ska publiceras dels som pappersblankett, dels elektroniskt på landskapsregeringens webbplats. Versionerna av formuläret kan till upplägg och formulering anpassas till publiceringssättet.

Formuläret ska vara utformat så att den sökande handleds att uppgive följande uppgifter:

- 1) fullständigt namn och eventuellt tidigare namn,
- 2) personbeteckning,
- 3) medborgarskap,
- 4) adress och övriga kontaktuppgifter,
- 5) senaste inflyttningsdag till landskapet enligt befolkningsdatasystemet och vid behov ytterligare information om var sökanden haft sitt egentliga bo och hemvist,
- 6) information om kunskaper i svenska enligt 3 § 2 mom.,
- 7) uppgift om sysselsättning såsom yrke, arbetsplats eller studieplats,
- 8) uppgifterna i 1-5 punkten för de av sökandens barn som är under 18 år och bosatta i landskapet,
- 9) i tillämpliga fall utredning rörande sådana i 2 kap. hembygdsrättslagen angivna grunder som åberopas för beviljande av hembygdsrätt trots självstyrelselagens hemvistvillkor och språkkunskapsvillkor,
- 10) datering,
- 11) underskrift eller annan identifiering, och
- 12) en förteckning över bilagor till ansökan.

I formuläret ska ingå information om dokumentation till stöd för ansökan om hembygdsrätt enligt 4 och 5 §§, om grunderna för beviljande av hembygdsrätt enligt självstyrelselagen och hembygdsrättslagen, samt om vilka rättigheter som är anknutna till hembygdsrätten.

3 §

Hur kunskaper i svenska påvisas och redovisas

Att en sökande har tillfredställande kunskaper i svenska enligt 7 § 2 mom. 3 punkten självstyrelselagen kan påvisas genom utbildning som sökanden genomgått på svenska, språkexamensintyg, annan dokumentation

av språkkunskaperna eller annan muntlig eller skriftlig information om språkkunskaperna.

Sökanden ska med anledning av kravet på tillfredställande kunskaper i svenska i ansökan ange:

- 1) sitt i befolkningsdatasystemet registrerade modersmål och sina föräldrars modersmål,
- 2) om sökanden genomgått utbildning på svenska, information om utbildningen, och
- 3) vid behov även annan information om hur sökanden förvärvat sina kunskaper i svenska samt en egen bedömning av språkkunskapsnivån.

Om landskapsregeringen bedömer att informationen om språkkunskaperna som framkommer i ansökan och vid en eventuell kontroll av riktigheten av uppgifterna enligt 35 § inte är tillräcklig för att avgöra om sökanden har tillfredställande kunskaper i svenska, ska landskapsregeringen aktivt bereda sökanden tillfälle att muntligen visa sina kunskaper. Vid behov ska landskapsregeringen även bereda sökanden tillfälle att visa sin förmåga att skriva svenska.

I 7 § hembygdsrättslagen bestäms när hembygdsrätt kan beviljas med avvikelse från språkkunskapsvillkoret.

4 §

Utdrag ur befolkningsdatasystemet

Till en ansökan om hembygdsrätt ska fogas utdrag ur befolkningsdatasystemet där åtminstone följande uppgifter om sökanden eller avsaknaden av dessa uppgifter framgår:

- 1) fullständigt namn och tidigare namn,
- 2) personbeteckning,
- 3) medborgarskap,
- 4) modersmål,
- 5) stadigvarande adresser med boendetider sedan sökanden har hemkommun registrerats i landskapet och sökandens eventuella övriga registrerade adresser under denna tid,
- 6) senaste stadigvarande adress utanför Åland med boendetid samt sökandens eventuella övriga registrerade adresser under denna tid, samt
- 7) samma uppgifter om sökandens eventuella minderåriga barn.

I utdrag ur befolkningsdatasystemet ska dessutom i tillämpliga fall ingå uppgifter rörande sådana i 2 kap. hembygdsrättslagen angivna grunder som åberopas för beviljande av hembygdsrätt trots självstyrelselagens hemvistvillkor och språkkunskapsvillkor, såsom uppgifter om föräldrar, familjeförhållanden och tidigare boende.

Bestämmelser om befolkningsdatasystemet och om hemkommun finns i lagen om befolkningsdatasystemet och Befolkningsregistercentralens certifikattjänster (FFS 661/2009) och i lagen om hemkommun (FFS 2001/1994). I formuläret enligt 2 § ska anges vilken myndighet i landskapet som utfärdar utdrag ur befolkningsdatasystemet.

5 §

Övrig dokumentation till stöd för ansökan

I 5 § 2 mom. hembygdsrättslagen bestäms när dokument som styrker sökandens avsikt att stanna i landskapet ska bifogas en ansökan om hembygdsrätt direkt efter återflyttning.

Till ansökan fogas vid behov annan utredning som styrker uppgifterna i ansökan, såsom intyg över kunskaper i svenska och belägg för boende i landskapet.

I förvaltningslagen (2008:9) för landskapet Åland finns bestämmelser om komplettering av handlingar.

3 kap. Stadigvarande utflyttning och återflyttning

6 §

Stadigvarande utflyttning

Stadigvarande utflyttad för inledande av femårsperioden för förlust av hembygdsrätt enligt 8 § hembygdsrättslagen är den som har sitt egentliga bo och hemvist utanför landskapet, dock inte den som bedriver studier enligt 7 §.

Om registerförfarandet vid utflyttning och förlust samt om hur utflyttningsdag fastställs i lag eller beslut bestäms i 4-6 kap.

7 §

Preliminär frånvaro för studier

Preliminärt frånvarande är den som efter utflyttningen bedriver studier

1) i sådan utbildning och i den omfattning som enligt landskapslagen (2006:71) om studiestöd, nedan *studiestödslagen*, kan berättiga till studiestöd, eller

2) i läroavtal som bedrivs med sikte på examen enligt en med stöd av bestämmelser i lag eller annan författning antagen läroplan.

Utflyttningen blir stadigvarande när hembygdsrättsinnehavaren inte längre bedriver studier, dock senast fem år efter utflyttningen.

8 §

Stadigvarande återflyttning

Stadigvarande återflyttad för avbrytande av frånvarotiden enligt 8 § hembygdsrättslagen är den som enligt befolkningsdatasystemet åter under sex månaders tid utan avbrott har haft hemkommun i landskapet.

4 kap. Registerförfarande vid utflyttning och förlust

9 §

Förlustbestämmande utflyttningsdag

En hembygdsrättsinnehavare anses utflyttad och antas stadigvarande utflyttad när en utflyttningsdag enligt denna lag har införts i hembygdsrättsregistret. När fler än en utflyttningsdag har registrerats anger den utflyttningsdag som infaller sist när utflyttningen blivit stadigvarande.

Den utflyttningsdag som enligt 1 mom. inleder femårsperioden för förlust av hembygdsrätt benämns förlustbestämmande utflyttningsdag.

10 §

Förestående förlustdag

Som förestående förlustdag registreras den dag då en utflyttad hembygdsrättsinnehavare kommer att förlora sin hembygdsrätt om han eller hon inte före denna dag stadigvarande återflyttar.

Den förestående förlustdagen förnyas när en ny utflyttningsdag enligt 9 § blir förlustbestämmande.

11 §

Återflyttningsdag

Som återflyttningsdag registreras den dag då en utflyttad hembygdsrättsinnehavare enligt befolkningsdatasystemet har återflyttat. Flyttningsdagen som registreras som återflyttningsdag ska infalla före den förestående förlustdagen.

Den förestående förlustdagen avlägsnas när hembygdsrättsinnehavarens återflyttning enligt 8 § blivit stadigvarande.

12 §

Förlustdag

Landskapsregeringen ska sedan den förestående förlustdagen infallit registrera den dagen som förlustdag, om ingen återflyttningsdag registrerats.

När en återflyttningsdag registrerats och hembygdsrättsinnehavaren efter den förestående förlustdagen åter utflyttat innan återflyttningen blivit stadigvarande, ska den nya flyttningssdagen registreras som förlustdag.

5 kap.

Utflyttningssdag på grund av lag

13 §

Folkbokförd utflyttningssdag enligt befolkningsdatasystemet

Landskapsregeringen ska för den som inte längre har hemkommun i landskapet registrera flyttningssdagen enligt befolkningsdatasystemet som folkbokförd utflyttningssdag.

14 §

Studiestödsbaserad utflyttningssdag enligt beviljat studiestöd

Landskapsregeringen ska för den som enligt studiestödslagen har beviljats studiestöd för en period som infaller efter utflyttningen, enligt Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighets uppgifter registrera en studiestödsbaserad utflyttningssdag.

Den studiestödsbaserade utflyttningssdagen är den dag som följer på den sista dag för vilken studiestöd har beviljats. Har studiestöd beviljats för en period som infaller helt eller delvis efter att fem år förflutit från utflyttningen, ska dock som studiestödsbaserad utflyttningssdag registreras den dag som infaller fem år efter den folkbokförda utflyttningssdagen.

6 kap.

Utflyttningssdag efter individuell prövning

15 §

Individuell prövning

Landskapsregeringen ska enligt bestämmelserna i detta kapitel efter individuell prövning fastställa en utflyttningssdag på begäran av en hembygdsrättsinnehavare som stadigvarande utflyttat senare än den registrerade förlustbestämmande utflyttningssdagen anger.

16 §

Tiden för individuell prövning

Begäran om individuell prövning av utflyttningssdag ska inlämnas tidigast ett år och senast tre månader före den förestående förlustdagen.

Landskapsregeringen ska fatta sitt beslut om utflyttningssdag före den förestående förlustdagen.

17 §

Boendebaserad utflyttningssdag enligt egentligt bo och hemvist

Den som enligt befolkningsdatasystemet utflyttat från landskapet, men som därefter, trots att anteckning i befolkningsdatasystemet saknas, åter under en period omfattande minst sex månader har haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet och först därefter stadigvarande utflyttat kan få sin senare utflyttning fastställd av landskapsregeringen efter individuell prövning.

Den boendebaserade utflyttningsdagen som landskapsregeringen fastställer efter prövning av egentligt bo och hemvist är den dag från och med vilken hembygdsrättsinnehavaren faktiskt har sitt egentliga bo och hemvist utanför landskapet.

18 §

Begäran om individuell prövning enligt egentligt bo och hemvist

I en begäran om individuell prövning av utflyttningsdag enligt egentligt bo och hemvist ska ingå hembygdsrättsinnehavarens redogörelse för sitt boende enligt 2 mom., dokumentation som styrker uppgifterna om boendeperioden i landskapet samt fullständigt namn, personbeteckning, nuvarande adress och eventuella övriga kontaktuppgifter, datering samt underskrift eller annan identifiering.

I redogörelsen ska följande information ingå:

- 1) orsaken till att den folkbokförda utflyttningsdagen inte korrekt anger när innehavarens egentliga bo och hemvist i landskapet faktiskt upphörde,
- 2) vilken dag som korrekt anger tidpunkten för innehavarens senaste stadigvarande utflyttning från landskapet,
- 3) under vilken boendeperiod omfattande minst sex månader efter den folkbokförda utflyttningsdagen som innehavaren hade sitt egentliga bo och hemvist i landskapet samt på vilken eller vilka adresser innehavaren var bosatt under denna tid,
- 4) till vilken adress utanför landskapet innehavaren flyttade samt eventuella övriga adresser där innehavaren därefter varit bosatt, samt
- 5) familjeförhållanden, försörjning och andra motsvarande omständigheter som påverkat boendet.

19 §

Studiebaserad utflyttningsdag enligt studietid

Den som enligt 7 § varit preliminärt frånvarande för studier som inletts inom två år från den folkbokförda utflyttningsdagen kan få sin senare utflyttning fastställd av landskapsregeringen efter individuell prövning.

Den studiebaseade utflyttningsdagen som landskapsregeringen fastställer efter prövning av studietid är den dag som följer på den sista dag under vilken hembygdsrättsinnehavaren bedrivit studier eller rimligen förväntas bedriva studier. Den som är inskriven för studier när begäran inlämnas och vars studier beräknas fortgå tills fem år har förflutit från den folkbokförda utflyttningsdagen ska få den studiebaseade utflyttningsdagen fastställd till den dag som infaller fem år efter den folkbokförda utflyttningsdagen.

Begäran om individuell prövning enligt studietid handläggs utan avgift.

20 §

Begäran om individuell prövning enligt studietid

I en begäran om individuell prövning av utflyttningsdag enligt studietid ska ingå hembygdsrättsinnehavarens redogörelse för sina studier enligt 2 mom., officiella intyg som styrker uppgifterna om studietiden samt fullständigt namn, personbeteckning, nuvarande adress och eventuella övriga kontaktuppgifter, datering samt underskrift eller annan identifiering. Intyg på andra språk än svenska ska översättas i den mån det är nödvändigt för att tillräcklig information till stöd för beslutet ska framkomma.

I redogörelsen ska följande information ingå:

- 1) utbildningsinstitutionens namn och rättsliga status i det land där den är belägen,
- 2) studieinriktningens namn och för vilken examen studierna bedrivs,
- 3) när studierna inletts, under vilka perioder studierna bedrivits och i vilken takt studierna bedrivits i förhållande till den studietakt som enligt studiestödslagen utgör heltidsstudier eller deltidsstudier, samt

4) när studierna avslutats eller hur länge studierna rimligen förväntas fortgå.

21 §

Delgivning av beslut om utflyttningsdag

Landskapsregeringens beslut om utflyttningsdag ska delges genom vanlig delgivning eller elektronisk delgivning i enlighet med bestämmelserna i förvaltningslagen för landskapet Åland, eller med elektronisk post i enlighet med 2 mom.

Delgivning med elektronisk post förutsätter att hembygdsrättsinnehavaren på förhand skriftligen begärt delgivning per elektronisk post. Vid delgivning per elektronisk post anses mottagaren ha fått del av beslutet den sjunde dagen efter att brevet avsändes.

7 kap.

Information till hembygdsrättsinnehavare utanför landskapet

22 §

Information om förestående förlust

Tidigast ett år och senast sex månader före den förestående förlustdagen ska landskapsregeringen skicka ett meddelande om förestående förlust av hembygdsrätt till hembygdsrättsinnehavarens folkbokförda adress utanför landskapet.

Efter att en hembygdsrättsinnehavare begärt individuell prövning av utflyttningsdag enligt 6 kap. tillämpas 1 mom. inte, utan i stället fogas till beslutet om utflyttningsdag en i 24 § avsedd bilaga om förnyad förestående förlustdag.

23 §

Meddelande om förestående förlust av hembygdsrätt

I ett meddelande om förestående förlust av hembygdsrätt ska ingå information om

- 1) den folkbokförda utflyttningsdag samt i tillämpliga fall även den studiestödsbaserade utflyttningsdagen,
- 2) den förestående förlustdagen,
- 3) att hembygdsrättsinnehavaren inte förlorar sin hembygdsrätt den förestående förlustdagen om han eller hon därförinnan enligt 8 § stadigvarande återflyttar,
- 4) hur hembygdsrättsinnehavaren ska förfara för att få en återflyttning registrerad i befolkningsdatasystemet,
- 5) individuell prövning av utflyttningsdag enligt 6 kap., och
- 6) gällande bestämmelser för hur den som förlorat sin hembygdsrätt efter återflyttning till landskapet på ansökan kan återfå sin hembygdsrätt.

24 §

Bilaga om förnyad förestående förlustdag

I en bilaga om förnyad förestående förlustdag ska ingå samma information som enligt 23 § ska ingå i ett meddelande om förestående förlust av hembygdsrätt, med följande avvikelser:

- 1) informationen uppdateras så att den efter individuell prövning fastställda utflyttningsdagen framgår och den tidigare förestående förlustdagen ersätts med den förnyade förestående förlustdagen, och
- 2) informationen kompletteras med ett påpekande om att landskapsregeringen inte kommer att skicka något ytterligare meddelande om förestående förlust av hembygdsrätt.

Om landskapsregeringen efter begäran om individuell prövning i sitt beslut om utflyttningsdag i stället för att fastställa en ny utflyttningsdag väljer att bibehålla den redan registrerade, ska bilaga rubriceras bilaga om bibehållen förestående förlustdag.

8 kap. Hembygdsrättsregistret

25 §

Hembygdsrättsregistrets syfte och innehåll

Landskapsregeringen upprätthåller hembygdsrättsregistret för att säkerställa att hembygdsrättsinnehavarnas rättigheter kan tillgodoses.

I registret införs och bevaras uppgifter om personer som har hembygdsrätt och personer som tidigare har haft hembygdsrätt. I registret kan även registreras avslagsbeslut och de vid tidpunkten för avslagsbeslutet gällande uppgifter om sökanden.

26 §

Hembygdsrättsregistrets uppbyggnad

Hembygdsrättsregistret upprätthålls elektroniskt och är uppdelat i ett aktivt register över hembygdsrättsinnehavare och i ett historiskt register över personer som förlorat hembygdsrätten eller inte beviljats hembygdsrätt. Dessutom finns ett äldre historiskt register.

Det aktiva registret uppdateras med uppgifter enligt befolkningsdatasystemet, landskapsregeringens beslut och vid behov med andra uppgifter som är förenliga med hembygdsrättsregistrets syfte.

27 §

Uppgifter enligt befolkningsdatasystemet

I det aktiva hembygdsrättsregistret registreras och uppdateras följande i befolkningsdatasystemet folkbokförda uppgifter:

- 1) släktnamn, förnamn, personbeteckning, medborgarskap, stadigvarande adress och hemkommun samt eventuell tillfällig adress, samt
- 2) folkbokförd utflyttningsdag och återflyttningsdag.

Dessutom införs enligt 28 och 29 §§ övriga folkbokförda uppgifter på vilka förvärvet av hembygdsrätt grundar sig

28 §

Registrering av hembygdsrätt som förvärvats på grund av lag

Senast tre månader efter det att ett barn under 18 år på grund av 6 § 2 mom. självstyrelselagen förvärvat hembygdsrätt ska landskapsregeringen registrera barnet i hembygdsrättsregistret. Om barnets namn inte registrerats i befolkningsdatasystemet får landskapsregeringen dock välja att registrera hembygdsrättsinnehavaren först efter att namnet registrerats.

Den dag då barnet förvärvat hembygdsrätt ska registreras som hembygdsrättsdag. I anslutning till hembygdsrättsdagen ska det framgå om hembygdsrätten förvärvats

- 1) på grund av faderns, moderns eller båda föräldrarnas hembygdsrätt samt om den förvärvats
- 2) vid födseln, den dag då adoption fastställdes, inflyttningsdagen, dagen då finskt medborgarskap förvärvades eller dagen då fadern, modern eller båda föräldrarna förvärvade hembygdsrätt.

29§

Registrering av landskapsregeringens beslut om hembygdsrätt

Landskapsregeringen ska registrera den som beviljats hembygdsrätt i hembygdsrättsregistret.

Den dag då hembygdsrätten beviljats ska registreras som hembygdsrättsdag. I anslutning till hembygdsrättsdagen ska det framgå med stöd av vilken eller vilka bestämmelser i självstyrelselagen och hembygdsrättslagen som hembygdsrätten beviljats.

Inflyttningsdagen ska registreras enligt befolkningsdatasystemet eller, om landskapsregeringen i beslutet om beviljande gjort en annan bedömning av när den pågående hemvistperioden inletts, enligt landskapsregeringens beslut.

30 §

Registrering av förlustdag

Bestämmelser om registrering av förlustdag när hembygdsrätten förlorats efter utflyttning finns i 4 kap.

När hembygdsrätten förlorats enligt 8 § 1 mom. självstyrelselagen ska landskapsregeringen registrera dagen för förlust av finskt medborgarskap som förlustdag.

När en hembygdsrättsinnehavare avlidit ska landskapsregeringen registrera dödsdagen som förlustdag.

När en förlustdag för en person registreras överflyttas uppgifterna om personen från det aktiva registret till det historiska registret.

31 §

Myndigheters tillgång till hembygdsrättsregistret

Ålands polismyndighet har rätt att få tillgång till hembygdsrättsregistret för att åt hembygdsrättsinnehavare enligt 30 § 2 punkten självstyrelselagen utfärda pass där ordet "Åland" ingår.

Landskapsregeringen kan ge en annan myndighet tillgång till hembygdsrättsregistret för att fullgöra myndighetens på lag grundade uppgifter. I beslutet som ger en myndighet tillgång till registret ska de villkor som följer av lag anges. Vid behov kan landskapsregeringen uppställa ytterligare villkor för rätten att ta del av uppgifterna.

Om en myndighet som beretts tillgång till hembygdsrättsregistret observerar brister i registret ska myndigheten uppmärksamgöra landskapsregeringen på bristerna.

32 §

Rätt till information om registrerade uppgifter

Var och en har rätt att få upplysning om han eller hon är registrerad i hembygdsrättsregistret och, om så är fallet, vilka uppgifter som är registrerade om honom eller henne.

Den registrerade har rätt att avgiftsfritt få ett utdrag ur hembygdsrättsregistret. Utdraget kan begäras med eller utan angivande av ändamål. Om ändamålet inte anges levereras ett utdrag med alla uppgifter om den registrerade.

Om ett utdrag önskas för att för att utdraget för ett särskilt ändamål ska intyga innehav av hembygdsrätt, ska ändamålet anges. Ett sådant utdrag benämns hembygdsrättsintyg. I ett hembygdsrättsintyg ingår endast de uppgifter som behövs för att för det angivna ändamålet intyga innehav av hembygdsrätt.

Begäran om upplysning enligt 1 mom. och utdrag enligt 2 och 3 mom. kan vara muntlig eller skriftlig. Om begäran om utdrag inkommit elektro-

niskt levereras utdraget elektroniskt, om det inte framgår av begäran att utdraget önskas på papper.

33 §

Rättelse av anteckning i hembygdsrättsregistret

Var och en som får kännedom om att uppgifterna om en viss hembygdsrättsinnehavare är felaktiga får begära rättelse av uppgift i hembygdsrättsregistret. Landskapsregeringen kan även införa rättelser på eget initiativ.

Landskapsregeringen ska informera den som begärt rättelsen och den rättelsen berör om resultatet av begäran. Landskapsregeringen behöver dock inte särskilt informera om rättelser av stavfel eller andra fel av mindre betydelse eller om det finns skäl att anta att den som informerat om felet inte förväntar sig att informationen ges.

En daterad anteckning om rättelsen ska införas när rättelsen kan ha betydelse för fastställande av en persons förvärv eller förlust av hembygdsrätt eller den tid under vilken personen har haft eller kommit att bibehålla sin hembygdsrätt.

En rättelse i det historiska registret ska göras om rättelsen har betydelse för utredande av en persons hembygdsrättsinnehav eller för beviljande av hembygdsrätt.

Om begäran om rättelse gäller uppgifter som registrerats enligt befolkningsdatasystemet ska landskapsregeringen skicka begäran vidare till rätt myndighet och informera den registrerade. Om en sådan begäran inkommit muntligt ska landskapsregeringen dock be den som begärt rättelse kontakta rätt myndighet.

I övrigt tillämpas landskapslagen (2007:88) om behandling av personuppgifter inom landskaps- och kommunalförvaltningen.

34 §

Försenad registrering av hembygdsrättsinnehavare

En hembygdsrättsinnehavare som inte registrerats i hembygdsrättsregistret ska införas i registret utan obefogat dröjsmål. Datum för den försenade registreringen ska antecknas i registret.

Om den försenade registreringen sker på hembygdsrättsinnehavarens initiativ eller om registreringen gäller en person som fyllt 18 år ska landskapsregeringen meddela innehavaren om den vidtagna åtgärden.

9 kap.

Särskilda bestämmelser

35 §

Landskapsregeringens rätt till uppgifter

Landskapsregeringen har rätt att kontrollera riktigheten i de uppgifter som sökanden angett i ansökan om hembygdsrätt eller hembygdsrättsinnehavaren angett i en begäran om individuell prövning av utflyttningsdag. Den som har uppgifter som behövs för kontrollen ska på landskapsregeringens begäran ge ut dessa uppgifter. För kontrollen krävs ingen misstanke om att sökanden angett felaktiga uppgifter.

Landskapsregeringen kan för prövningen av om det enligt 7 § självstyrelselagen finns vägande skäl som föranleder att ansökan avslås begära utlåtande av Ålands polismyndighet för att utreda huruvida sökanden gjort sig skyldig till en straffbar gärning, meddelats besöksförbud eller är misstänkt för en straffbar gärning. Utlåtandet ska dock inte omfatta information om straffbara gärningar för vilka straffet är ordningsbot.

Landskapsregeringen kan vid handläggningen av en ansökan om hembygdsrätt eller en begäran om individuell prövning av utflyttningsdag inbe-

göra utredning eller utlåtande av andra myndigheter än den i 2 mom. angivna.

36 §

Besvär

Om anförande av besvär över landskapsregeringens beslut finns bestämmelser i 25 § självstyrelselagen och i förvaltningsprocesslagen (FFS 586/1996).

37 §

Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den

Om inte en senare förestående förlustdag följer av lagens bestämmelser ska landskapsregeringen som förestående förlustdag registrera den dag som infaller ett år efter lagens ikraftträdande.

Bilagor till Åländsk utredningsserie 2014:1

Bilaga 1: Bestämmelser om hembygdsrätt i 1951 års självstyrelselag

Självstyrelselag för Åland 28.12.1951

Ålands författningssamling 1952:5 (Finlands författningssamling 670/1951)

Bestämmelserna i 1951 års självstyrelselag återges i ursprunglig lydelse och sådana de var i kraft när lagen upphävdes, ändring 1975/6 (FFS 2/1975) som hade trätt i kraft den 1 februari 1975.

1 kap.
Allmänna stadganden.
[...]

3 §.

Finsk medborgare, som är eller lagligen borde hava blivit mantalsskriven i någon av landskapet Ålands kommuner och som vid denna lags ikraftträdande under minst fem år utan avbrott i landskapet haft sitt egentliga bo och hemvist, åtnjuter åländsk hembygdsrätt. Den, som vid lagens ikraftträdande är mantalsskriven på Åland eller enligt lag borde hava blivit mantalsskriven där, men ännu icke varit där bosatt i fem år, erhåller på därom hos landskapsstyrelsen gjord anmälan åländsk hembygdsrätt, så snart han utan avbrott under sammanlagt fem års tid haft sitt egentliga bo och hemvist på Åland.

Finsk medborgare, som sedan denna lag trätt i kraft inflyttat till landskapet och utan avbrott varit där bo satt under minst fem års tid, bör av landskapsstyrelsen på ansökan beviljas åländsk hembygdsrätt, där ej vägande skäl provas föranleda avslag.

Landskapsstyrelsen må, då särskilda skäl äro, bevilja åländsk hembygdsrätt åt den, som under kortare tid än ovan sagts varit bosatt i landskapet.

Ingår kvinna äktenskap med man, som åtnjuter åländsk hembygdsrätt, förvärvar hon sådan rätt på grund av äktenskapet.

Åländsk hembygdsrätt tillkommer inom äktenskapet fött barn, vars fader eller moder åtnjuter åländsk hembygdsrätt, samt utom äktenskap fött barn, vars moder eller, då barnet står under sin faders vårdnad, vars fader åtnjuter åländsk hembygdsrätt.

I äktenskap fött ogift barn under tjuguet år, som är bosatt i landskapet Åland och står under föräldrarnas vårdnad, förvärvar jämte

föräldrarna åländsk hembygdsrätt. Därest blott den ena maken erhåller åländsk hembygdsrätt, förvärvar jämte denne under dess vårdnad stående barn under här nämnda förutsättningar åländsk hembygdsrätt. Barn, som fötts utom äktenskap, följer under samma förutsättningar sin moder eller, då barnet står under sin faders vårdnad, sin fader.

Den, som blir medborgare i främmande land eller under fem år stadigvarande varit bosatt utom landskapet, förlorar sin åländska hembygdsrätt.

Vill någon erhålla förklaring, huruvida han åtnjuter åländsk hembygdsrätt, ingive därom ansökan till landskapsstyrelsen, som äger rätt att meddela sådan förklaring.

Närmare bestämmelser angående förvärvande och förlust av åländsk hembygdsrätt utfärdas genom landskapslag.

4 §.

Finsk medborgare, som åtnjuter hembygdsrätt på Åland, äger rätt att utan sådan inskränkning, som i 5 § sägs, förvärva fastighet, belägen inom landskapet. Åländsk hembygdsrätt utgör även förutsättning för kommunal rösträtt och rösträtt vid val till landstinget.

1 mom. i slutlig lydelse 1975/6:

Finsk medborgare, som åtnjuter åländsk hembygdsrätt, äger rätt att utan sådan inskränkning, som i 5 § sägs, förvärva eller besitta fastighet, belägen inom landskapet. Åländsk hembygdsrätt utgör förutsättning för kommunal rösträtt och rösträtt vid val till landstinget.

Rätt att inom landskapet driva näring, för vars utövande enligt lag erfordras anmälan eller tillstånd, tillkommer person, som åtnjuter

hembygdsrätt på Åland, så ock den, som, ehuru han icke åtnjuter åländsk hembygdsrätt, under fem år utan avbrott haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet.

Bolag, andelslag, förening, annan sammanslutning eller stiftelse, som har laglig hemort inom landskapet och vars alla styrelsemedlemmar äro sådana personer, som i 2 mom. avses, erhåller rätt att inom landskapet driva i samma moment avsedd näring.

Enskild person, sammanslutning och stiftelse, som vid denna lags ikraftträdande i landskapet driva näring, varom nu är fråga, äro berättigade att även framdeles utöva sådan.

Landskapsstyrelsen må, ehuru de i 2, 3 och 4 mom. stadgade förutsättningarna ej föreligga, då skäl därtill äro, efter prövning i varje särskilt fall lämna tillstånd till sådan näringsutövning, varom i denna paragraf är fråga.

5 §.

Övergår fastighet, belägen inom landskapet Åland, genom annat fång än arv eller expropriation till person, som ej åtnjuter åländsk hembygdsrätt, eller till bolag, andelslag, förening, annan sammanslutning eller stiftelse, som ej under minst fem års tid haft laglig hemort inom landskapet eller ej har en styrelse, vars alla medlemmar åtnjuta åländsk hembygdsrätt, äger landskapet, den kommun, inom vilken fastigheten är belägen, eller enskild person som har hembygdsrätt på Åland, befogenhet att inlösa fastigheten till ett pris, vilket i händelse enighet icke nås om detsamma, av domstol fastställs i enlighet med det vid tiden för fångets rådande prisläget.

Utan hinder av vad i 1 mom. sägs, må landskapsstyrelsen, då skäl därtill äro, i enskilda fall efter prövning tillåta förvärv av fastighet på Åland. Härvid äger lösningsrätt icke rum.

Närmare stadganden angående lösningsrättens utövande och om företrädesrätt gives i särskild lag.

5 § i slutlig lydelse 1975/6:

Person, som ej åtnjuter åländsk hembygdsrätt, samt bolag, andelslag, förening, annan sammanslutning, anstalt, stiftelse eller samfund må icke utan landskapsstyrelsens för varje särskilt fall givna tillstånd med äganderätt förvärva eller på grund av lego- eller annat avtal besitta fast egendom i landskapet Åland.

Utan hinder av stadgandet i 1 mom. må

fast egendom genom arv eller expropriation förvärfvas av där nämnd person eller sammanslutning.

Staten, landskapet och åländsk kommun må förvärva och besitta fast egendom utan hinder av stadgandet i 1 mom.

Närmare stadganden angående i denna paragraf avsedda inskränkningar gives i särskild lag.

[...]

2 kap.

Lagstiftningen.

7 §.

Landstingets medlemmar väljas genom omedelbara, proportionella och hemliga val. Rösträtten vid dessa val skall vara allmän och lika för män och kvinnor, vilka före valåret fyllt tjugooett år.

1 mom. i slutlig lydelse 1975/6:

Landstingets medlemmar väljes genom omedelbara, proportionella och hemliga val. Rösträtten vid dessa val skall vara allmän och lika för män och kvinnor, vilka före valåret fyllt 18 år.

[Rösträttsåldern hade ändrats tidigare, 1969/50 (FFS 483/1969), till "tjugo år".]

Ej må rösträtt genom ombud utövas.

Närmare bestämmelser angående valen utfärdas genom landskapslag.

[...]

11 §.

Rikets lagstiftande organ tillkommer uteslutande rätt till lagstiftning i ärenden angående stiftande, ändring, förklaring och upphävande av samt avvikelser från de till rikets statsförfattning hörande grundlagar ävensom till avgörande i angelägenheter, om vilka beslut enligt regeringsformen icke kan fattas annat än med riksdagens samtycke. Angående landstingets medverkan till ändring, förklaring eller upphävande av eller avvikelser från de grundlagar, som röra Ålands självstyrelse, gäller vad därom är i dessa lagar stadgat.

Till rikets lagstiftningsbehörighet hänföres jämväl stiftande av allmän lag eller utfärdande av förordning, då ärendet rör:

1) närmare bestämmelser angående medborgares i Finland rätt att vistas i landet, att här fritt välja boningsort och att färdas från

en ort till en annan; den i 8, 9 och 83 §§
regeringsformen förutsatta lagstiftningen;
riksdagsmannaval och val av de elektor,
vilka äga förrätta valet av republikens presi-
dent; utövning av yttrande-, församlings- och
föreningsfriheten; förutsättningarna för och
verkställande av husrannsakan; undantag från
okränkbarheten av brev-, telegraf- och
telefonhemligheten; krigstillstånd och arbets-
plikt, dock så, att person, som åtnjuter åländsk
hembygdsrätt, ej må förpliktas att utföra arbete
utom landskapet; inskränkningar av i
krigstjänst varande finsk medborgares
rättigheter; sådana inskränkningar i finska
medborgares allmänna rättigheter samt sådan
reglementering av näringslivet, som under
rådande, av ekonomisk kristid framkallade
undantagsförhållanden äro nödvändiga och
förutsätta enhetlig reglering i hela riket; rätt till
expropriation av fast egendom för allmänna
riksbehov; [...]

4) försvarsväsendet med beaktande av vad i
6 kap. är härom särskilt stadgat; [...]

7) grundsatsen om allmän och lika
kommunal rösträtt för finsk medborgare, som
uppnått lagstadgad ålder, samt omedelbara,
proportionella och hemliga val, varvid i
omförmält avseende likväl bör beaktas, vad i
4 § är stadgat angående förutsättningarna för
erhållande av sådan rösträtt; [...]

Ej må dock utan landstingets bifall ändring
i rikslag vidtagas angående grundsatsen om
enskilds rätt att äga fastighet i landskapet
Åland eller rörande de i 2 mom. 6 [grundsatsen
om allmän läroplikt med mera] och 7
punkterna angivna grundsatserna.

[...]

13 §.

Landstinget tillkommer i den ordning denna
lag stadgar, med iakttagande av nedan angivna
undantag och begränsningar samt de
bestämmelser beträffande rikets
lagstiftningsbehörighet, som 11 § innehåller,
lagstiftningsbehörighet i landskapet rörande
angelägenheter, då ärendet angår:

[...] 3) kommunalförvaltning, kommunal
beskattning och kommunal vallag samt
lagstiftning om tätbefolkade samhällen, dock
med de begränsningar 11 § 2 mom. 7 punkten
innehåller;

[...]

6 kap.

*Tjänstgöring vid civilförvaltningen istället för
fullgörande av värnplikt.*

34 §.

Den, som åtnjuter åländsk hembygdsrätt, är
skyldig att, i stället för fullgörande av värn-
plikt, tjänstgöra på motsvarande sätt vid lots-
och fyrinrättningen, enligt vad därom, efter det
Ålands landsting beretts tillfälle att i saken
avgiva utlåtande, i rikslag särskilt stadgas, eller
tjänstgöra i annan civilförvaltning, enligt vad
därom i rikslag med landstingets bifall särskilt
stadgas. Intill dess sådan tjänstgöring ordnats,
äro sagda inbyggare i landskapet befriade från
fullgörande av värnplikt.

Vad i 1 mom. stadgats, gäller dock icke
dem, vilka efter fyllda tolv år inflyttat till
landskapet Åland från annan ort.

Sådan inbyggare i landskapet, som i
1 mom. åsyftas, får dock, där han det åstundar,
fullgöra värnplikt vid rikets försvarsmakt.

[I 6 kap. ingick endast denna paragraf]

Bilaga 2: Landskapslagen (1953:4) angående åländsk hembygdsrätt

N:o 4.

L a n d s k a p s l a g

angående åländsk hembygdsrätt.

Föredragen för REPUBLIKENS PRESIDENT den 13 mars 1953.
Utfärdad i Mariehamn den 18 mars 1953.

I enlighet med Ålands landstings beslut stadgas:

1 KAP.

Åländsk hembygdsrätt och dess förvärvande på grund av lag.

1 §.

Åländsk hembygdsrätt, som innebär rätt att utan sådan inskränkning, som nämnes i 5 § av självstyrelselagen för Åland, förvärva fastighet, belägen inom landskapet, rätt att inom landskapet driva sådan näring, för vars utövande enligt lag erfordras ansökan eller tillstånd, samt rätt att vid kommunalval och val till landstinget utöva rösträtt tillkommer på grund av lag:

1) finsk medborgare, som är eller lagligen bort vara mantalsskriven i någon av landskapet Ålands kommuner och som den 1 januari 1952 under minst fem år utan avbrott i landskapet haft sitt egentliga bo och hemvist;

2) inom äktenskapet fött barn, vars fader eller moder åtnjuter åländsk hembygdsrätt;

3) utom äktenskapet fött barn, vars moder eller, då barnet står under sin

faders vårdnad, vars fader åtnjuter åländsk hembygdsrätt;

4) kvinna, som ingår äktenskap med man, som åtnjuter åländsk hembygdsrätt.

2 KAP.

Åländsk hembygdsrätt, som förvärvas på grund av anmälan eller ansökan.

2 §.

Finsk medborgare, som den 1 januari 1952 varit i landskapet bosatt under kortare tid än fem år samt är eller bort vara mantalsskriven inom landskapet, erhåller på därom hos landskapsstyrelsen gjord anmälan åländsk hembygdsrätt, så snart han utan avbrott under sammanlagt fem års tid haft sitt egentliga bo och hemvist på Åland.

3 §.

Finsk medborgare, som efter den 1 januari 1952 inflyttat till landskapet och utan avbrott varit där bosatt under minst fem års tid, bör av landskapsstyrelsen på ansökan beviljas åländsk hembygdsrätt, där ej vägande skäl provas föranleda avslag.

4 §.

I äktenskap fött ogift barn under tjuguet år, som är bosatt i landskapet och står under föräldrarnas vårdnad, förvärvar jämte föräldrarna i 2 och 3 §§ nämnda fall åländsk hembygdsrätt. Därest blott endera maken erhåller åländsk hembygdsrätt, förvärvar jämte denne under dess vårdnad stående barn under här nämnda förutsättningar åländsk hembygdsrätt. Barn, som fötts utom äktenskap, följer under samma förutsättningar sin moder eller, då barnet står under sin faders vårdnad, sin fader.

5 §.

I 2 § nämnd anmälan och 3 § avsedd ansökan skall ingivas till landskapsstyrelsen jämte följande utredning:

1) ämbetsbevis för sökanden och de övriga personer, vilka jämte honom kunna förvärva åländsk hembygdsrätt;

2) intyg av vederbörande polismyndighet, när vederbörande inflyttat till landskapet och blivit här varaktigt bosatt, ävensom om hans och övriga i ansökningen inbegripna personers vandel veterligen varit oförvitlig;

3) intyg av häradsskrivaren i Ålands härad, när och i vilken eller vilka kommuner vederbörande blivit i landskapet mantalsskriven.

Utöver i 1 mom. nämnd utredning kan landskapsstyrelsen infordra tilläventyrs annan nödigbefunnen utredning samt, om så anses av behovet påkallat, anhålla om utlåtande av vederbörande kommunala myndigheter, huruvida det med avseende å sökanden och övriga i ansökningen inbegripna personer samt övriga omständigheter anses önskvärt, att ansökningen bifalles.

6 §.

Landskapsstyrelsen äger till prov-

ning upptaga i 2 § nämnd anmälan och i 3 § avsedd ansökning samt i enlighet med stadgandena i självstyrelselagen och denna landskapslag avgöra, huruvida åländsk hembygdsrätt skall beviljas eller ej, såvitt rör ansökan därom. I ärenden angående åländsk hembygdsrätt skall resolution utfärdas.

Landskapsstyrelsen må, där särskilda skäl äro, bevilja åländsk hembygdsrätt åt den, som under kortare tid än fem år varit i landskapet bosatt utan avbrott.

3 KAP.

Förlust av åländsk hembygdsrätt.

7 §.

Person, som antages till medborgare i främmande land eller under fem år stadigvarande varit bosatt utom landskapet, förlorar sin åländska hembygdsrätt.

4 KAP.

Särskilda stadganden.

8 §.

Vill någon erhålla förklaring, huruvida han åtnjuter åländsk hembygdsrätt, ingive därom ansökan jämte all tillgänglig utredning till landskapsstyrelsen, som äger rätt att meddela sådan förklaring.

9 §.

I resolution, som av landskapsstyrelsen utfärdas angående beviljad hembygdsrätt, samt i ärende angående förklaring, huruvida åländsk hembygdsrätt åtnjutes, skall föreläggas viss tid, inom vilken resolutionen skall i avseende å vederbörlig anteckning förete häradsskrivaren i Ålands härad.

10 §.

Landskapsstyrelsens resolutioner i ärenden angående åländsk hembygds-

rätt skola beläggas med stämpelmärken till samma belopp, varmed länsstyrelsens utslag förses i ärenden, där befrielse från stämpelskatt icke är stadgad.

11 §.

Landskapsstyrelsen äger föra förteckning över:

- 1) beviljad åländsk hembygdsrätt;

Mariehamn den 3 december 1952.

På landstingets vägnar:

HUGO JOHANSSON
talman.

Herman Mattsson
vicetalman.

- 2) meddelande av förklaring rörande åtnjutande av åländsk hembygdsrätt.

12 §.

Landskapsstyrelsen kan vid behov genom landskapsförordning utfärda närmare bestämmelser angående tillämpningen av denna landskapslag.

Carl Carlson
vicetalman.

Bilaga 3: Bestämmelser om hembygdsrätt i gällande självstyrelselag

Bestämmelserna om hembygdsrätt, om lagstiftningsbehörigheten i fråga om folkbokföring samt om landskapslagar som antas med kvalificerad majoritet. I urvalet ingår *inte* övriga behörighetsbestämmelser inom rättsområden som anknyter till hembygdsrätten, inte heller bestämmelser om statens mark och byggnader.

Självstyrelselag för Åland 16.8.1991

Ålands författningssamling 1991:71 (Finlands författningssamling 1144/1991)

Ändringshänvisningar i lagtexten och rättsfallhänvisningar enligt Ålands lagsamling 2012

Självstyrelselagens bestämmelser återges i gällande lydelse, nedan ändringarna i nedan återgivna paragrafer:

1995/6 (FFS1556/1994), till 67 § 1 mom. fogas meningen: *Sådan rösträtt och valbarhet kan på samma sätt medges medborgare i andra stater.* (i kraft 1 januari 1995)

2000/38 (FFS 75/2000), 69 § 1 mom. *ändras, förklaras eller -> ändras eller och ändring, förklaring eller -> ändring eller* (i kraft 1 mars 2000 liksom Finlands grundlag, FFS 731/1999)

2004/11 (FFS 68/2004), 7 § 1 mom. och 72 § 1 mom. *landskapsstyrelsen -> landskapsregeringen*, i 72 § 1 mom. även *stadganden -> bestämmelser* (i kraft 1 juni 2004)

2 kap. Åländsk hembygdsrätt

6 §. Hembygdsrätt med stöd av lag

Åländsk hembygdsrätt tillkommer

1) den som när denna lag träder i kraft har hembygdsrätt enligt självstyrelselagen för Åland (670/1951) och

2) ett barn under 18 år som har finskt medborgarskap och är bosatt i landskapet, om fadern eller modern har hembygdsrätt.

7 §. Förvärv av hembygdsrätt på ansökan

Hembygdsrätt beviljas av landskapsregeringen. (2004/11)

Hembygdsrätt skall, om inte vägande skäl föranleder avslag, på ansökan beviljas finska medborgare som

1) har flyttat in till landskapet och

2) utan avbrott har haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet under minst fem års tid och som

3) har tillfredsställande kunskaper i svenska.

Också den som inte fyller kraven i 2 mom. 2 och 3 punkten kan av särskilda skäl beviljas hembygdsrätt enligt vad som stadgas i landskapslag.

Den omständighet, att person som ansökt om åländsk hembygdsrätt under den tid ansökan var anhängig hos Ålands [landskapsstyrelse] hade flyttat bort från landskapet, utgjorde inte

sådant vägande skäl som avses i [3 § 2 mom.] självstyrelselagen för Åland. **HFD 1991 A 3.**

[Landskapsstyrelsens] beslut medelst vilket avslagits en tysk medborgares ansökan om åländsk hembygdsrätt på den grund att sökanden saknade finskt medborgarskap, var inte i strid med i [artikel 126.2c EES-avtalet] stadgade krav på likabehandling. **HFD 1995 A 3.**

Anm. Efter Finlands anslutning till Europeiska unionen gäller i stället för EES-avtalets likabehandlingsregler motsvarande bestämmelser i Romfördraget (bl.a. artikel 12), se Lag om godkännande av vissa bestämmelser i fördraget om Finlands anslutning till Europeiska unionen, FFS 1540/94, FördragsS 102.

Ålands [landskapsstyrelses] beslut varmed en svensk medborgares ansökan om hembygdsrätt hade avslagits på den grunden att han inte innehade finskt medborgarskap var inte i strid med fördraget om Finlands anslutning till Europeiska unionen och de stadganden i Europeiska gemenskapernas rätt vilka med stöd av sagda fördrag iakttas i Finland. [Landskapsstyrelsens] beslut stred inte heller mot det i [7] artikeln i fördraget om upprättandet av Europeiska gemenskapen stadgade förbudet mot diskriminering på grund av nationalitet. Inhämtandet av Europeiska gemenskapernas domstols förhandsavgörande ansågs ej vara erforderligt för tolkning av

Europeiska gemenskapens rättsakter. **HFD 1996 A 1.**

Anm. Art. 7 motsvaras numera av art. 12.

Med beaktande av den tid som ett par bott utanför landskapet på grund av makens specialiseringsutbildning ansågs de inte utan avbrott ha haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet under minst fem år. **HFD 2002:92** (omröstn.)

8 §. Förlust av hembygdsrätt

Den som förlorar sitt finska medborgarskap förlorar även sin hembygdsrätt.

Om förlust av hembygdsrätt för den som annat än tillfälligt flyttar från landskapet stadgas i landskapslag.

9 §. Deltagande i val och valbarhet

I val av lagtingets ledamöter och kommunernas fullmäktige och när övriga förtroendevalda inom landskaps- och kommunalförvaltningen utses får endast den delta som har hembygdsrätt. Endast den som har hembygdsrätt är valbar till sådana uppdrag.

Om rösträtt och valbarhet i vissa fall stadgas i 67 §.

10 §. Rätt att förvärva fast egendom

Om inskränkningar i rätten att med ägande- eller nyttjanderätt förvärva fast egendom och därmed jämförbar egendom i landskapet stadgas i jordförvärvslagen för Åland (3/1975). Inskränkningarna gäller inte den som har hembygdsrätt.

11 §. Näringsrätt

Rätten att i landskapet utöva rörelse eller yrke som näring kan för den som inte har hembygdsrätt inskränkas genom landskapslag. En sådan landskapslag får dock inte inskränka rätten för den som är bosatt i landskapet att idka sådan näring som bedrivs utan annat biträde än make eller egna omyndiga barn och utan begagnande av affärslokal, kontor eller något annat särskilt driftställe.

12 §. Fullgörande av värnplikt

Den som har hembygdsrätt har rätt att i stället för att fullgöra värnplikt tjänstgöra på motsvarande sätt vid lots- och fyrinrättningen eller i någon annan civilförvaltning.

Om tjänstgöringen vid lots- och fyrinrättningen stadgas i rikslag efter att lagtinget har beretts tillfälle att ge utlåtande i saken. Om tjänstgöringen i annan civilförvaltning stadgas

i rikslag med lagtingets bifall. Tills sådan tjänstgöring som avses här har ordnats är de invånare i landskapet som avses i 1 mom. befriade från att fullgöra värnplikt.

Vad som stadgas i 1 mom. gäller inte dem som efter fyllda 12 år har inflyttat till landskapet från annan ort.

5 kap. Rikets behörighet

[...]

29 §. Överföring av lagstiftningsbehörigheten till landskapet

Riket har utöver vad som stadgas i 27 § lagstiftningsbehörighet i fråga om

1) folkbokföring, [...].

Inom rättsområden som nämns i 1 mom. kan med lagtingets samtycke lagstiftningsbehörigheten helt eller till vissa delar överföras på landskapet genom lag. I en sådan lag skall intas stadganden om de åtgärder som föranleds av överförandet.

Den vars anställningsförhållande till staten berörs av en överföring av behörighet enligt 2 mom. skall, om han samtycker därtill, med bibehållna förmåner överföras till motsvarande uppgift i landskapets tjänst i enlighet med vad som närmare stadgas i förordning.

30 §. Behörighet och förfarande i förvaltningsärenden

Förvaltningen i angelägenheter som faller inom rikets lagstiftningsbehörighet ankommer på riksmyndigheterna med iakttagande av följande: [...]

2) i pass som i landskapet utfärdas för den som har hembygdsrätt skall också ingå ordet ”Åland”, [...].

10 kap. Särskilda stadganden

[...]

67 §. Införande av kommunal rösträtt i vissa fall

Under de förutsättningar som anges i landskapslag medges finska medborgare som saknar hembygdsrätt samt danska, isländska, norska och svenska medborgare rösträtt och valbarhet vid val av förtroendevalda inom kommunalförvaltningen. Sådan rösträtt och valbarhet kan på samma sätt medges medborgare i andra stater. (1995/6)

Beslut om antagande av en landskapslag som avses i 1 mom. skall fattas med minst två tredjedelar av de avgivna rösterna.

[...]

69 §. Ändring av självstyrelselagen.

Landskapslagar som antas med kvalificerad majoritet

Denna lag kan inte ändras eller upphävas annat än genom överensstämmande beslut av riksdagen och lagtinget, inte heller kan avvikelser från den göras på något annat sätt. Besluten skall i riksdagen fattas i den ordning som gäller vid ändring eller upphävande av grundlag och i lagtinget med en majoritet om minst två tredjedelar av de avgivna rösterna. (2000/38)

I landskapslag kan stadgas att beslut om antagande av landskapslag skall fattas av lagtinget med minst två tredjedelar av de avgivna rösterna. En landskapslag där ett sådant stadgande ingår skall antas i samma ordning.

11 kap. Ikraftträdelse- och övergångsstadganden

[...]

72 §. Hembygdsrätt

Den som när denna lag träder i kraft har sitt egentliga bo och hemvist i landskapet har rätt att på ansökan hos landskapsregeringen erhålla hembygdsrätt i enlighet med den äldre lagens bestämmelser därom. (2004/11)

I fråga om hembygdsrätt följer adoptivbarn sina adoptivföräldrar även då barnet har adopterats innan denna lag träder i kraft.

73 §. Utövande av näring

Den som när denna lag träder i kraft har sitt egentliga bo och hemvist i landskapet har rätt att, sedan han utan avbrott varit bosatt under fem år i landskapet, utöva näring i landskapet med stöd av stadgandena i den äldre lagen.

Enskilda personer, bolag, andelslag, föreningar, andra sammanslutningar och stiftelser, som när denna lag träder i kraft utövar näring i landskapet med stöd av stadgandena i den äldre lagen, har rätt att även framdeles utöva näring enligt den äldre lagen.

ÅLANDS FÖRFATTNINGSSAMLING

1993

Nr 2

Nr 2

LANDSKAPSLAG

om åländsk hembygdsvrätt

Föredragen för Republikens President den 18 december 1992

Utfärdad i Mariehamn den 14 januari 1993

I enlighet med landstingets beslut¹⁾ stadgas:

1 §

Tillämpningsområde

I denna lag finns, utöver de grundläggande bestämmelserna i 6-12 §§ och 72 § självstyrelselagen för Åland, nedan självstyrelselagen, närmare bestämmelser om förvärv och förlust av åländsk hembygdsvrätt.

I 6 § självstyrelselagen anges vilka som innehar hembygdsvrätt direkt med stöd av självstyrelselagen.

2 §

Särskilda skäl för beviljande av hembygdsvrätt på ansökan

Sökande som inte uppfyller de i 7 § 2 mom. 2 och 3 punkterna självstyrelselagen angivna kraven kan beviljas hembygdsvrätt på grund av

- a) tidigare innehav av hembygdsvrätt,
- b) att sökandens föräldrar eller en av dem har eller tidigare haft hembygdsvrätt eller
- c) tidigare stadigvarande bosättning i landskapet som varat längre tid än fem år.

¹⁾ Ls framst. nr 38/1991-92

Lu bet. nr 34/1991-92

Stu bet. nr 45/1991-92

3 §

Ansökan om hembygdsvrätt

Till ansökan om åländsk hembygdsvrätt skall fogas hemortssintyg samt ämbetsbevis som styrker att sökanden utan avbrott haft och alltjämt har sitt egentliga bo och hemvist i landskapet. Dessutom skall till sådan ansökan fogas ämbetsbevis för barn som tillsammans med sökanden kan förvärva hembygdsvrätt samt utredning över vem eller vilka som är dess vårdnadshavare.

För att styrka att sökanden innehar i 7 § 2 mom. 3 punkten självstyrelselagen avsedda tillfredsställande kunskaper i svenska kan landskapsstyrelsen av sökanden inbegära sådan utredning som anses nödvändig.

Landskapsstyrelsen kan vid behov inbegära annan utredning samt utlåtande av kommunal eller annan myndighet.

4 §

Förlust av hembygdsvrätt

Den förlorar sin hembygdsvrätt som under fem år varit stadigvarande bosatt utanför landskapet.

5 §

Hembygdsrättsintyg

Landskapsstyrelsen skall på begäran utfärda bevis över hembygdsrätt (hembygdsrättsintyg). Landskapsstyrelsen uppbär för detta en ersättning enligt särskilda bestämmelser.

6 §

Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1993.
Genom denna lag upphävs landskapslagen den 18 mars 1953 angående åländsk hembygdsrätt (4/53).

Mariehamn den 14 januari 1993

HARRIET LINDEMAN
vicelantråd

Lars Karlsson
föredragande

Bilaga 5: Blankett för ansökan om åländsk hembygdsrätt

Kansliavdelningen
PB 1060
AX-22111 MARIEHAMN

Tel. (018) 25000
e-post registrator@regeringen.ax

ANSÖKAN OM ÅLÄNSK HEMBYGDSRÄTT

Sökande (uppgi även ev. tidigare namn)		Medborgarskap
Adress och telefon		
Inflyttningsdag	Ev. tidigare bosättning på Åland, ange tiden	Tidigare hembygdsrätt ☐ Ja ☐ Nej
Arbetsplats		Svenskspråkig ☐ Ja ☐ Nej
Minderåriga barn för vilka även ansöks om hembygdsrätt		
Sökandes förälder som har eller tidigare haft hembygdsrätt		

.....
Ort och datum

.....
Underskrift

BILAGOR - ämbetsbetyg (av vilket bör framgå uppgift om ev. minderårigt barn) *)
- hemortsintyg *)
- dokumentation över tillfredställande kunskaper i svenska (om annat modersmål än svenska)
- ämbetsbetyg utvisande vilka dina föräldrar är (behövs endast om du avser åberopa föräldrarnas åländska hembygdsrätt)

*) erhålles från magistraten vid statens ämbetsverk på Åland

Den åländska hembygdsrätten

Vad är åländsk hembygdsrätt?

Till den åländska hembygdsrätten hör ett antal rättigheter i landskapet.

- rösträtt och valbarhet i lagtingsval
- rätt att äga och besitta fast egendom i landskapet
- rätt att i landskapet bedriva näring

Hembygdsrätt krävs alltid för att få rösta och ställa upp i lagtingsval. En person utan hembygdsrätt kan i många fall ansöka om och få rätt att äga och besitta fast egendom samt rätt att bedriva näring.

Vem kan få hembygdsrätt?

Hembygdsrätt kan fås direkt med stöd av lag eller på ansökan. Huvudregeln är att hembygdsrätt beviljas efter fem års bosättning i landskapet. Enligt landskapsregeringens praxis kan hembygdsrätt även beviljas efter tre års bosättning eller utan dröjsmål om de angivna grunderna är uppfyllda.

Hembygdsrätt med stöd av lag	Hembygdsrätt på ansökan		
	5 års bosättning	3 års bosättning	Utan dröjsmål
Barn under 18 år som - är finska medborgare - bosatta i landskapet - fadern eller modern har hembygdsrätt.	Finska medborgare som - har flyttat in till landskapet - har tillfredsställande kunskaper i svenska	Finska medborgare som - har flyttat in till landskapet - har tillfredsställande kunskaper i svenska och - har haft hembygdsrätt tidigare eller - någon av föräldrarna har eller tidigare har haft hembygdsrätt eller - tidigare bosättning i landskapet mer än fem år	Finska medborgare som - har flyttat in till landskapet. - har tillfredsställande kunskaper i svenska och - är födda och uppvuxna på Åland - återflyttat för fast bosättning

Hur ansöks om hembygdsrätt?

Sökanden fyller i ansökningsblanketten och lämnar in den med bilagor till Ålands landskapsregering. Handläggningstiden är en till två månader. Ansökningarna skickas alltid för utlåtande till Ålands polismyndighet. Om en sökande gjort sig skyldig till en straffbar gärning kan landskapsregeringen bestämma en väntetid under vilken hembygdsrätt inte beviljas.

Avgiften för åländsk hembygdsrätt är 80 euro, för att återfå åländsk hembygdsrätt 30 euro och för ett hembygdsrättsintyg 5 euro.

Detta informationsblad innehåller endast allmän information och är inte nödvändigtvis heltäckande. Lagstiftningen om åländsk hembygdsrätt ingår i självstyrelselag för Åland (71/1991) och landskapslag om åländsk hembygdsrätt (2/1993).

Bilaga 6: Principbeslut 1974 om beviljande av hembygdsrätt enligt 3 § 3 mom. i 1951 års självstyrelselag för Åland

Åländsk hembygdsrätt infördes i den andra självstyrelselagen som trädde i kraft den 1 januari 1952. Enligt 3 § 2 mom. skulle landskapsstyrelsen på ansökan bevilja åländsk hembygdsrätt till den finska medborgare som sedan lagen trätt i kraft inflyttat till landskapet och utan avbrott varit där bosatt under minst fem års tid. Enligt 3 mom. kunde landskapsstyrelsen "då särskilda skäl äro, bevilja åländsk hembygdsrätt åt den, som under kortare tid än ovan sagts varit bosatt i landskapet". I landskapslagen (1953:4) angående åländsk hembygdsrätt återgavs samma formulering om särskilda skäl som i självstyrelselagen.

I principbeslutet slås vissa principer fast för beviljande av hembygdsrätt efter kortare boendetid.

N:o 15.	ÅLANDS LANDSKAPSSTYRELSE	Justerat 13.6.74
Kansliavdelningen, allm. byrån.		
ÅLANDS LANDSKAPSSTYRELSES		
Pleni -	13 juni	74.
sammanträdde den 19.....		
Närvarande: A.H. - S.K. - Å.A. - U.A. - S.H. - R.E. - G.H.		
Frånvarande till följd av		
a) bortresa från orten i tjänsteärenden:		
b) sjukdom:		
c) anmäلت för hinder: A.H. deltog i behandlingen endast av ärendena n:ris 251, 257, 261, 265 ävensom 271-283. R.E. var frånvarande		
Föredragande: J-E.L. under behandlingen av ärendena n:ris 271-283.		
FÖREDRAGNINGSLISTA		
Ärendets nummer och beskaffenhet	Beslut	Expeditionsdag och nr

Avskrift. Sökandens namn har förkortats.

[...]

N:o 271.

Se principbeslut nästa sida.

Sjökaptenen S-E W, från Mariehamns stad,
ansökan om åländsk hembygdsrätt. B.D.
2759/233.74.

Sökanden W, som sammanlagt fem år varit bosatt på Åland och som är gift med person, som åtnjuter åländsk hembygdsrätt, beviljades ansökt hembygdsrätt. Resolution såsom i föregående ärende. [Citat från ärende 270: "Resolution skulle i ärendet utfärdas och bestyrkt avskrift drav tillställas häradskrivaren i Ålands härad i avseende å kännedom."]

[...]
N:o 271.

Efter att ha diskuterat och – med beaktande också av lagutskottets utlåtande av den 10.12.1971 till finansutskottet angående beviljande av hembygdsrätt och tillstånd att äga fast egendom ävensom av vad självstyrelsepolitiska nämnden i ett utlåtande av den 10.04.1972 till lag- och ekonomiutskottet uttalat angående principerna för beviljande av hembygdsrätt – enats om vissa principer som, utan att dock inskränka på landskapsstyrelsens eller enskild landskapsstyrelseledarmots rätt och skyldighet till prövning in casu av förekommande ansökningar om beviljande av åländsk hembygdsrätt må – utöver vad i landskapslagen angående åländsk hembygdsrätt finnes uttryckligen stadgat och föreskrivet – anses grundläggande och utgöra basen vid behandlingen på olika nivåer av ärenden angående ansökningar om beviljande av åländsk hembygdsrätt, beslöt landskapsstyrelsen att hembygdsrätt – om ej hinder ur nationalitetsskyddssynpunkt eller andra vägande skäl talar emot – må anses möjlig att beviljas

- 1)åt sökande, som tidigare varit stadigvarande bosatt på Åland under längre tid än fem år och nu hit återflyttat med avsikt att ånyo fast bosätta sig i landskapet;
- 2)åt manlig sökande, som ingått äktenskap med kvinna, som åtnjuter åländsk hembygdsrätt i fall sökanden, inklusive den tid han erhållit sin utbildning vid skola på Åland och den tid han för sin utbildning arbetat vid företag på Åland, varit bosatt på Åland åtminstone tre år och nu påvisat sin avsikt att jämte familj fast bosätta sig på Åland, och jämväl
- 3)åt sökande, som medräknat löpande år sammanlagt fem års tid, innefattande i förekommande fall jämväl tid för skolgång och arbete under utbildningstiden, varit bosatt på Åland och som omedelbart efter slutförd utbildning stadigvarande överflyttat sin hemort till Åland.

Bilaga 7: Landskapsstyrelsen och självstyrelsepolitiska nämnden 1986 om kriterier för beviljande av hembygdsrätt till personer som återflyttat

Ålands landskapsstyrelses redogörelse för perioden 1.11.1984 – 31.10.1985,
20 februari 1986

Självstyrelsepolitiska nämndens yttrande nr 1/1985-86 över landskapsstyrelsens vid landstingsåret 1985-86 enligt 32 § landstingsordningen avgivna redogörelse
(Utdrag i avskrift ur ÅL handlingar Vårsessionen 1985-86)

ÅLANDS LANDSKAPSSTYRELSE

Nr 209 Ka

Mariehamn 20.2.1986

Hänvisning 32 § landstingsordningen

Ärende Redogörelse för perioden
1.11.1984 - 31.10. 1985

Självstyrelsepolitiska nämnden

I enlighet med 32 § landstingsordningen överlämnar landskapsstyrelsen vördsamt redogörelse över självstyrelsepolitiska frågor som väsentligt berör landskapets författningsenliga rättigheter.

Redogörelsen upptas dels en allmän översikt över tillståndet i landskapet för de författningsenliga rättigheterna och dels en traditionell redogörelse över vissa konkreta ärenden.

Allmänt

[...]

Hembygdsrätten

Vid återflyttning till landskapet gäller enligt nuvarande praxis att sökanden beviljas hembygdsrätt omedelbart under förutsättning att fråga är om seriös återflyttning och sökanden vistats här under sin aktiva uppväxttid. I de fall då fråga är återflyttning efter mycket lång tids bosättning utanför landskapet beviljas sökanden i regel hembygdsrätt efter ett års stadigvarande bosättning eller omedelbart om kriterierna för seriös bosättning är uppfyllda. I det senare fallet ligger liksom i det tidigare den aktiva uppväxttiden i landskapet till grund för bedömningen i varje enskilt fall. Av dessa skäl kan det inte anses rimligt att en person, som inte är uppvuxen i landskapet, skall jämföras med ovanstående person som utan tvivel får anses ha starkare anknytning till landskapet. Självstyrelselagen och landskapslagstiftningen är primärt territoriellt begränsad till landskapet, för att där vara medel att värna om befolkningens rättigheter. Att överhuvud tillåta 5-års innehav av hembygdsrätt efter bortflyttning är redan en utvidgning av Självstyrelselagens intentioner. På den basen får det anses önskvärt att den s.k. andra generationens ålänningar beviljas hembygdsrätt efter en längre tids bosättning då annan egentlig anknytning till landskapet än den som förvärvats

genom föräldrarna inte finns. Någon direkt anknytning såsom vistelse i landskapet under den aktiva uppväxttiden finns således inte.

Ytterligare motiv till längre bosättning är att tiden skulle utvisa att det verkligen är fråga om seriös bosättning och inte bara ett sätt att försöka kringgå de bestämmelser, som tillämpas av huvudstaben, för inkallande till militärtjänstgöring. Genom kontakter med huvudstaben har framkommit att man förfar i enlighet med den praxis som tillämpas av landskapsstyrelsen. Enligt de förfaringsdirektiv, som av militärmyndigheterna tillämpas, inkallas inte person som är berättigad att omedelbart återfå sin hembygdsrätt till militärtjänstgöring. Det finns orsak att ytterst noga pröva dylika ansökningar om hembygdsrätt för att undvika att hembygdsrättsinstitutet utnyttjas i sådant syfte.

Dessa principer får naturligtvis inte inskränka på landskapsstyrelsens eller enskild landskapsstyrelseledarmots rätt och skyldighet till prövning in casu av förekommande ansökningar om beviljande av åländsk hembygdsrätt.

Varutransportstödet

[...]

1985-86 Lt – Ls redogörelse 1984-85 – SjpN.

SJÄLVSTYRELSEPOLITISKA NÄMNDENS
YTTRANDE nr 1/1985-86 över
landskapsstyrelsens vid landstingsåret 1985-
86 enligt 32 § landstingsordningen avgivna
redogörelse.

[...]

Hembygdsrätten

I redogörelsen anger landskapsstyrelsen de kritiserar som uppställs för beviljande av hembygdsrätt åt personer som återflyttar till Åland. Nämnden konstaterar att huvudregeln är att person som tidigare haft åländsk hembygdsrätt och som varit bosatt minst fem år i landskapet i princip omedelbart på ansökan kan återfå sin hembygdsrätt då han återflyttat till landskapet. Sökanden skall tillställa landskapsstyrelsen nödvändig utredning till stöd för sin ansökan. Om det under ärendets beredning framkommer att återflyttningen möjligen inte fyller kriterierna för vad som i redogörelsen benämns "seriös bosättning" kan dock landskapsstyrelsen även då fråga är om återflyttare tillämpa krav på viss tids bosättning för beviljande av hembygdsrätt.

Landskapsstyrelsen konstaterar samtidigt att det inte är rimligt att jämställa återflyttare med s.k. andra generationens ålänningar vad gäller beviljande av hembygdsrätt. De sistnämnda innefattar personer där den ena eller båda föräldrarna utflyttat från Åland. Här avsedda personer är i regel uppvuxna utanför landskapet men har i många fall innehaft åländsk hembygdsrätt under de fem första levnadsåren. Detta innehav har av

landskapsstyrelsen ansetts kunna tillräknas vederbörande som i 3 § 3 mom. självstyrelselagen avsedda "särskilda skäl" för att hembygdsrätt skall kunna beviljas vid kortare bosättning på Åland är fem år. Denna kategori sökande har dock inte av landskapsstyrelsen jämförts med kategorin återflyttare emedan de aldrig varit bosatta i landskapet. Därför har landskapsstyrelsen i regel krävt två års stadigvarande bosättning på Åland för beviljande av hembygdsrätt.

Nämnden har för sin del omfattat de bedömningsgrunder landskapsstyrelsen tillämpar i hembygdsrättsärenden. Nämnden utgår från att en jämbördig bedömning sker av sådana ansökningar där ansökningsgrunderna är jämförbara. Enligt nämndens uppfattning bör vidare ansökningar från makar i regel kunna likställas även i fall där endast den ena maken uppfyller kriterierna på återflyttning till landskapet.

[...]

Bilaga 8: Principer för beviljande av hembygdsrätt enligt 2 § landskapslagen (1993:2) om åländsk hembygdsrätt

Tre beslut från 2003, 2004 och 2012 som ger vägledning om landskapsregeringens praxis vid beviljande av hembygdsrätt efter en kortare än 5 års pågående hemvistperiod. Besluten är inkopierade utdrag ur landskapsregeringens elektroniska protokoll och skiljer sig i någon mån i utseende från originalbesluten.

I. Åländsk hembygdsrätt till återflyttade, som är födda och uppvuxna på Åland, Ålands landskapsstyrelses beslut (pleniföredragning), 18 april 2002

Principbeslutet av den 18 april 2002 om åländsk hembygdsrätt till återflyttade, som är födda och uppvuxna på Åland fattades i samband med Vtm Bert Häggblom m.fl. spörsmål angående beviljande av åländsk hembygdsrätt för återflyttare (S 5/2001-2002).

ÅLANDS LANDSKAPSSTYRELSE
Kansliavdelningen

Byrå
Allmänna, administrativa enheten I, K12

PROTOKOLL

Nummer
Sammanträdesdatum
1 **18.4.2002**

Protokoll fört vid pleniföredragning

Närvarande	Frånvarande	Justerat
RN - OE - SE - RK	GC- RS-G	Omedelbart
Ordförande	Föredragande	Protokollförare
Lantrådet	Vicelantrådet	Administrationschef
Roger Nordlund	Olof Erland	Susanne Björkholm

.....
.....
.....

Ärende/Dnr/Exp.	Beslut
-----------------	--------

Nr 1

Åländsk hembygdsrätt till återflyttade.

Åländsk hembygdsrätt till återflyttade, som är födda och uppvuxna på Åland.

K12/02/1/4

Landskapsstyrelsen beslöt meddela självstyrelsepolitiska nämnden vid Ålands lagting att landskapsstyrelsen fr.o.m. den 1 juni 2002 avser att ändra praxis så att återflyttare, som är födda och uppvuxna på Åland, oavsett hur länge de varit bosatta utanför Åland, utan dröjsmål vid en återflyttning för fast bosättning på ansökan beviljas åländsk hembygdsrätt.

II. Yttrande med anledning av besvär över landskapsregeringens avslagsbeslut nr 685K12/25.8.2004, Ålands landskapsregerings yttrande, beslut (enskild föredragning), 2 november 2004

I yttrandet av den 2 november 2004 till Högsta förvaltningsdomstolen med anledning av ett besvär över ett avslagsbeslut hänvisas till en långvarig praxis vilken hembygdsrätt beviljas efter tre års oavbruten bosättning på Åland om en av grunderna i 2 § landskapslagen om åländsk hembygdsrätt är uppfylld.

Sökanden hade förvärvat hembygdsrätt genom sin mor som förvärvat den genom vigsel enligt 1951 års självstyrelselag och varit bosatt i landskapet enligt befolkningsdatasystemet i 4 år och 10 månader som barn, enligt egen uppgift i över sex år, och hade enligt befolkningsdatasystemet åter flyttat till Åland vid 17 års ålder och två veckor senare ansökt om hembygdsrätt. Landskapsregeringen beslutade "avslå ansökan, eftersom sökanden inte har varit bosatt på Åland i oavbrutet tre år efter återflyttandet"(pleniföredragning 5.8.2004).

HFD (20.9.2006, liggarenr 2436) konstaterade att det överklagade beslutet med hänsyn till omständigheterna och det som anförts i målet inte är lagstridigt.

Ändringssökandens namn har förkortats.

PROTOKOLL

Nummer

Sammanträdesdatum

28

2.11.2004

Protokoll fört vid enskild föredragning

Kansliavdelningen

Allmänna, administrativa enheten I, K12

Beslutande

Lantråd

Roger Nordlund

Föredragande

Administrationschef

Susanne Björkholm

Justerat

Omedelbart

.....

.....

Ärende/Dnr/Exp.

Beslut

Nr 143

Yttrande med anledning av S K-G E G:s,
Mariehamn, besvär över landskapsregeringens
avslagsbeslut nr 685K12/25.8.2004.

K12/04/5/171

894 K12

Beslöts avge yttrande enligt **bilaga**: "Hembygdsrätt".

Bilaga: K1204E28 "Hembygdsrätt"

Hänvisning

Er begäran 2612/2/04, 28.9.2004

Kontaktperson

Susanne Björkholm

Ärende

**YTTRANDE MED ANLEDNING AV SG:s
BESVÄR 23.9.2004**

Yttrande med anledning av S K-G E G:s, Mariehamn, besvär över landskapsregeringens avslagsbeslut nr 685K12/25.8.2004.

Ändringssökandena yrkar att Högsta förvaltningsdomstolen upphäver Ålands landskapsregerings beslut att avslå G:s ansökan om åländsk hembygdsrätt samt godkänner hans ansökan om hembygdsrätt. Alternativt att ärendet återförvisas till landskapsregeringen för ny behandling.

Den åländska hembygdsrätten har sin grund i de internationella skydds-bestämmelser som Åland fick år 1922 till följd av Folkförbundsrådets (NF) beslut av den 24 juni 1921.

Den åländska hembygdsrätten är primärt territoriellt begränsad till Åland för att här vara medel att värna om befolkningens rättigheter, varför bosättning utanför Åland i fem år medför förlust av åländsk hembygds-rätt. Det åländska hembygdsrättsinstitutet kan sägas ersätta de internationella garantierna för Ålands befolkning. Hembygdsrättens främsta syfte är att trygga den åländska befolkningens nationella identitet, eller som regeringen i propositionen till 1951 års självstyrelselag uttryckte saken: "Med detta rättsbegrepp skulle då förknippas ej blott rösträtten vid kommunala och landstingsval samt jordens bevarande i åländska händer utan även vissa nya rättsverkningar med syftemål att skänka Ålands-befolkningens full trygghet på nationalitetsskyddets område".

Enligt självstyrelselagens 7 § 3 mom. kan åländsk hembygdsrätt

beviljas även den som bott i landskapet kortare tid än fem år. I så fall skall företes särskilda skäl enligt vad som stadgas i landskapslag. I 2 § landskapslagen om åländsk hembygdsrätt anges tre omständigheter som kan betraktas som sådana särskilda skäl. Dessa omständigheter är 1) tidigare innehav av åländsk hembygdsrätt, 2) att sökandens föräldrar eller en av dem har eller tidigare haft hembygdsrätt eller c) tidigare stadigvarande bosättning i landskapet som varat längre tid än fem år. G uppfyller samtliga punkter. Således uppfyller han förutsättningarna för att erhålla åländsk hembygdsrätt efter att ha flyttat till landskapet och utan avbrott haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet under kortare tid än fem år vilket också Ålands landskapsregering omnämner i det överklagade beslutet. I dessa fall tillämpas en 20-årig praxis enligt vilken åländsk hembygdsrätt beviljas efter tre års oavbruten bosättning på Åland. Denna praxis skall ses utifrån och jämföras med den praxis som under nämnda tid tillämpats visavi beviljande av tillstånd att äga och besitta fast egendom för fritidsbruk. Vid prövningen av s.k. jordförvärvstillstånd fäster Ålands landskapsregering vikt vid att sökanden är född i landskapet Åland och har bott i landskapet Åland till cirka 12 års ålder (4 § 2 mom. 1) punkten landskapsförordning om jordförvärvstillstånd 70/2003). Att i det överklagade fallet bevilja åländsk hembygdsrätt redan efter några månaders bosättning på Åland skulle strida mot syftet att skänka Ålandsbefolkningen full trygghet på nationalitetskyddets område vilket finns uttalat i propositionen till 1951 års självstyrelselag. Resultatet skulle således vara att besväranden skulle komma i ett betydligare förmånligare läge gällande fastighetsförvärv än någon som bott större delen av sitt liv på Åland och tillfälligt flyttat bort för studier och arbetspraktik. Enligt 7 § 3 mom. självstyrelselagen och 2 § landskapslagen om åländsk hembygdsrätt äger landskapsregeringen befogenhet att bevilja åländsk hembygdsrätt. Landskapsregeringen har inom gränserna för den landskapsstyrelsen tillkommande prövningsrätten kunnat avslå ändringssökandenas ansökan. Därför yrkar landskapsregeringen att besvären i första hand avvisas och i andra hand, ifall besvären upptas till prövning, att de förkastas såsom ogrundade.

En bestyrkt kopia av de handlingar som legat till grund för det överklagade beslutet bifogas.

L a n t r å d

Roger Nordlund

Administrationschef

Susanne Björkholm

III. Landskapsregeringens beaktar lång tidigare bosättningsperiod, 2 november 2012

Av beslutet av den 2 november 2012 framgår landskapsregeringens bedömning enligt vilken hembygdsrätt kan beviljas utan dröjsmål även till personer som inte är födda och uppvuxna i landskapet då personens bosättningsperiod i landskapet visar på en motsvarande stark anknytning. Landskapsregeringen hänvisar till sökandens totala bosättningsperiod i landskapet och till proportionalitetsprincipen. I det konkreta fallet uppfyller sökanden samtliga tre grunder i 2 §, har första gången flyttat in vid ca 15 års ålder och därefter varit kontinuerligt bosatt i landskapet i ca 46 års tid och återflyttat knappt 2 månader innan beslutet fattas.

PROTOKOLL

Nummer

Sammanträdesdatum

51

2.11.2012

Protokoll fört vid enskild föredragning

Kansliavdelningen

Allmänna byrån, rättsserviceenheten, K12

Beslutande

Minister

Gun-Mari Lindholm

Föredragande

Chefsjurist

Sören Silverström

Justerat

Omedelbart

Ärende/Dnr/Exp.

Beslut

[...]

Nr 142

Ansökan om åländsk hembygdsrätt.

ÅLR 2012/7369

519 K12

Landskapsregeringen *beviljar* sökanden hembygdsrätt.

Bakgrund

Sökanden är finsk medborgare och modersmål är svenska.

Enligt utdrag ur befolkningsdataregistret har sökanden flyttat in till landskapet 5.9.2012. Samma utdrag visar att sökanden tidigare haft en stadigvarande adress i landskapet under tiden maj 1966-14.7.2003. Sökanden har uppgett att han flyttat in till landskapet redan år 1957. Sökanden är född år 1942.

Sökanden har haft hembygdsrätt som förlorades 18.9.2008.

Sökandens mor har tidigare haft hembygdsrätt.

Motivering

Enligt 7 § självstyrelselagen (1991:71) för Åland ska hembygdsrätt, om inte vägande skäl föranleder avslag, på ansökan beviljas finska

medborgare som

- 1) har flyttat in till landskapet och
- 2) utan avbrott har haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet under minst fem års tid och som
- 3) har tillfredsställande kunskaper i svenska.

Sökanden har flyttat in till landskapet 5.9.2012 och har inte varit bosatt i landskapet under minst fem år. Ansökan kan därför inte bifallas med stöd av bestämmelsen.

Enligt 2 § landskapslagen om åländsk hembygdsrätt kan hembygdsrätt beviljas efter kortare bosättningsperiod än fem år på grund av

- a) tidigare innehav av hembygdsrätt,
- b) att sökandens föräldrar eller en av dem har eller tidigare haft hembygdsrätt eller
- c) tidigare stadigvarande bosättning i landskapet som varat längre tid än fem år.

Sökanden har tidigare haft hembygdsrätt, tidigare varit bosatt i landskapet under minst fem år och sökandes föräldrar har haft hembygdsrätt. Sökanden uppfyller därför grunderna enligt punkt a), b) och c). Enligt landskapsregeringens praxis har hembygdsrätt beviljats efter tre års bosättning om någon av grunderna enligt 2 § landskapslagen om åländsk hembygdsrätt är uppfyllda (jfr brev nr 126 K12, dnr K12/04/5/491).

Landskapsregeringen har beslutat att återflyttare, som är födda och uppvuxna på Åland, kan vid återflyttning beviljas hembygdsrätt utan dröjsmål (beslut av den 18 april 2002, dnr K12/02/1/4). Begreppet född och uppvuxen på Åland har inte klart definierats i landskapslagstiftningen om hembygdsrätt eller i beslutet av den 18 april 2002. Landskapsförordningen (2003:70) om jordförvärvstillstånd 4 § 2 mom. 1 p. innehåller ett motsvarande begrepp som utgår från att sökanden är född i landskapet och har bott i landskapet till cirka 12 års ålder.

Sökanden har flyttat in till landskapet vid ca 15 års ålder och kan därför inte klassificeras som en sådan återflyttare som är född och uppvuxen i landskapet och som ska beviljas hembygdsrätt utan dröjsmål. Däremot har sökanden varit tidigare bosatt i landskapet mellan åren 1957-2003. Med beaktande av sökandens totala bosättningsperiod i landskapet och proportionalitetsprincipen anser landskapsregeringen att hembygdsrätt kan beviljas.

Tillämpade lagrum

7 § självstyrelselagen (1991:71) för Åland

2 § landskapslagen (1993:2) om åländsk hembygdsrätt

Bilaga 9: Principer för ”vägande skäl föranleder avslag” enligt 7 § 2 mom. självstyrelselagen för Åland

Beslutet är ett inkopierat utdrag ur landskapsregeringens elektroniska protokoll och skiljer sig i någon mån i utseende från originalbeslutet.

Handläggningen av ansökningar om hembygdsrätt. Vägande skäl som föranleder avslag, Ålands landskapsregerings beslut (enskild föredragning), 25 november 2009

Principbeslutet av den 25 november 2009 om vägande skäl som föranleder avslag tolkar självstyrelselagens bestämmelse utgående från gällande medborgarskapslags bestämmelser.

PROTOKOLL

Nummer

Sammanträdesdatum

40

25.11.2009

Protokoll fört vid enskild föredragning

Kansliavdelningen

Allmänna, administrativa enheten I, K12

Beslutande

Landskapsregeringsledamot
Roger Eriksson

Föredragande

Administrationschef
Sören Silverström

Justerat

Omedelbart

.....

Ärende/Dnr/Exp. Beslut

[...]

Nr 179

Handläggningen av ansökningar om hembygdsrätt.

Vägande skäl som föranleder avslag.

K12/09/1/13

Enligt 7 § självstyrelselagen för Åland ska hembygdsrätten beviljas finska medborgare som uppfyller de villkor som anges i 7 § 2 mom. 1-3 punkterna. Hembygdsrätten kan även beviljas de personer som inte fyller kraven i 7 § 2 mom. 2 och 3 punkten. Landskapslag (1993:2) om åländsk hembygdsrätt innehåller närmare grunder för denna bedömning.

Enligt 7 § 2 mom. självstyrelselagen är en ytterligare förutsättning för beviljandet av hembygdsrätt att det inte finns "vägande skäl" som föranleder avslag. Enligt förarbetena ska stadgandet tolkas enligt samma principer som 4 § i den dåvarande medborgarskapslagen (FFS 401/68). Det kan t.ex. förutsättas att sökanden har fört en hederlig vandel. Den i förarbetena nämnda

medborgarskapslagen ersattes år 2003 med en ny medborgarskapslag.

Medborgarskapslagen (FFS 359/2003) innehåller utförliga bestämmelser om på vilka villkor en ansökan om finskt medborgarskap beviljas. Ett av dessa villkor är att sökanden inte har gjort sig skyldig till en straffbar gärning eller meddelats besöksförbud (det s.k. oförvitlighetsvillkoret).

Medborgarskapslagen innehåller emellertid en möjlighet till undantag från oförvitlighetsvillkoret. Finskt medborgarskap kan beviljas om det utifrån en helhetsbedömning av den sökandes situation föreligger vägande skäl att avvika från oförvitlighetsvillkoret särskilt med hänsyn till den tid som förflutit sedan brottet eller brotten begicks, hur strängt straffet var och gärningens art. Hänsyn tas också till om den sökande upprepade gånger har gjort sig skyldig till straffbara gärningar. Vid bedömningen kan också beaktas en dom som meddelats utomlands, förutsatt att det utdömda straffet inte strider mot straffsystemet i Finland.

På basis av bedömningen kan en väntetid bestämmas under vilken den sökande inte naturaliseras, om det inte finns vägande skäl till detta. Väntetiden kan vara ett eller högst sju år räknat från det att ett ovillkorligt fängelsestraff avtjänats. I fråga om villkorliga fängelsestraff, samhällstjänst, ungdomsstraff och bötesstraff kan väntetiden vara ett eller högst tre år räknat från dagen för brottets begående. Detsamma gäller ett brott för vilket domstolen har meddelat domseftergift. Inrikesministeriet kan meddela anvisningar om hur väntetiden noggrannare bestäms.

Migrationsverket har meddelat sådana anvisningar om hur väntetiden bestäms. De nuvarande anvisningarna är giltiga t.o.m. den 15 oktober 2010. Syftet med anvisningarna är att ge riktlinjer för en enhetlig tillämpning av lagen.

Mot bakgrund av förarbetena till 7 § självstyrelselagen för Åland kommer landskapsregeringen att följa medborgarskapslagens villkor om oförvitlighet och riksmyndighets anvisningar vid bedömningen av när det finns vägande skäl att avslå en ansökan om hembygdsrätt.

Bilaga 10: Sommarträff 2013: Information och dokumentation från bordssamtal

Information och dokumentation från bordssamtal

Sommarträffen den 14 augusti 2013

Alandica, Mariehamn

Ett trettiotal studerande utanför Åland och unga som gått ut gymnasiet under år 2013 deltog

Hembygdsrätten

Studerandeperspektiv till den arbetsgrupp inom förvaltningen som arbetar med en reviderad lagstiftning om hembygdsrätten. Extra lagberedare Anna Ritamäki-Sjöstrand informerade om beredningen ur studerandeperspektiv och dokumenterade.

Återkoppling till tidigare ungdomsevenemang

Ålands Ungdomsparlament 2011:

Motion 1, Hembygdsrätt 8 år

Idag blir man av med sin hembygdsrätt om man vistas utomlands mer än 5 år.

Detta ställer till problem för våra utomlandsstuderande som väljer att stanna utanför Åland längre än 5 år.

Onödig byråkrati och avgifter väntar de som vill ha tillbaka sin hembygdsrätt, men detta är bara två negativa saker.

Det värsta är signalerna vi sänder till de studerande, vi sänder fel signaler vilket kan uppfattas som att vi inte vill ha dem tillbaka till Åland.

Förutom studierna, som i allmänhet är 4 år, så kanske den studerande vill ta ett sabbatsår, resa eller jobba, eller av helt andra orsaker väljer stannar på studieorten mer än 5 år.

Varför då beröva dem hembygdsrätten?

Med dessa ovanstående argument föreslår jag inför Ålands Ungdomsparlament 2011 att man tar ställning till att förlänga perioden före man mister hembygdsrätten från 5 år till 8 år.

Jannik Svensson

Motionen röstades igenom med följande förändringar:

Hembygdsrätt är fortsättningsvis 5 år men för studerande införs en studerandestatus under studietiden då den som studerar har studieprestationer att påvisa.

Sommarträffen 2012:

På Sommarträffen i augusti 2012 lyftes frågan upp igen av unga studerande utanför Åland. Kansliminister Gun-Mari Lindholm ansvarar för frågan som intresserar fler än bara unga. Regeringen och opposition har olika förslag på lösningar, men alla verkar överens om att det är en viktig fråga. Det kan ses i den rapport som en kommitté med personer från olika partier arbetade fram.

Sommarträffen 2013

Beredningen av ny hembygdsrättslagstiftning

Målsättningen med beredningen är att frågor rörande hembygdsrätten ska följa tydliga och klara normer i lag för att skapa ett rättssäkert och jämlikt förfarande. Utgångspunkten för revideringen är den parlamentariska kommitténs förslag ([Åländsk utredningsserie 2009:4](#))

Konkreta ändringsplaner av betydelse för studerande:

- o bestämmelser om **förhandsmeddelande om förestående förlust av hembygdsrätt** (nu upphör hembygdsrätten fem år efter att personen enligt uppgifterna i befolkningsdatasystemet har flyttat ut från landskapet)
- o möjlighet till **hembygdsrättsförlängning för studerande utanför landskapet** (den som är bosatt utanför landskapet och studerat ska kunna få hembygdsrätten förlängd med upp till fem år och alltså kunna bo maximalt tio år utanför landskapet utan att förlora hembygdsrätten)
- o tydliga bestämmelser om hur den som varit bosatt utanför landskapet **återfår hembygdsrätten vid återflyttning**

Statistik om förlust av hembygdsrätt

Av totalt 25 123 personer med hembygdsrätt är 1 253 bortflyttade.

Det betyder att **5 procent av alla som har hembygdsrätt är bosatta utanför Åland** (av de röstberättigade är andelen något större, i senaste lagtingsval 5,6 procent).

Under de senaste fyra åren (2009-2012) har i medeltal **165 personer per år** förlorat hembygdsrätten på grund av att de varit registrerade som bosatta utanför Åland i en längre tid än fem år.

Av dessa är **ca 100 per år i åldersgruppen 20-34 år när de förlorar hembygdsrätten**, en andel på över 60 procent. En stor del av dessa har studerat under de första fem åren utanför Åland.

Hur förslaget till ny landskapslagstiftning om hembygdsrätt bereds och behandlas

- o **Arbetsgruppens förslag** går på remiss (skickas till intressegrupper och publiceras på hemsidan). Åsikter som framkommer under remisstiden beaktas.
- o **Landskapsregeringen godkänner på förslag av kansliministern ett lagförslag** som överförs till lagtinget för behandling.
- o **Lagtinget** debatterar förslaget i plenum och remitterar det till ett av sina utskott (lag- och kulturutskottet)
- o **Utskottet** hör sakkunniga och föreslår i ett **betänkande** att lagtinget ska anta lagen (med de ändringar som utskottet föreslår, eller förkasta lagen)

- **Lagtinget debatterar utskottets betänkande och antar lagen** (med eventuella ändringar)
- **Lagstiftningskontrollen:** [Ålandsdelegationen](#), och eventuellt [Högsta domstolen](#), bedömer i utlåtande om lagtingets beslut är inom landskapets lagstiftningsbehörighet. **Republikens president** meddelar slutligen att hinder inte föreligger för lagens ikraftträdande (eller förordnar landsskapslagen att helt eller delvis förfalla).
- **Landskapsregeringen fattar beslut om utfärdande och ikraftträdande** av lagen
- **Lagen publiceras i** [Ålands författningssamling](#) (lagens nummer bildas av utgivningsår:ÅFS-nummer)
- **Lagen träder i kraft** och börjar tillämpas

Möjligheter att påverka:

- **Möjlighet att ge kommentarer på arbetsgruppens förslag** när det går på [remiss](#).
- **Tips om möjlighet att göra [högskolepraktik](#)** i samband med beredningen av bestämmelserna om jordförvärv och näringsrätt
- **Tips om möjligheten att höra sig för om ämnen** för pro gradu/magistersuppsater och andra lärdomsprov (det finns ett intresse inom förvaltningen att det utförs vetenskapligt arbete som anknyter till landskapets uppgifter). Det här gäller inte bara samhälls- och rättsvetare utan alla som studerar något med anknytning till landskapets behörighetsområden.

Kommentarer från borden under Sommarträffen 2013

- Svårt att diskutera hembygdsrätten, så abstrakta och otydliga frågor. Det viktigaste är väl vad hembygdsrätten går ut på, varför den finns över huvud taget?
- Det behövs en smidig ansökningsprocess. Det ska inte vara en så svår grej att få tillbaka hembygdsrätten när man flyttar tillbaka, inte krävas en massa intyg från olika ställen och avgifter.
- Man borde få korrekt information om hur man ska göra oberoende av om man frågar någon när man gör flyttanmälan eller råkar veta vem man ska ringa. Det verkar inte finnas riktigt klara instruktioner på någon hemsida heller, inte lätt att hitta i alla fall.
- Varför är det tänkt att bara studerande ska kunna vara utanför Åland i tio år, varför inte andra? Är det rättvist?
- Nu går det ju att skriva sig här under en viss tid och så börjar en ny femårsperiod att löpa bara man kommer ihåg att göra en ordentlig flyttningsanmälan (inte anmäla att man flyttar "tillfälligt"), men det är bättre om man kan få förlängning på grund av studierna. Alla har inte heller samma möjligheter att vara här på sommaren, eller har behov av sociala förmåner eller service som avbryts vid en flyttning.
- Svårt att förstå idén med att man förlorar hembygdsrätten över huvud taget.
- Inte bra att förlusten av hembygdsrätt dramatiseras. Det är inte en så stor sak. Det handlar bara om att den åländska befolkningen har ett nationalitetsskydd och de som bor på Åland är ju den åländska befolkningen. Flyttar man tillbaks är det bara att ansöka om hembygdsrätt igen. Dessutom behöver man inte hembygdsrätt för att bo här, rösta i kommunalval och ta del av samhället i övrigt.
- Kan man kombinera information om hembygdsrätten med informationen om studiestödet, information på studiestödsblanketten?

- Det är svårt att själv hålla reda på när man blivit registrerad som utflyttad. Bra att det är tänkt att man ska få ett meddelande i god tid innan hembygdsrätten går ut. Så borde det vara redan nu.
- Svårt att tänka sig hur förlängningen av hembygdsrätten för studerande ska gå till i praktiken; alla får inte studiestöd.
- Studerande är inte en enhetlig grupp som alla är i samma situation.

Slutsatser (Anna Ritamäki-Sjöstrand):

- **Informationen om hembygdsrätten behöver förbättras**, såväl grundläggande information om hembygdsrättens syfte och innehåll som om praktiska frågor kring hembygdsrätten, som hur man får hembygdsrätt, hur man förlorar hembygdsrätten och undviker att förlora den, hur man kan kontrollera att och hur man är registrerad i hembygdsrättsregistret och hur man återfår hembygdsrätten om man återflyttar efter många år utanför Åland.
- Bland dem som berörs finns det ett stort stöd för är **bosatta utanför Åland på grund av studier ska kunna bibehålla hembygdsrätten** under en längre tid.
- Det upplevs som viktigt **det ska vara enkelt** att förlänga eller återfå hembygdsrätten.

Tack till alla som bidrog.

Bilaga 11: Grundläggande information om åländsk hembygdsrätt

Grundläggande information om åländsk hembygdsrätt

Denna sammanställning har gjorts av extra lagberedare Anna Ritamäki-Sjöstrand efter Sommarträffen 2013 den 14 augusti 2013 där de studerande efterlyste lättillgänglig grundläggande information om åländsk hembygdsrätt.

När kom hembygdsrätten till och varför?

- Begreppet hembygdsrätt började först användas som en samlande beteckning på de boendebaserade rättigheterna som grundade sig på Ålandsöverenskommelsen från 1921, trots att begreppet inte ingick i lagstiftningen. Rättsbegreppet hembygdsrätt infördes i **den andra självstyrelselagen som trädde i kraft den 1 januari 1952, enligt motiveringarna som "en särskild lokal medborgerlig status" ... "med syftemål att skänka ålandsbefolkningen full trygghet på nationalitetsskyddets område"**.

Var finns bestämmelserna om åländsk hembygdsrätt?

- De grundläggande bestämmelserna om hembygdsrätt finns i **självstyrelselagen för Åland** (antagen av Finland riksdag i grundlagsordning med Ålands landstings – numera Ålands lagtings – godkännande) som trädde i kraft den 1 januari 1993. Kompletterande bestämmelser finns i **landskapslagen (1993:2) om åländsk hembygdsrätt** (antagen av Ålands lagting).

Vad innebär det att ha åländsk hembygdsrätt?

- **Personer som har åländska hembygdsrätt**
 - o får rösta och ställa upp i lagtingsval (SjL 9 § *Deltagande i val och valbarhet*)
 - o har jordförvärvsrätt; inskränkningarna i rätten att med ägande -eller nyttjanderätt förvärva fast egendom i landskapet i jordförvärvslagen för Åland gäller inte den som har hembygdsrätt (SjL 10 § *Rätt att förvärva fast egendom*)
 - o rätten att utöva rörelse eller yrke som näring i landskapet kan inte inskränkas för den som har hembygdsrätt (SjL 10 § *Näringsrätt*)
 - o är befriad från värnplikt, dock inte befriad om efter fyllda 12 år inflyttat till landskapet (SjL 12 § *Fullgörande av värnplikt*)

- o ska om ansökan om finskt pass inlämnas till Ålands polismyndighet få ett pass med ordet "Åland" på (SjL 30 § *Behörighet och förfaranden i förvaltningsärenden* 1 mom. 2 punkten)
- o som inte längre har hemkommun på Åland kan beviljas domännamn som slutar på landskapskoden ax (beviljas av landskapsregeringen, 5 § 2 mom. lagen om domännamn FFS 1144/1991, överenskommelseförordning FFS 188/2006; detta regleras *inte* i självstyrelselagen)

Av dessa rättigheter är det endast rösträtt och valbarhet i lagtingsval samt möjligheten att få pass med "Åland" som uteslutande gäller personer med hembygdsrätt.

- Även personer **utan hembygdsrätt** kan
 - o fritt bosätta sig på Åland
 - o ställa upp och rösta i kommunalval och rösta efter ett års bosättning på Åland
 - o under vissa förutsättningar ha jordförvävrsrätt eller beviljas jordförvärvstillstånd
 - o under vissa förutsättningar beviljas näringsrätt eller tillfällig näringsrätt
- o beviljas domännamnet ax om har hemkommun på Åland

Vem och hur får man hembygdsrätt utan att ansöka?

Den som har hembygdsrätt på grund av 6 § självstyrelselagen införs i landskapsregeringens hembygdsrättsregister å tjänstens vägnar (utan att den som har hembygdsrätt behöver anmäla eller ansöka om det).

- **Hembygdsrätt direkt på grund av självstyrelselagen** får den som uppfyller lagens krav (alla fyra ska vara uppfyllda samtidigt):
 - o är finsk medborgare
 - o är bosatt på Åland
 - o är under 18 år
 - o har en förälder med hembygdsrätt
- Kraven innebär att en finsk medborgare kan få hembygdsrätt automatiskt med stöd av självstyrelselagen **från och med**
 - o *födelsen* (om har en kommun på Åland som födelsehemkommun och åtminstone en förälder med hembygdsrätt)
 - o *adoptionen* (om barnet vid adoptionen är registrerat som bosatt på Åland och har en adoptivförälder med hembygdsrätt)
 - o *inflyttningen till Åland* (om är under 18 år och åtminstone en förälder har hembygdsrätt då barnet flyttar in)
 eller från och med
 - o *att en förälder beviljas hembygdsrätt på ansökan* (om man är under 18 år och bosatt på Åland då föräldern beviljas hembygdsrätt)
- Hembygdsrätt direkt på grund av självstyrelselagen har även personer som förvärvat hembygdsrätt enligt den förra självstyrelselagen (vars bestämmelser i någon mån skiljer sig från de nu gällande; bland annat kunde en kvinna få hembygdsrätt på grund av giftermål)

Boende på Åland är ett absolut krav för att få hembygdsrätt enligt gällande självstyrelselag. Den som före den 1 januari 1951 fötts utanför Åland av minst en förälder med hembygdsrätt fick dock hembygdsrätt med stöd av den tidigare självstyrelselagen.

Vem och hur får man hembygdsrätt på ansökan?

Den som inte har hembygdsrätt på grund av 6 § självstyrelselagen kan beviljas hembygdsrätt på ansökan enligt kraven i 7 § självstyrelselagen och 2 § landskapslagen om hembygdsrätt. Nedan beaktas även praxis gällande krav på boendetid som utformats vid tillämpningen av landskapslagen och i principbeslut.

- **På ansökan**
 - o normalt efter fem års bosättning, ("utan avbrott har haft sitt egentliga bo och hemvist i landskapet under minst fem års tid")
 - o efter kortare tid av vissa "särskilda skäl" uppräknade i landskapslagen, vanligtvis efter tre års bosättning, exempelvis om sökanden tidigare haft hembygdsrätt eller har en förälder med hembygdsrätt
 - o återflyttare som är födda och uppvuxna på Åland återfår enligt praxis hembygdsrätten på ansökan "utan dröjsmål" (normal handläggningstid 1-3 månader)

Hur länge har man kvar hembygdsrätten?

- Hembygdsrätt förlorar man om man:
 - o **förlorar sitt finska medborgarskap** (endast finska medborgare kan ha hembygdsrätt enligt självstyrelselagen)
 - o **"under fem år varit stadigvarande bosatt utanför landskapet"** (4 § landskapslagen), landskapsregeringen överför hembygdsrättsinnehavare som inte haft hemkommun på Åland under mer än fem år från aktiva hembygdsrättsregistret till det historiska genom en samkörning (det statliga befolkningsdatasystemet där uppgiften om hemkommun sköts av: Befolkningsregistercentralen och magistratsavdelningen vid Statens ämbetsverk på Åland)

Hur vet man om man har hembygdsrätt?

Hur kan du säkert veta att din hembygdsrätt är registrerad hos landskapsregeringen?

- o om du har fått **röstkort för lagtingsvalet** innebär det att du finns med i det aktiva hembygdsrättsregistret (rösträttsregistret tar enligt landskapslagen (1970:39) om lagtingsval och kommunalval uppgiften från hembygdsrättsregistret den 1 september före valdagen)
- o om du beviljats **pass med texten "Åland"** (Polismyndigheten kontrollerar hembygdsrätten i samband med ansökan om pass, men passet utgör inte ett intyg på att hembygdsrätten fortfarande är i kraft)
- o du har ett under fem år gammalt beslut om beviljande av hembygdsrätt eller hembygdsrättsintyg från landskapsregeringen eller har fått hembygdsrättsregistreringen bekräftad av landskapsregeringen på annat sätt (besök, telefonsamtal, e-post)

Vill du veta vad som är registrerat om dig i **hembygdsrättsregistret** kan du kontakta landskapsregeringen: tel. 018-25 000 (växeln, begär registrator), registrator@regeringen.ax eller Ålands landskapsregering, Pb 1060, AX-22111 Mariehamn.

Information om [hembygdsrätten](#) finns på regeringen hemsida. Rättsserviceenheten vid kansliavdelningen ger råd om och handlägger ansökningar om hembygdsrätt.